

Jászkutság

társadalom, kultúra

XXXIX. évfolyam, 2. szám 1993. április

Ára: 50 Ft

Reutlingen. A testvérváros jelképévé vált tübingeni kapu

A tartalomból

Mándoky Kongur
István: A kun nyelv
magyarországi emlékei
4. old.

Reutlingenről, Szolnok
testvérvárosáról
16. old.

Kerékgyártó T. István
vitaindítója az
értelmiségről
27. old.

Összeállításunk
Ladányi Mihályról
30. old.

Interjú Márkus István
szociológussal
43. old.

A KOR FALÁRA

Zalán Tibor

Mese (vagy álom)

Az úgy történt, hogy Mátyás királyunknak kedve támadott barangolni egyet. Ez a kedvtámadás a királyoknál is olyan, természetesen, mint az egyszerű póreembereknél, jön a kedv, támad, s elesnek az ember tartózkodásának bástyái. Egy bástyát egy lóért, fordíthatnánk ki az ismert mondást, de nagy királyunkkal viccelődni, illemlen túl, természetesen pallosjogi kérdés. S fejtünk a fűrészpör aranyában, egy miccenésre.

Ez a történet abszolút mai történet, történik napjainkban, mondhatnánk, s igazat mondanánk. Fogta magát, nevezett Hunyadi Mátyás, nem a költő, hanem a király, és lováról leszállt. Nohiszen! Volt is ott riadalom. Lováról természetesen nem másol, mint Kolozsvár főterén szállt le a király, ércek csengése kísérte a leszállását, komótosan, évtizedek alatt megmacskásodott lábait ropogtatva kissé megtottyadott pocakja alatt, leszállt, de le ám. A népek meg összegyűltek. Gyere-

kek, kik csokoládéról álmodnak, asszonyok, akik kedves, tiszta nőgyógyászról és apró, finom fogamzásgátlókról, férfiak, kik megfizethető tiszta italokról, tiszta papírról, tiszta égboltról, tiszta viszonyokról, benzínről és kevesebb, de létezőbb szabadságról. Volt, ki örömeiben könnyeket ejtett, volt, ki félelmében a nadrágján foltot ejtett, volt, és holdfényben úsztak mind a kertek, és voltak ott jó csendőrök is, akik az igazoltatás kötelességszerű procedúráját végrehajtani akarták. Valami papír majd csak nem szokott stimmelni. Lejárt személyi igazolvány, netán idegen, ellenséges állam útlevele a lejárodás tárgya, írásos bankigazolás nélküli aranyak, a stikák előbb-utóbb egy valamire való csendőrség szeméyllantására kinyilatkoztatnak.

Hanem a király haragosan félrelegyintette a tér lehűtött, beleértve természetesen a csendőrség jelenlévő képviselőit, a

Folytatás a 48. oldalon

Pasziánsz

LATERNA MAGICA

Anyanyelvén kívül kitűnően beszélt románul, franciául, németül, olaszul, s természetesen a latin és az ógörög nyelvek értése sem okozott számára gondot. Néhány évig a Sorbonne-on jogot hallgatott, de apja halála után – mivel más örökös nem volt – kezébe vette a birtok ügyeinek intézését. Már ameddig a birtok megmaradt...

Húsznál több esztendeig villamoskalauzként kereste a nyeret. Közben meg csak ivott, ivott – mint a repedés. Hetvenegy évesen végképp távozott; sírba rántva nyelvtudását, kezdeti sikereit követő kudarcaival együtt.

A halálos ágyán egy kinyúlt mackónadrágban, kopottas ingben, csonttá-bőrré aszottan, oldalára fordulva nyögött. Bár már kissé kopaszodott ugyan, hollófekete haját mindhalálíg megőrizte. Utolsó látogatásomkor beszélni is alig-alig tudott; egyetlen kérdést intézett csak hozzám. Nem affelől érdeklődött, hogy vagyok, mi van velem; azt kérdezte nagyon egyszerűen: *kérek-e bort*.

Nem, köszönöm.

Úristen, az utolsókat rúgja, szenved piszkosul, s ha nem nyöszörögne, ordítana a fájdalomtól. Engem meg borral itatna.

Nincs már mit mondania. Kérdezni sem egyebet. Mit mondhat az ember hetvenegy évesen? Hm?

Pedig mennyire másként élt annakelőtte. Gyermekkorában különösen. Három esztendősen. Az anyja nagyon rátarti nagysága hírében állott (megjegyzem: nem alaptalanul). Egyetlen gyermekét a kor ízlésének megfelelő legjobb ruhákban járatta. És ezt ő is élvezte egy darabig. Párizsban a kilencszáztíz éves elején megnyerte a világra szóló gyermekszépségversenyt. Csinos fodros ruháskájában, nagykarimájú, virágokkal ékesített kalapjában mindenki őt bámulta. Még képeslap is készült a győztes gyermeki szépségről. Meg festmény; az is.

Más talán büszke lenne rá, engem a hányinger kerülget. Bár elmondhatom: *akkortájt nagyapám volt a legszebb kislány a világon*.

DOLGOZAT

(Bevezetés)

Nehéz az íróemberek élete. De még mielőtt az olvasók sajnálni kezdenék a tollforgatókat, gyorsan hozzáteszem: ám szép. Bár nem igazán úgy, ahogy az a többség által szépnek tartatik.

A költők élete különösen nehéz. A költők élete különösen szép.

Annaira nehéz, amennyire emberi. És annyira szép, amennyire isteni.

A fehér papír üressége nem egyenlő az eltékozolt mennyországgal. A túlvilág nem veszíthető.

(Tárgyalás)

Ma sem jutott eszembe semmi.

(Kivezetés)

Új az ölembe, kedves, s én a *füledbe súgom, hogy jó veled. Nem mondom: szeretlek*. Sem ma, sem holnap, sem holnapután. Mert mit mondhatnék utoljára, legvégül, mindörökké? Mi mást suttozhatnak akkor, amikor már nem leszel? Ha kimondom, véget ér a történet, nincs tovább. E szónál többet mondani nem tudok. És írni sem.

Szeretlek.

A SINTÉR HALÁLA

Csak szóltál neki, s az éj leple alatt eltüntette a kutyát. Kivitte az erdőbe a szerencsétlen ebet, s ahogy ecsetelte mesterége titkát, kötőtűt szúrt a nyakán át a szívéig.

Nemrégiben a sintér egy kocsmai verekedés áldozatául esett. Kést szúrt belé egy erősködő részeg ember. A boncoló orvos tanúsága szerint a penge szívig hatolt.

Tartalom

Zalán Tibor: A kor falára (publicisztika)	1. és 48. old.
Seprősi-Czárán György: Pasziánsz (tárca)	2. old.
<i>Buharaj Ravil</i> : Pusztai siralom (Mándoky Kongur István emlékére) (vers)	3. old.
Mándoky Kongur István: A kun nyelv magyarországi emlékei (tanulmány)	4. old.
Ágoston Gábor–Makszumkizi Ongajsa: Mándoky Kongur István (nekrológ)	9. old.
Cseh János: Hun kori korsó Kengyelről (tanulmány)	10. old.
Dékány Károly: Este (vers)	14. old.
Szenti Ernő: Az emlékezetemben tárolt küszöbértéke (vers)	14. old.
Dudás Sándor: Mikor megszülettem; Kaland (versek)	14. old.
Seprősi-Czárán György: nemdohányzó vers (vers)	15. old.
Horváth György festményei	15. old.
Andrási Lászlóné: Nyitva áll az Európa-ház (cikk)	16. old.
Kőváry E. Péter: Hogyan kopogtassunk be alföldi terményekkel az Európa-ház kapuján? (interjú)	24. old.
Kerékyártó T. István: Az értelmiség lassú alvadása (vitairat)	27. old.
Dienes Eszter: Nélküle (vers) 30. old.	
Szász László: Közelmúltunk irodalomkritikai megkísértése (tanulmány)	31. old.
Dienes Eszter: Otthon voltam nála (emlékezés)	37. old.
Erdei-Szabó István: Dudás Sándor: Felhőfény című kötetéről (recenzió)	41. old.
Pethő László: Autonómia, utórendiség és modernizáció (interjú)	42. old.
Zelei Miklós: A riportalany rutinja (kritika)	46. old.
Kör/tér	47. old.

A 3. oldalon Györfi Sándor rajzát, a 23., 41., 45., 46. oldalon Czobor Sándor szobraiit közöljük. Czobor Sándor és Horváth György műveinek reprodukcióit ifj. Papi Lajos készítette.

Ecseki Jánosné: Rólunk írták c. cikkbibliográfiáját mellékletként közöljük.

A piktoográfiákat és iniciálékat Györfi Sándor tervezte.

Főszerkesztő:

Körmendi Lajos

A szerkesztésben részt vettek:

Dorkovics Ágnes, Elek György, Erdei-Szabó István,
dr. Lengyel Klára, Seprősi-Czárán György

Tipográfia: Dede Géza

Lapmenedzser: Andrási László

Szerkesztőségi titkár: Kiss Józsefné

E számunk megjelentetését
a Szolnok Megyei Jogú Város
Önkormányzata támogatta.

Buharáj Ravil

Pusztai siralom*

(Mándoky Kongur István emlékére)

*Oda senki nem ér, hol mi sírtunk, testvér,
hol sirattuk, barát, hosszú útnak porát,
hol zenél még a vér, meg a pusztai dér,
meg a sima térség, meg az a nomád ég.*

*Voltunk vajon mi ott, hol még számít a hold,
meg a szív, meg az út, meg a pusztai kút,
meg a helyes irány, meg a teljes magány,
mely amott magyarul gyászt és örömet ül...*

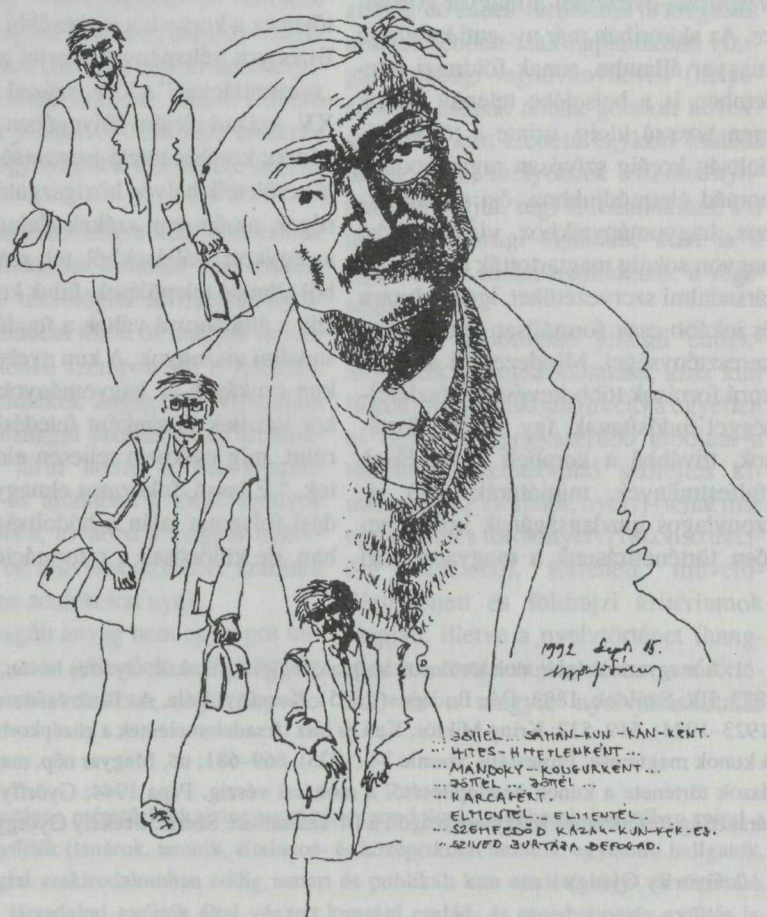
*Hová lettél, s minek, érted el nem megyek,
kérdem ám, hogy ott élsz, ugye rosszat nem vélsz,
siratva odaát hosszú útnak porát,
magyarul, tatárul beszélsz-e egyedül?*

*Ároán hagyta engem, nincsen, jaj, semmim sem,
csak a bús fájdalom, mely rég lett a dalom,
csak a pusztai szél, mely most nélküled él,
csak az égi madár, mely halálra nem vár...*

*Oda senki nem ér, hol mi voltunk, testvér,
minek is, agaem**, szégyellem könnyeim:
hosszú útra mentél, viszi porát a szél,
viszi porát a szél, és kumánul beszél...*

* A tatár költő magyar nyelven írott verse.

**Agaem: bátyám (tatár nyelven)

Györfi Sándor Mándoky Kongur Istvánról készült rajza

Mándoky Kongur István

A kun nyelv magyarországi emlékei

(Néhány kun szöveg- és szórványemlékünk történeti-összehasonlító vizsgálata)

Bevezetés

A kunok a Sárga-folyó vidékétől a Tisza–Duna síkságáig húzódó füvespuszta-térségben évezredek óta zajló nomád népvándorlás legutolsó hullámaként indulnak el belső-ázsiai őshazájukból, és nyugat felé tartó vándorlásuk végén egy részük a Kárpát-medencében talál új hazára. A mongol hódítás elől Magyarországra menekülő, majd itt 1242 után végleg megtelepedő kunsággal újból egy török eredetű és műveltségű nép kerül az eurázsiai füvespuszta-övezetből a magyar Alföldre. Az akkoriban már nyugati kultúrájú magyar államba, annak földrajzi értelemben is a belsejébe települt kunok igen hosszú ideig, szinte a török hódoltság koráig szívósan ragaszkodnak nomád életmódjukhoz, ősi szokásaikhoz, hagyományaikhoz, viseletükhöz, nagyon sokáig megtartották nyelvüket, társadalmi szerkezetüket, igen nehezen és inkább csak formálisan vették fel a kereszténységet. Mindezekről az egykorú források több-kevesebb részletességgel tudósítanak, így az írott források, továbbá a korabeli ábrázolások (falfestmények, miniaturák stb.) viszonylagos gazdagságának köszönhetően történetírásunk a magyarországi

kunok történetének egyes kérdéseire, a társadalmi fejlődésük, átalakulásuk, magyarrá válásuk okait vizsgáló kérdésekre már részben választ tudott adni. Ha a kunok magyarországi történetének kutatásában a legfőbb problémákat illetően kevesebb is a vitás pont, a részletekben annál több, és nagyon sokszor egymással homokegyenest ellenkező nézetekkel is találkozhatunk. Különösen fontos számunkra a kunok feudalizálódása és elmagyarosodásuk korának meghatározása körüli vélemények ismerete, hiszen ránk maradt nyelvemlékeik keletkezésének feltehetőleg ez a korszak a legkésőbbi ideje.¹ Bizonyos vélemények szerint a kunok „asszimilációja” a XIV. század végére, XV. század elejére lényegében befejeződött: korábbi törzsi-nemzetségi szállásterületeik helyén közigazgatási egységek, az ún. kun székek alakultak ki, az egykori szállásokból, téli szállásokból állandó települések, faluk keletkeztek, s általánossá váltak a feudális társadalmi viszonyok. A kun nyelv, a régi kun szokások és hagyományok is ekkor kezdtek lassanként feledésbe merülni, míg csaknem teljesen elenyésztek.² E lassú, fokozatos elmagyarosodási folyamat talán a hódoltság korában, de különösen a reformáció hazai

terjedésének idején gyorsulhatott meg jobban, amikor is egyrészt az állandó seregjárások, harcok, zaklatások elől a Kunság népe kénytelen lévén szülőföldjét hosszabb-rövidebb időre odahagyni, a bujdosás idején őket befogadó magyarság nyelvének mielőbbi megtanulására kényszerült, másrészt pedig a reformációval érkező „magyar” vallás prédikátorai – ha olykor meg is kíséreltek egy-egy imádságot vagy éneket-zsoltárt kunra fordítani – magyarul hirdették az igét, és ez a köztudomásúlag mind egy szálíg protestánsná lett kunok anyanyelvének a magyarral való felcserélésére igen erős hatással lehetett. A kun nyelvnek az ebben a korban meglétét bizonyítja egy XVI. századi török utazó és történetíró megjegyzése is. Az 1588-ban Magyarországon járt Seyh Ali ugyanis azt írja, hogy több olyan faluban is megfordult, amelyeknek lakói mind külsejükben és viseletükben, mind pedig szokásaikban „tatárok”, és közülük sokan „tatáru” beszélnek, illetőleg „tatáru” is tudnak. Összebarátkozott velük – mint írja –, meghallgatta legendáikat és történeteiket, s úgy találta, hogy azok sokban megegyeznek a mohamedánok történeteivel.³ Jól tudjuk, hogy az oszmán-törökök minden olyan

1. A magyarországi kunok történetét tárgyaló legfőbb munkák: Gyárfás István, a Jász-kunok története. I–IV. (I–II.: Kecskemét 1870, 1873; III.: Szolnok, 1883; IV.: Budapest 1885); Kossányi Béla, Az úzok és kománok történetéhez a XI–XII. században: Száz. 57–58 (1923–1924), 519–537; Kring Miklós, Kun és jász társadalmi elemek a középkorban: Száz. 66 (1932), 35–63; 169–188; Györffy István, A kunok megtérése: Protestáns Szemle 34 (1925), 669–681; uő, Magyar nép, magyar föld. Budapest 1942; Soós Adorján, A kunok és jászok története a kunok betelepítésétől a mohácsi vészig. Pápa 1944; Györffy György, A kunok feudalizálódása: Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon a 14. században. Szerk.: Székely György, Budapest 1953, 248–275.

2. Györffy György i. m.

3. C. M. Fraehn, Veteres Memoriae Chasarorum ex Ibn-Foszlano, Ibn-Haukale et Schems-ed-dino Damasceno: Mémoires de l'Académie Impériale des Sciences de St.-Petersbourg VIII. (1822), 618–620.

török népet tatárnak mondtak és mondanak ma is, akiknek nyelve az övéké-
től különbözik, még ha csak annyira,
mint az azerbajdzsán nyelv, akkor is.
Így tehát ezt a Seyh Ali-féle tudósítást
sem értelmezhetjük másként, mint a
kunokról, a kun nyelv, a kun szokások
és viselet XVI. század végi meglétéről
való híradásként. Noha a középkorban
az Arany Orda területéről több ízben is
költöztek be Magyarországra tatárok –
tulajdonképpen az Arany Orda terüle-
tén maradt kunok –, de azok nem egy
tömbben, hanem az ország különböző
vidékein, többnyire egymástól távol
fekvő szállásokon telepednek le, ezért
aligha képzelhető, hogy az említett
oszmán-török utazó éppen ezeket az
elszórt tatár településeket kereste volna
fel. Sajnos, a szűkszavú tudósításban
egyetlen szállásnak, településnek sem
említi a nevét – ami pedig e kérdésre
válaszolhatna –, mégis a fentebb mon-
dottak alapján igen nagy valószínűsége-
gel úgy véljük, hogy az 1588-ban Ma-
gyarországon járt Seyh Ali török utazó
tatár viseletű és tatáruul beszélő – rész-
ben talán még mindig mohamedán –
barátai kunok voltak. A kun nyelv e
korbeli, tehát a reformáció idején való
meglétét a török utazó híradásával kö-
zel egyidőben keletkezett magyaror-
szági kun szövegemlékeink egy része
is bizonyítja.

A magyarországi kunok törté-
netének ez első, korai – a lassú elma-
gyarosodás ellenére is határozottan és
jellegzetesen kunnak tartható –, mint-
egy 300–350 éves korszakának az ed-
digieknél is behatóbb történeti, régé-
szeti és nyelvészeti-fiológiai vizsgálata
során jelentősen bővílnének ismerete-
ink a kun viselet-, fegyver- és hadtörté-
net, továbbá a gazdaság- és település-
történet, de nem kevésbé a vallástörté-
net, a szellemi és tárgyi műveltségtör-
ténet egyéb ágainak és a kun nyelv
történetének területén. Jelen tanul-

mány a Magyarországra költözött és itt
tartósan megtelepedett kunok legfőbb
nyelvemlékeivel, ezeken belül is rész-
letesebben csak az első ízben általunk
kutatottakkal vagy azokkal foglalko-
zik, amelyek magyarozatában, törté-
neti-összehasonlító vizsgálatában e-
lődeinkétől eltérő eredményre jutot-
tunk, illetőleg egyes fontosabb kérdé-
sekben, vagy ugyan kevésbé fontos, de
mégis lényeges részletkérdésekben ja-
vításokkal, kiigazításokkal, újabb ada-
lékok közlésével vihettük előbbre a
jelenlegi kutatást. A magyarországi
kun nyelv emlékeinek tanul-
mányozásában, azok egyes részletkérdé-
seinek kidolgozásában jelentős ered-
ményeket ért el a kutatás, ezért joggal
vetődhet fel egy átfogó összefoglalás
igénye is, ez azonban egyelőre elha-
markodottabb vállalkozás lenne, mivel
kun nyelvemlékeink több jelentős cso-
portjának kutatása csak nemrég indult
meg,⁴ így azok eredményeinek feldol-
gozása nélkül hiányos lenne bármiféle
összefoglalás, másrészt pedig csupán
az eddig összegyűjtött és értékelt
anyag alapján készített, mégoly vázla-
tos áttekintésnek is e disszertáció terje-
delmi korlátai szabnak határt. Érthető
tehát, ha jószerivel csak saját eredmé-
nyeink egyrészének kifejtésére szorít-
kozunk.

A Magyarországra költözött kunok
nyelvemlékeinek kutatása nem csupán
általános turkológiai és magyar nyelv-
vészeti, hanem török és magyar művelő-
déstörténeti szempontból is jelentős:
a nyelvemlékek anyagának vizsgálata
sok tanulással szolgál és új eredmé-
nyekkel járul hozzá a kun-kipcsak
nyelvek és általában a török nyelvek
ismeretéhez, továbbá a magyar nyelv-
történet és műveltségtörténet számára
is hasznos adalékokat nyújt.

A vizsgált anyag nem egységes ter-
mészetű; más jellegűek a régiségben,
tehát az oklevelekben, anyakönyvek-

ben vagy más egyéb régi iratokban és
feljegyzésekben, pl. XVIII–XIX. szá-
zadi kunsági gazdáknak az időjárásra,
gazdálkodásra, különleges események-
re, szokásokra, hagyományokra, vadá-
szatra, mesterségbeli fogásokra stb.
vonatkozó kézírásos könyveiben, taná-
csi rendelkezésekben, periratokban stb.
ránkmaradt személy- és helynevek, táj-
szók, mondókák, gyermekversek, ki-
számolók, különleges hangzású, gyak-
ran a felismerhetetlenségig torzult, de
még ilyen állapotokban is bátran kun-
nak tartható imaszövegek, és megint
mások a ma is élő és használt határ-
dűlő- és víznevek, illetőleg család- és
ragadványnevek, a két Kunság magyar
nyelvjárásaiban még manapság is itt-
ott felbukkanó, de egyre fakulóbb em-
lékezetű kun eredetű tájszók. Nagyon
sokszor előfordul, hogy egy-egy régi-
ségből ismert névnek a mában nincs
folytatása, ugyanígy bizonyos kunsági
szavak is kihullottak mára az emléke-
zetből, de ennek fordítottja is megesi-
k: a tüzetesebben csak napjainkban viz-
gált kunsági ragadványnevek (helye-
sebben: csupán annak gondolt nevek)
az ősi, kun eredetű egykori család-
nevet őrzik, melyeknek viszont nyo-
mát sem leljük régi forrásaikban, s a
ma élő kunsági tájszóink után is a
legtöbbször hiába nyomozunk a régi-
ségben.

E két különböző jellegű emlék-
anyagának a megszólaltatása, azaz kun
(török) nyelvi rekonstrukciója egyetlen
és egyúttal legegyszerűbb módjával a
történeti-összehasonlító szófejtés kí-
nálózik: az időrendi, nyelvi (tehát már
egy előzetes török nyelvi rekonstrukci-
ót feltételező), történeti, művelő-
déstörténeti és földrajzi kritériumok
alapján, illetve a nyelvtörténet (hang-
történet, történeti jelentéstan, szótörté-
net) és a magyar nyelvjáráskutatás

4. Itt elsősorban a csak nemrégiben megindult országos méretű földrajzinév-gyűjtésre gondolunk, amelynek keretében mind a Kiskunságon, mind pedig a Nagykunságon önkéntes gyűjtők (tanárok, tanítók, általános- és középiskolai tanulók, egyetemi hallgatók, néprajzosok stb.) százai sokszorozzák meg a turkológiai szakirodalomban eddig ismert és publikált kun eredetű hely- és víznevek számát. De ugyanilyen jelentőségű a jobbára szintén társadalmi gyűjtők által végzett kunsági család- és ragadványnevé-gyűjtés is, továbbá a kis- és nagykunsági városok gimnáziumaiban folyó honismereti szakköri foglalkozások keretében végzett kunsági tájszógyűjtést is meg kell említenünk, hiszen ez utóbbi munka eredményeit jelen tanulmányunkban is igyekeztünk hasznosítani.

eredményeinek felhasználásával kunnak bizonyult, vagy nagy valószínűséggel kunnak tartható nyelvemlékeink hajdani feltehető leghívebb hangalakját a régi és mai kun-kipcsak (török) nyelvek és nyelvjárások fonéma-rendszerének összevetése alapján állítjuk vissza, hasonlóképpen teszünk kun nyelvemlékeink alaktani, jelentéstani és mondattani kérdéseinek tisztázásakor is: az összevetésre előkészített szövegeket és szavakat a kun-kipcsak (török) nyelvek és nyelvjárások megfelelő anyagával vetjük egybe, illetve ezek tanúságait hívjuk segítségül.

Fontos módszertani kérdés lévén, meg kell említenünk azt a tényt is, hogy a vizsgált kun nyelvemlékanyag és a belőle levonható következtetések hasznos segítséget nyújtanak a Magyarországra költözött és itt végleges hazára lélt kunok és az őket befogadó magyarság közötti interetnikus történeti kapcsolatok felfedésében is, hiszen e több száz éves kun-magyar érintkezéseknek – és szórványosan mutatózó kun eredetű kunsági tájszók kölcsönzése útján bizonyos tekintetben még mai nap is tartó kapcsolatoknak – nyomai kun jövevényszók formájában megtalálhatók a magyar köznyelvben, illetőleg a kunokéival szomszédos területek nyelvjárásaiban, és – természetesen – az előbbieknél jóval nagyobb számban a kunok lakta Nagy- és Kiskunságban, ugyanakkor e szöveg- emlékek és nyelvjárási szavak a korábbi kun anyanyelv emlékei lévén, a szintén hosszantartó, csak a kunoknak a magyarságba nyelvíleg való beolvadásával – a beköltözés után mintegy

350–400 évvel – befejeződő intraetnikus kapcsolatok bizonyítékai is.⁵

1. fejezet

A kunok története

(A kunok őstörténetének, etnogenezisüknek, nevük eredetének rövid ismertetése, vándorlásaik, hadjárataik, hódításaik eseménytörténetének, magyarországi megtelepedésüknek vázlatos áttekintése)

A Magyarországra költözött belső-ázsiai eredetű török kunok a mongol hódítás előtti időkben közel harmadfélszáz esztendeig az Irtistól, Aral-tótól, illetőleg a Kaspi-tengertől az Al-Dunáig terjedő hatalmas terület lakói és urai voltak. Az itt a X. század végén–XI. század elején hatalomra jutó kun-kipcsak törzsszövetség több török népből, törzsből egyesülve alakult ki, amint erre az egyes komponenseik – részben a későbbiekben is továbbélő – *cuman*, *cun*, *qipcaq*, *sari* neve mutatja. E kun népkonglomerátum története az eurázsiai füvespuszták állattenyésztő lovasnomád népeinél ismert módon állandóan újjáalakuló, majd megint széteső, hol óriási- ra duzzadó-egyesülő, hol meg újra meggyengülő és széthulló törzsszövetségek egymásutánjából áll. Az egyes korokban és különböző forrásokban más-más alakban ránkmaradt névnevekből a kun nép – legalábbis egy részének, névadó törzseinek – eredetére következtethetünk.

A kunok történetéről immár több évtizede folyó vita több kérdésben jelentős új eredményeket hozva igen nagy mértékben vitte előbbre a kunok eredetének kutatását. E kutatások eredményeit így összegezhetjük: a kun etnogenezisben

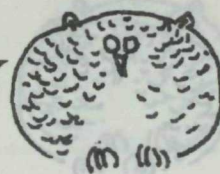
legfontosabb jelentőségű két fő nép, a qun és a sari 1012 körül Belső-Ázsiából a nyugat-szibériai füvespuszta-területekre vonult, ahol a kimek-qipcaq törzsekkel 1020 táján egy nagy törzsszövetséget alkottak, ekkor egyesültek a qunok és a sari a kun etnogenezis harmadik legfontosabb népével, a qipcaqokkal (és valószínűleg még más egység nyugat-szibériai török törzsszel, törzstörredékkal). A politikai egyesülés minden bizonnyal etnikai és nyelvi egységesüléssel is együtt járhatott, mert ekkor tűnik fel a kunoknak a későbbiek során egyik leginkább ismert neve, a *quman*, mint az új törzsszövetség közös neve.¹

A kun-kipcsak törzsszövetség kialakulása előtti időkben a qun nép a Huangho nagy kanyarjától keletre élt. A sárga-ujgurokat legyőzve, elfoglalták azok országát és népük egy részét is magukhoz csatolták. E qun-sari, illetőleg qun-sari-uygur egyesülés után tűnik fel először a forrásokban (Marwazinál) a kunok *sari* neve. A X. század második felében azonban a Pekingtől északnyugatra birodalmat alapított kitajok (qitayok) és a szomszédos qayok nyugat felé szorították az újonnan egyesült qun-sari népet, amely a dzsungáriai kapun keresztül az oguzok és a qarluqok földjére vonult. Az oguzok egy részét maguk előtt továbbízták, 1020 körül kapcsolatba kerültek a qipcaqokkal, akik – mint említettük – a kun nép kialakulásában legfontosabb szerepet játszó népek, néptörzsedékek, törzsek sorában a harmadik. Az így megerősödött kunok – ettől az időtől már valóban joggal nevezhető népük „kun”-nak – az 1040-es évek körül nyugatra szorították az uzokat (oguzokat), majd 1055-ben elérték az orosz fejedelemségek határát.²

5. A disszertáció terjedelmi kereteire való tekintettel a Bevezetésben nem ismertetjük a magyarországi kun nyelvemlékek kutatásának történetét, arra majd az egyes nyelvemlékek tárgyalásakor kerítünk sort.

1. Czeglédy Károly, A kunok eredetéről: MNy. XLV. (1949), 43–50.

2. A kunok régi történetére vonatkozó források és összefoglalások: Marvazi, Sharaf al-Zaman Tahir: On China, the Turks and India. Arabic text with an English translation and commentary by V. Minorsky, London 1942 (J. Forlong Fund Vol. XXII.); J. Marquart, Über das Volkstum der Komanen: Abhandlungen der königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Philologisch-Historische Klasse, Neue Folge, Band XIII, 1: Osttürkische Dialektstudien, Berlin 1914, 25–238; P. Pelliot, A propos des Comans: JA. (1920), 25–185; V. V. Bartol'd, Novyj trud o polovcach: Socinenija t. V, 394–413; D.A. Rasovskij, Polovci: Seminarium Kondakovianum VII. 245–262, VIII, 161–182, IX, 71–85, X, 155–178, XI, 95–128; Hudud al-Alam. The Regions of the World. A Persian Geography 372 A.H. – 982 A. D. Translated and explained by V. Minorsky, London 1937.

A kunoknak a qun-qipcaq egyesülés óta használt *quman* (illetőleg *qoman*; *gumandur* illetve *qomandur*) nevét Németh Gyula magyarázata szerint a török *quw* 'falb, gelblich, bleich' szó -*man* képzős származékának – illetve *g* – *-dur* képzővel megtoldott alakjának tarthatjuk, hiszen a kunok örmény *xartes*, orosz *polovec*, német *Falben* neveinek jelentése is 'fakó, világos, sárga, sárgás'.³ A kunokat a nyugati források java része is e néven említi, így a bizánci írók *komanoi*, *koumanoi*, a latin források *Comani*, *Cumani* alakban, de e népnév található a magyarországi *Kuman*, *Kumán*, *Komán*, *Komony*, *Komond*, *Kománfalva* személy- és helynevekben, a magyar *komondor* szóban, a romániai *Coman*, *Comandaresti*, *Comana* személy- és helynevekben, továbbá a bolgár és szerb területen előforduló *Kumanov* és *Kumanovo* személy- és helynevekben.

A kunok *quman*, illetve *qoman* népvénének eredetkérdéséhez Györffy György is hozzászólva azt a feltevését fejtegeti a magyar krónikák szóhasználatára, hogy a 'nagyarság' már a kunok qun elemének belső-ázsiai vándorlása előtt is egy régi népnévből közzszóvá homályosodott „nomád” jelentésű *kun* szóval illették a honfoglalás utáni török népeket, így a besenyőket, uzokat (és kabarokat is), továbbá a XIII. században Magyarországra települt kunokat is, akik később elmagyarosodván, ezt a magyar *kun* szót alkalmazták magukra, tehát így jutottak a maguktól is használt kun névhez. Györffy György szerint tehát a magyarországi qipcaq-qomanoknak semmi közük nincs a belső-ázsiai, illetve a távolkeleti qunokhoz.⁴ Györffy György egyébként úgy véli, hogy a Marwazínál *sari* néven szereplő nép azonos a qipcaqokkal. Szerinte azonban a belső-ázsiai qun nép nemcsak hogy nem jutott el Magyarországra, de

nem bizonyítható a qipcaqokkal való érintkezése sem Nyugat-Szibériában. Györffy György állításával, illetve feltevésével szemben Czeglédy Károly így vélekedik: „Ha azonban a qipcaq meg a sari egy – amint azt Györffy gondolja –, akkor előbbi kijelentése, szöges ellentétben van Marwazínak azzal a tőle is elfogadott (i.h. 168) tudósításával, hogy a qunok a sarik területére vonultak. Harmadik feltevése szerint (i.h. 168) a kelet-ázsiai qunoknak (akit *Marquart* a 'sárgák'-kal hoz kapcsolatba) a qipcaq-kérdésbe való bevonása azért is felesleges, mert a qipcaqokat szerinte már a IX. század után a különböző források hol *qipcaq*, hol *fakó* vagy *halvány* néven sorozatosan említik Nyugat-Szibériában. Nem tudom, Györffy milyen forrásokra gondol, az eddigi kutatás azonban a 'sárgák'-nak és qunoknak Marwazíntól említett XI. századi vonulásánál korábbi időkből egyetlen forrást sem tud, amelyik a qipcaqokat 'sárga' néven említené. Éppen ez a qun-kérdés egyik alapvető problémája.”⁵

A *quman* (*qoman*), illetve a *qipcaq*, továbbá a *qumiq* népnév eredetével legújabbán A. N. Kononov foglalkozott. Véleménye szerint e népvélek a Németh Gyula által is etimonul feltett törökségi *qub* ~ *quw* 'fehér, világos, fakó, sárgás stb.' szó *quba quwa* ~ *quma* származékának -*n* többesjelű *quma+n*, illetve a *qub* szó -*ac* kicsinyítő-becéző képzős származékának -*aq* gyűjtőképzős *qubac+aq* (ez a *qipcaq* népnév), továbbá a *qub* ~ *qum* melléknév -*ay>iy>-a,-i* képzős származékának -*q* gyűjtőképzős *qum-i-q* alakjai volnának.⁶

A qun-sari-qipcaq egyesülésből létrejött kun törzsszövetség a XI. század derekára elérve az orosz fejedelemség déli határát, támadásba lendült. 1061-ben legyőzve Vszevolod orosz nagyfejedelmet, csaknem két évszázadnyi

időre meghatározták Kelet-Európa fűvespuszta-területeinek sorsát, mivel ettől az időtől kezdve a kunok az orosz fejedelemségeken sorozatos győzelmeket aratva, ellenőrzésük alatt tartották az orosz városokat. 1068-ban legyőzték az ellenük szövetkezett három orosz fejedelmet, 1071-ben pedig már a Kijevi Fejedelemség határainál portyáztak. Ekkoriban szállták meg az uzok (oguzok) szállásterületét, ezáltal szabaddá téve maguknak az utat a Balkán és a Kárpátok felé. 1078-ban Drinápolyt, 1087-ben pedig Trákiát támadták a Bizánci Birodalom északi részén letelepített besenyőkkel szövetségben, 1091-ben viszont Aleksziosz Komnenosz császár az ő segítségüket kérte a Konstantinápolyt fenyegető besenyő veszély elhárítására. Ekkortájt törtek be Magyarországra is, az erdélyi szorosokon keresztül. 1096-ban és 1109–1114 között újra a Bizánci Birodalom ellen vezettek hadjáratokat, de az orosz fejedelemségeket továbbra is állandóan háborgatták, majd azokon keresztültörve Lengyelországot is támadták. Folytonos zaklatott helyzetükben a kímélet biztosítása végett az orosz fejedelmek jónak látták a kun kánok, főemberek lányait feleségül kérni. Így tett pl. az 1093. évi veresége után Vladimir Monomach, 1107. évi veresége után pedig Oleg orosz fejedelelem, akik fiaikat kun fejedelmek lányával házasították össze. 1099-ben a Kálmán magyar király ellen harcoló Dávid orosz fejedelemnek a Levunionnál is nagy szerepet játszó kun vezér, Bönek segített, aki kisszámú csapatával lest vetve a nagy, de megzavarodott magyar seregnek, nagy győzelmet aratott felette.

A XII. század elején az oroszok ellentámadásba mentek át. 1103-ban

3. J. Németh, Die Volksnamen quman und qun: KCSA. III. 1 (1940), 95–109.

4. Györffy György, A kun és komán népnév eredetének kérdéséhez: *Antiquitas Hungarica* (Budapest 1948), 158–176.

5. Györffy György i.m., 168; Czeglédy Károly i.m., 49.

6. A. N. Kononov, K etimologii etnonimov kypcak, kuman, kumyk: „Eurasia Nostratica”, *Festschrift für Karl H. Menges*, Wiesbaden 1977, 159–166.

az orosz fejedelmek egyesült hadai vereséget mértek a kunokra, és átmenetileg visszazorították őket egészen a Don és Donec vidékére, illetőleg a Duna melléki síkságra, ezáltal éket verve közéjük, ami gyors újbóli egyesülésüket is egy időre megakadályozta. 1152-ben azonban a kunok újból elérték keleten a Dnepert, és 1178, 1190, 1192-ben már ismét egyesülve harcoltak az orosz fejedelemségek ellen. Hadjárataik többnyire sikeresek voltak, mivel az oroszok belső háborúik és trónviszályaik miatt nem képviseltek nagy erőt. A kunok új erőre kapását azonban valószínűleg az is segítette, hogy kelet felől jelentős qipcaq népcsoportok, törzsek csatlakoztak hozzájuk. Talán a qipcaq csatlakozásokkal

magyarázható, hogy ekkoriban kezd a kunok *qipcaq* neve nyugaton is ismertté válni. E jelentős megerősödésüknek köszönhetően tovább folytatódtak győzelmes hadjárataik mind az orosz fejedelemségek ellen, mind pedig a Balkánon.

Az 1185 és 1237 közötti időszakban a Balkánon különösen nagy szerepet játszottak, hiszen a kun származású Aszen (<Esen) kun segítséggel vívta ki a II. Bolgár Császárság függetlenségét, majd a későbbiek során annak a konstantinápolyi latin császárság elleni háborúiban is tevékeny részt vállaltak.

Az oroszokkal folytatott harcaik a XIII. század elején új lendületet vettek. 1203-ban rövid időre Kijevet is elfoglalták, 1219-ben viszont az oroszok szövetségeseiként nagy részük volt Halicsnak a magyar királyságtól való visszafoglalásában. 1222-ben azonban a mongol seregek átkeltek a Kaukázus-

son, és az orosz fejedelmek segítségét is igénybe véve harcoltak a kunok ellen. Később azonban az oroszok már a kunok szövetségeseiként a mongolok ellen fordultak, de az egyre nagyobb erővel előre törő mongolok ellen így sem tudtak sikeresen szembeszállni: 1223. május 31-én az egyesült kun-orosz hadak nagy vereséget szenvedtek a mongol seregektől. Azonban ezt az elsősorban felderítő-előkészítő jellegű hadműveletet még nem követte megszállás.⁷ A mongol hadak északkelet felé fordultak, majd visszatértek Ázsiába, de Kunország, a Kun Puszta (Dest-i Qipcaq) keleti, Volgán túli része már akkor Csingisz kán legidősebb fiának, Dzsocsinak a hatalma alá került. A mongoloknak a kunok elleni végleges győzelméig még másfél évtizednek kell eltelnie.⁸

(Folytatjuk)

7. Az orosz fejedelemségek, Bizánc, Balkán, Magyarország, Lengyelország ellen vezetett kun hadjáratokra vö.: Polnoe Sobranie Russkich Letopisej, I–XXIII, Spb. 1841–1925; Polnoe sobranie russkich letopisej t. I. Lavrentievskaja letopis' i Suzdal'skaja letopis' po akademiceskomu spisku. Moskva 1962; Letopis' po Ipat'skomu spisku, Spb. 1871; Letopis' po Lavrentievskomu spisku, Spb. 1872; P. Golubovskij, Pecenegi, Torki i Polovcy: Universitetskija Izvestija XXIII–XXIV; D. A. Rasovskij, Les Comans et Byzance: Actes du IVe Congres Internationale des Études Byzantines, 1935, 340–354; uő, Rol' Polovcev v vojnach Asenej: Spisanie na Balgarska Akademija Naukite 58 (1939), 203–211; Pauler Gyula, A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt. I–II, Budapest 1893; A. Zajackowski, Związki jezykowe polowiecko-slowianskie, Wroclaw 1949; S. A. Pletneva, Pecenegi, torki i polovcy v juznorusskich stepjach: Trudy Volgo-Donskoj archeologiceskoj ekspedicii. I. MIA 62, Moskva–Leningrad 1958, 151–226; Schütz Ödön, A mongol hódítás néhány problémájához: Száz. 93 (1959), 209–232; Györfly György, Napkelet felfedezése, Budapest 1965; MTT; továbbá részletes irodalommal: L. Rásonyi, Les Turcs non-islamisés en Occident (Péchénegues, Ouzes et Qiptchaqs et leurs rapports avec les Hongrois: PhTF, III (Wiesbaden 1970), 1–26.

8. Itt kell megemlítenünk, hogy a Dest-i Qipcaq legnyugatibb területein, az Al-Duna menti síkságon, vagyis Dél-Moldvában a Havaselvén megindult a kunok között a katolikus térítő misszió, főként a Domonkos-rend révén, vö.: Makkai László, A milkói (kún) püspökség és népei, Debrecen 1936.

Ágoston Gábor–Makszumkizi Ongajsa

Mándoky Kongur István

(1944. február 10. — 1992. augusztus 22.)

1944. február 10-én született a magyar Alföldön, a Nagykunság fővárosában, Karcagon. Elemi és középiskoláit szülővárosában végezte. Tízéves volt, amikor történelemtanárának hatására kun őseinek története és nyelve iránt érdeklődni kezdett. A szomszédos kunmadarasi orosz laktanyában lévő kazak, krími és kazáni tatár, valamint karacsáj katonáktól tanult először törökül. Tizennégy éves korában levelet írt a szintén karcagi Németh Gyula egyetemi tanárnak, a török nyelvek és kultúra, a magyar őstörténet nemzetközi hírnő professzorának. Az ő tanácsai és a tőle kapott könyvek segítségével folytatta tanulmányait. 1963–1968 között a budapesti egyetemen immár hivatalosan is tanítványa lett, s maradt élete végéig. Németh Gyula turkológiai és magyar őstörténeti stúdiумai mellett Ligeti Lajostól mongolisztikát és sinológiai, Czeglédi Károlytól arab filológiát, magyar őstörténetet és népvándorláskori történelmet, Telegdi Zsigmondtól és Bodrogligeti Andrástól pedig iranisztikát tanult. Egyetemi tanulmányai után először a Török Tanszéken Németh Gyula tanársegédként kezdett dolgozni, majd az MTA Belső-Ázsiai Kutatócsoportjában dolgozott. 1970-ben védte meg „Dobrudzsai tatár nyelvtanulmányok” című egyetemi doktori értekezését. 1981-ben „A kun

nyelv magyarországi emlékei” című disszertációjával, a szívéhez legközelebb álló témából nyerte el a nyelv-tudomány kandidátusa fokozatot.

Bár magyar kollégái gyakorta vádolták azzal, hogy keveset írt, magyar, francia, angol, német, török és kazak nyelvű dolgozatainak száma meghaladja a százharmincat. Kirgiz, krími tatár, nogaj, karacsáj-balkár, kumuk, baskir stb. nyelveken írott ismeretterjesztő cikkeit talán soha nem tudjuk összegyűjteni. Még több azoknak a műveknek a száma, amelyeket örökre elvitt magával a sírba, s amelyeket senki sem tud már megírni helyette. Különösen kedves témája volt kun őseinek nyelve és műveltsége. Tervezte egy kun szótár elkészítését, és meg akarta írni a kunok történetét is. Monográfiában kívánta feldolgozni a magyar nyelv régi török elemeit és a történeti Magyarország török eredetű helyneveit.

Felbecsülhetetlen értékű a nyelvi-néprajzi gyűjtése. 1964 óta évente, fél-évente – ahogy ő nevezte – Mongolországba utazott az Altajban élő kazak és tuva törökség nyelvének, néprajzának és folklórjának tanulmányozására. 1965 óta rendszeresen végzett nyelvi, néprajzi és folklór gyűjtéseket a romániai és bulgáriai Dobrudzsában élő tatárok között. Jelentősek kazakisztáni,

kirgizisztáni, özbekisztáni és türkménisztáni komplex nyelvi, történeti, népköltészeti és néprajzi gyűjtései, valamint a kaukázusi és Fekete-tenger melletti nogajok, a kaukázusi karacsajok, balkárok és kumukok körében végzett kutatóútjainak eredményei. Az utóbbi években lehetősége volt helyszíni kutatómunkát folytatni Baskíriában és a volgai tatárok között is. Népköltészeti, néprajzi gyűjtéseit tartalmazó kéziratok, kazetták hosszú sorokban állnak könyvespolcain. Fáradhatatlanul gyűjtötte az anyagot. Gyakran mondogatta, hogy addig kell gyűjtenie a szemünk előtt pusztuló kincseket, amíg lehet, és amíg bírja erővel, egészséggel. Úgy tervezte, hogy majd ötven éves kora után lát hozzá feldolgozásukhoz, kiadásukhoz...

Kazak, kirgiz, özbek, türkmén, nogaj, balkár, kumuk, baskir, tatár, törökországi barátaira, kollégáira és tanítványaira vár a feladat, hogy közkinccsé tegyék fáradságot nem ismerő munkájának eredményeit, így állítva örök emléket küzdelmes életének. Ha végrendelkezhetett volna, maga is így döntött volna. Itt voltak igazi barátai, ide tartozott. Ide készült tanítani. Most kapta volna meg a kazak állampolgárságot. Az ő kívánságát teljesítik, amikor a kunok legközelebbi rokonai, kazak testvérei között helyezik örök nyugalomra.

Cseh János

Hun kori korsó Kengyelről

(5.–6. századi tiszántúli és bánáti leletekről egy tanulmányút ürügyén)

Másfél esztendeje, 1991 augusztusában alkalmam nyílt utazást tenni Romániában, közelebbről a Bánátban. A régészeti tanulmányút célja Temesvár–Timisoara, elsősorban a megyei múzeum (Muzeul Judetean Timis) kiállításának fölkeresése volt. Emellett különböző archeológiai kiadványokat is sikerült vásárolnom egyrészt a múzeumban, másfelől a város antikváriumában és könyvesboltjaiban. Az alábbi frás olyan leletekről (a találás helyeit ld. az 1. képen – nem biztos, hogy minden esetben autentikusak) kíván beszámolni, melyek eddig ismeretlenek voltak előttem – zömmel közöletlenek –, s amik szorosan kötődnek az 1990–1992. évi Kengyel környéki 4.–6. századi gepida telepátások emlékanyagához. A cikk illusztrációs részének „gerince” az a két, az 5. század első feléből származó edény, amely a tiszántúli falu határának keleti germán megszállását van hivatva reprezentálni. (A dolgozatot 1992–1993 telén készítettem.)

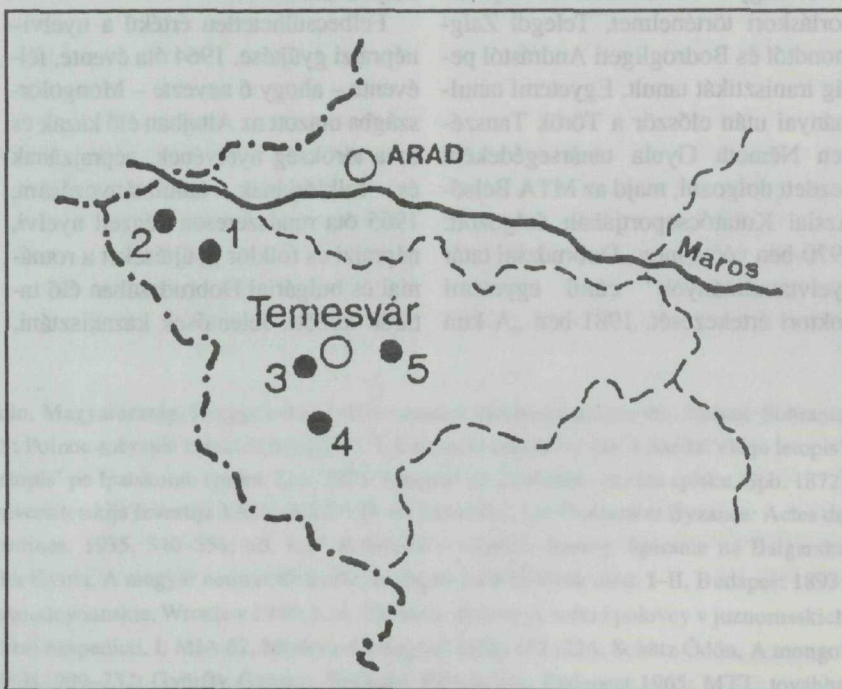
A rendkívüli gazdagságú kiállításon egy külön vitrin foglalta magában azokat a hun kori sírleleteket, amelyek Szabadfaluban (Freidorf), a bánáti nagyváros délnyugati peremén kerültek elő. Ennek az emlékanyagának kiemelkedő jelentősége van a Temes/Timis–Béga/Bega vidékének korai népvándorlás kori története szempontjából, mivel erről a területről, a Bánát „szívéből” a régészeti kutatás mindedig igen kevés tárgyi hagyatékat tudott csak fölmutatni. Szabadfalu 5. századi temetkezéshelyéről női sírleletként kerek, bordás díszű ezüst/fehérfém tükröt, tömör poliéder – sokszög alakú – gombos ezüst(?) fülbevalópárt, féltucatnyi fehéres–szürkés üvegpasztá(?) gyöngyöt, kétsoros, bronz és vas szögecsekkel összeerősített, koncentrikus körökkel ékített csontfésűt és egy ezüst dísztűt láttam. Három edény volt még kiállítva, mindhárom „párnás” nyakú,

talpkorongos, mélyebben hasasodó füles kancsó/korsó. A kisebb és nagyobb, zömökebb-nyúlánkabb, 15–25 cm magas korongolt, finom anyagú, világos és sötétes szürke, ill. fekete színű sírkeramikák pompás besimított ékítésűek voltak. A motívumok sorában függőleges sávokat, filigránabb és nagyobb ívű, horizontálisan és vertikálisan elhelyezett zegzug/cikkcakk, ill. hullám vonalakat rajzoltam.

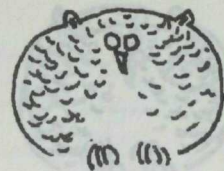
A Temesvár melletti leletek kapcsán mutatok be két edényt (ill. egy fotót találási helyükről – 4. kép) Kengyel-Baghymajor közeléből (Kengyelpart III. Ű jelzésű objektum, fazekasműhely, 1991–1992). Mindkét kerámika, a tipikus hun kori korsó és a másik, egy- vagy kétfülű öblös edény közelebbről-távolabbról elég jó párhuzam a bánátiakhoz. Az alábbiakban ezeknek részletes-aprólékos leírását adom.

Az ún. hun kori keleti germán füles korsó méretére vonatkozó adatok: talpátmérője 8 cm, hasátmérője 20 cm (0,5 cm), magassága 26,5 cm. A falvastagság (ahol mérhető) 0,3–0,7 cm. A fül 2,5 x 1 cm-es. Súlya 1,6 kg, úrtartalma – gyakorlati, egzakt módon megállapítva – kb. 3 liter. Részbeni restaurálásánál három töredékből illesztettem össze (a fül alatt a hasrész-ből hiányzik egy hosszúkás darab).

Színe mindenütt kissé sötétes árnyalatú szürke – mélyebb tónusú a lejjebb leírásra kerülő edénynél –, mely a „lefojtott” edényégető kemence szén-, korom-, kátrány- stb. beépülést eredményező körülményei közepette keletkezett. Csupán egy-két helyen, s inkább a fenékrészénél figyelhetők meg világosabb szürkés foltok (amik nyilván kiégetésénél „születtek”). Kemény anyagú, koppintásra csengő hangot

1. kép: A temesvári múzeum régészeti kiállításán szereplő 5.–6. századi leletek lelőhelyei. 1: Kőcs–Checea (Lovrin), 2: Nagyszentmiklós–Sinnicolau Mare, 3: Szabadfalu–Freidorf, 4: Széphely–Jebel (?), 5: Temesrékás–Recas (korongolt, szürke, szemcsés, 25–30 cm magas, hordó formájú, díszítetlen fazék; telep –, sírlelet?)

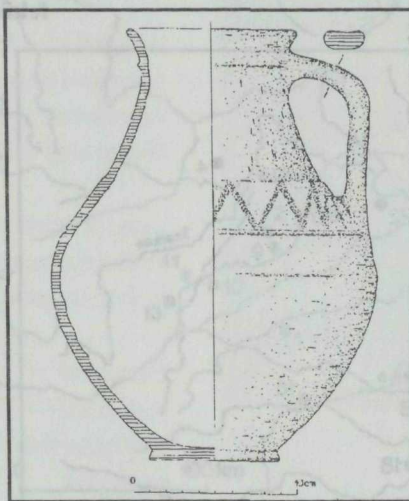

adó. Használata során semmiféle szennyeződés (füst, korom, stb.) nem rakódott rá, másodlagosan sem égett. A felületkezelést tekintve a „matton hagyás”, a polírozás, a besimítás és a hornyolás egyaránt megtalálható rajta. Az elsőként említett jelenség a fülnek az edény felé eső oldalán, a vállon – a díszítés sávjában – és az öböl legalsó részén figyelhető meg. A legkiterjedtebb felületeket fényezés borítja. Vízszintes „sikálással” polírozott a perem mind kívül mind belül, beleértve az ún. párnát is. Helyzetéből adódóan vertikális, kavics-/csonteszközzel történt húzgálások vehetők ki a fülön. Hasonló a nyakrész fényesítése is, azzal a különbséggel, hogy itt a szélesfelületű húzásnyomok egybeolvadnak. Az edény öblét, hasát fedő fényesítés vízszintes és függőleges irányban történt.

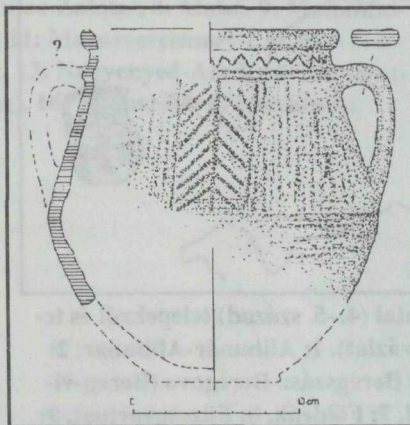
Rátérve a tulajdonképpeni ékítésre, konstatació, hogy az a korszak középső harmadában, a vállon helyezkedik el, 4 cm széles sávban. A felület itt nyers, finoman eldolgozva. A besimított mustra háromszögekből összetevődő zezug, melyet 0,5–1 cm vastag vonalcsíkok alkotnak (tizennyolc ilyen alakzatról van szó). Megfigyelhető, hogy a „sikálás” határozott, főként a csíkok pereménél. A negyedik jelenség, mely a felületkezelés kategóriájába tartozik, az árkolás, illetve ahhoz hasonló felszíntagolás. A fenti sorokban vázolt besimított díszítést alul egy mélyebb barázdák zárja le, fölül pedig a vállat kiemelő „lépcső”. A hasrészben a palást felé kiterjedően és lejjebb húzódnak még hornyok, ezek azonban inkább csak véletlenszerűek. A korszak nyakát a váll magasságában és a perem alatt az ún. párna szintjén tapadó ovális keresztmetszetű, külső oldalán enyhén mélyített, laposabb ívű „szalagfü” hidalja át. A tapadás helyei viszonylag gondosabban elsimítottak/eldolgoztak.

Ha az edény formáját tekintjük, úgy egy „echte” korszak, illetve kancsót szemléltetünk. A lekerekített peremű kónikus, bordás/párnás szájrészből homorúan ívelt, csonka kúp alakú nyak indul, mely alig észlelhetően megy át a váll zónájába. Ezután a profil a legnagyobb kiszélesedésnél szimmetrikusan lekerekedő kontúrral fordul az edény gömbölyödő öble felé. Az aljrész kifelé-lefelé szélesedő, „Jefaragott” élő

talpkorong. Egyenes, vízszintes, melyen halványan koncentrikus vonalak, korongnyomok vehetők ki. A sebesen forgó szerkezeten való formálás jelei az edény belsejében figyelhetők meg, pl. az alsó fertály hullámzása formájában. A nyak- és szájrésznél függőlegesen, illetve ferdén fölfelé elhelyezkedő húzásnyomok is vannak, nyilván egy fazekasfogásra utalva. A nyersanyag, melyből a korszak készült, finom, jól iszapolt, kövér, ámbar maradt benne néhány apróbb mész(kő)szemcse. (Végezetül egy megjegyzés: a korszak a valóságban kissé erőteljesebben „válassodók-hasasodik” – ez a pauszrajz elkészülte után derült ki, számomra bizonyos szempontból tárgyfelvételi problémát jelentve – 2. kép.)

2. kép: Keleti germán fazekasmester pompás agyagkészítménye – Kengyel-Baghymajor-Kengyelpart III. (az 5. század első feléből)

3. kép: Kengyel-Baghymajor-Kengyelpart III. A fazekasműhely lelete, mint az előző – besimított díszítésű edény rekonstrukciója

Az alföldi, a 4. század második felére, annak végére és az 5. századra tehető korszakról összeállítottam egy jegyzéket és térképet, ám ami csupán-csak vajmi „hevenyészett” gyűjtés (5. kép).

A kettős kónikus, széles szájú, besimított díszítésű füles edény (3. kép). A keleti germán fazekas összességében jól iszapolt, finom, kövér agyagból készítette, mely azonban helyenként tartalmaz némi durvább-apróbb mészszertű rögöt. A nyomok egyértelműen utalnak arra, hogy lábbal hajtott, gyorsan forgó korongtányéron lett fölhúzva. Ezek értelemszerűen belül találhatók, a nyers felületen, ahol a felső részen sűrű-finom vonalak, alul pedig ezzel együtt széles barázdák futnak körül.

Az edény kiegészítése után – ami a szürke-fekete kerámia redukációs technológiájával történt – semmiféle olyan hatás (pl. tűz) nem érte, amely elszínezhetné volna. Így árnyalata mind belül mind kívül egyveretű, galambszürke. Még ún. bőrkeménységű, kissé szikkadt állapotban helyezte el a kora népvándorlás kori kézműves a kisívű, ovális átmetszetű, kívül enyhén hornyolt fület, mely a nyak magasságában és a has törésénél tapad. A fölragasztás és elkenés itt-ott elég durva nyomokat hagyott. Ez után kellett lezajlania a fényezésnek, valamint a besimított díszítés felvitelének. Horizontális polírozás borítja a peremet, az ún. párnát és a törésvonal alatti részt. Függőlegesen „sikált” – értelemszerűen – a fül (belső oldala, és az itteni oldalfalsáv nyersen maradt), továbbá ettől balra és jobbra a váll 7–7,5 cm szélességben erőteljes húzásokkal. Az „igazi” ékítés a nyak és a váll érdesen hagyott részén látható. A perem és a „párna” között a fazekas úgy 2 mm vastag, szabálytalan vonalvezetésű hullám, illetve zezug mintát karcolt be. A vállon kétoldalt, egymással szemközt 4–4,5 cm széles pásztában 3–6 mm-es vonalokból összetevődő, „fordított” fenyőág/kalász motívum díszítette az edényt.

A rekonstrukcióhoz elegendő nagyságú, az agyagkészítmények hozzávetőleg negyedét-harmadát kitevő torzóból egy alapkötűrájában enyhén kettős csonka kúp alakú – felemagasságban

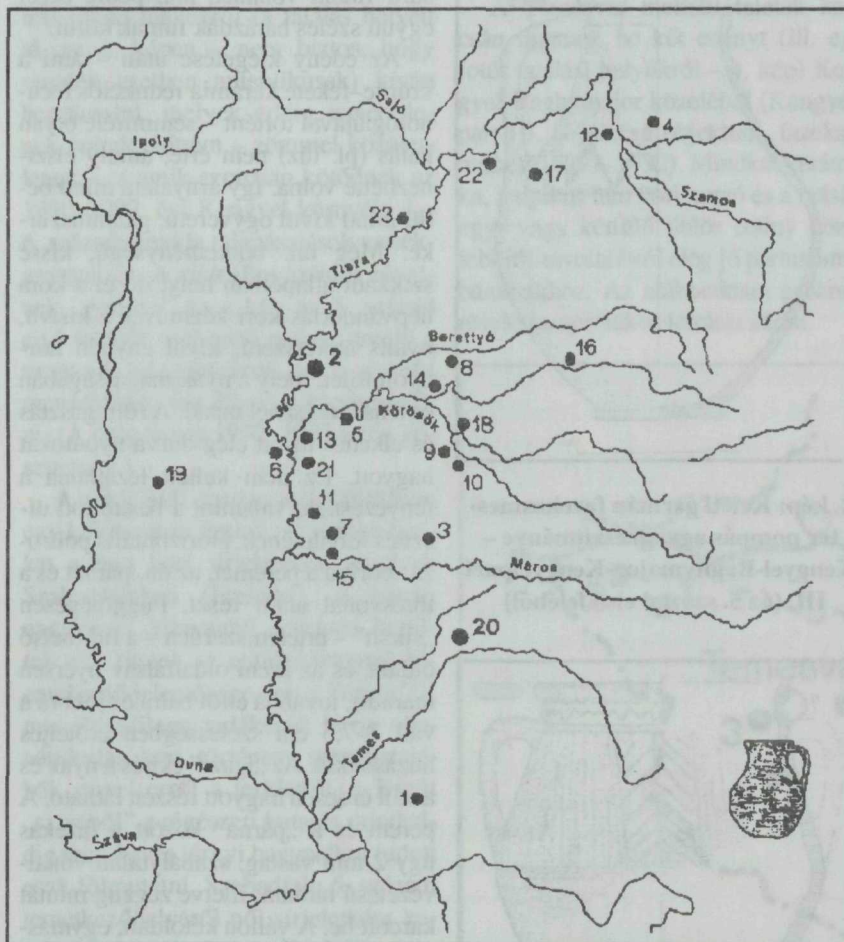

kiszélesedő – egyenes vállú, ívelődő alsó falrészű, hosszúkás-duzzadt, legömbölyített peremű, párnás-bordás edény állítható helyre. Lehetséges, hogy kétfülű volt, s hogy talpkoronggal készült. Magassága 20–22 cm-re, szájátmérője 15–16 cm-re, legnagyobb kiszélesedése kb. 20 cm-re, talpátmérője pedig 7–9 cm-re tehető. A falvastagság 0,4–1 cm. A fül mérete: 3 x 1 cm.

A temesvári kiállítás installációiban több olyan lelettel, elsősorban edénynyel találkoztam, melyek a Maros/Mures alsó szakaszának és az attól délre eső területnek, a Temesvidéknek 5.–6. századi gepida betelepülésére vetnek fényt. Sînnicolau (1) Mare – Nagy-

4. kép: A hun kori edénykészítő műhely egyik égetőkemencéje. A 2. képen látható korsót a rostély alatt találtam (a 3. kép edénye a munkagödörben feküdt).

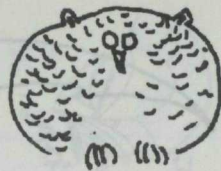

5. kép: Hun kori korsók és azok változatai (4.–5. század) telepekről és temetőkből az Alföldön (egy elterjedési vázlat). 1: Alibunár-Alibunar, 2: Bahymajor (Kengyel-), 3: Battonya, 4: Beregszász-Beregovo (Beregvidék), 5: Békésszentandrás, 6: Csongrád, 7: Földeák, 8: Füzesgyarmat, 9: Gyula, 10: Gyulavarsánd-Vársand, 11: Hódmezővásárhely, 12: Kisvársány, 13: Kökényzug (Szentés-), 14: Körösladány, 15: Makó, 16: Nagyvárada-Oradea, 17: Nyíregyháza, 18: Sarkad, 19: Soltvadkert, 20: Szabadfalu-Freidorf, 21: Szentés, 22: Tiszalök, 23: Tiszavalk

szentmiklós – lelőhelyüként volt bemutatva két szemcsés anyagú, korongolt, szürkés színű, magasabban öblösödő, kihajló peremű, 10–15 cm és 15–20 cm magas fazék (telepről?, sírból?). Az egyiket a vállon vízszintes vonalak finom befésülésével díszítette a fazekas, a másikkal ugyanezen részét pedig hullámosra korongozta.

Még ezeknél is pregnánsabbak a Lovrinból (Lovrin) – illetve Kőcséről/Checea-ról, Nagyszentmiklós környékéről – való leletek. Lelőkörülményeiről semmiféle adatot nem tudtam szerezni. Első helyen kell említeni egy kisebb méretű, úgy 10 cm-es edénykét, bögrét. Gömbös testű, „vágott” aljú, kihajló, belül hornyolt peremű, szemcsékkel soványított agyagból korongolt, szürke árnyalatú. Vállát szélesebb pásztában karcolt horizontális vonalak ékítik. A bögre apropóján készítettem egy hozzávetőleges, korántsem teljes összeállítást a sírokból származó, vízszintes befésülésű – illetve olyan hatást keltő – edényekről (6. kép). Idesorolva egy aszóparti (Tiszafüred–Tiszaszőlős), göcörházból napfényre került ép alkalmasítást, mely a lovrininak több vonatkozásban is kitűnő analógiája.

Kétségtelen, gepida gölöncsér-készítmény egy másik fazék is a szóban forgó bánáti lelőhelyről. Átlagos, 15–20 cm magasságú, egyenes fenekű, kifelé hajló szájrészü, inkább mélyebben öblösödő, így mintegy körte formára emlékeztető alakú. Gyorskoron-

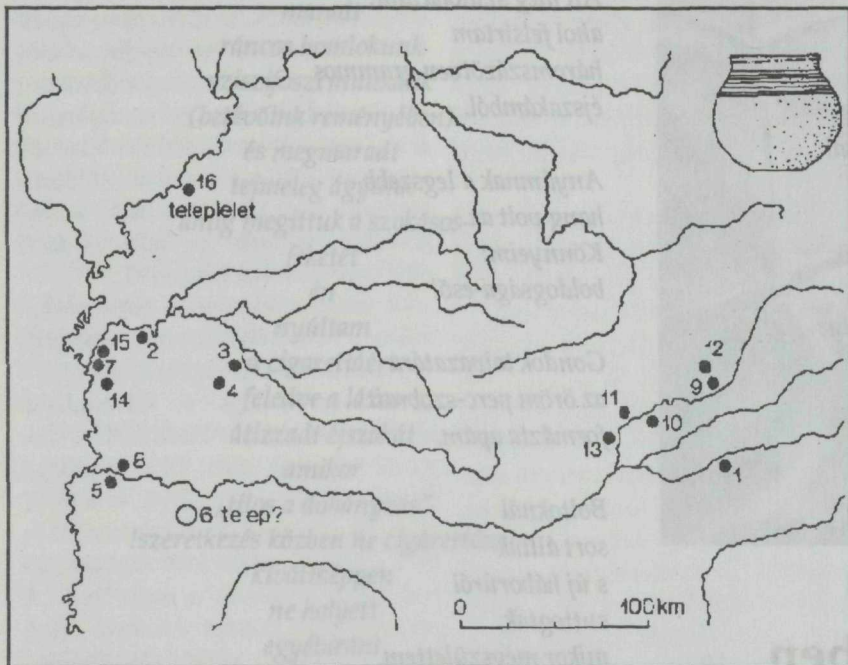
golt, érdes anyagú, sötét színű. Az edény alsó részén a korongozás során megcsúszott kavicszemcsék és azok helyei figyelhetők meg, mely jelenséggel minduntalan találkozni az 5.–6. századi keleti germánok régészeti leletanyagában. A fazék alján bekarcolt kereszt volt látható. A főnti sorokban ismertetett kerámiadarabokkal együtt néhány kisebb, kézzel formált edényke-fazekacsksa is szerepelt, melyekről azonban nem készítettem jegyzeteket.

A kora népvándorlás kori – korai Meroving-kori – leletek között láttam

egy igen érdekes, különleges ékszert. A 3–4 cm nagyságú ruhakapcsoló tű (fibula) bronzból öntött, egyik része a hun kori ún. cikádadáiszekre (kvázi méhecske alakú ötvöstárgyak) emlékeztet, másik része pedig madárfej. Utóbbi tipikus germán fenomén. Ilyen madárfejes fibulákból csak kevés, összesen négy fordul elő a Gepida Királyság emlékanyagában (Magyartés, Szabadka-Subotica, Szelindek-Slimnic). Mindegyik esetben három- és ötgombos, félkorongos „fejű”, rombusz vagy háromszög „lábú”, ékvéséses díszű ék-

szerekről van szó. A temesvári lelet a 450–470 és az 500–520 közötti időszakból való. (Lelethelye talán Lovrin?)

Befejezésül még néhány 4.–7. századi leletről. A késő római kori emlékek reprezentálására kaptak helyet azok a kisméretű, szögletes áttört/kiöntös fülű korszok, melyek különálló csoportot képeznek a Kárpát-medencében, hovatovább azon kívül is (pl. Dél-Lengyelországban). Láttam egy 4.–5. századi (bronz?) lemezes fibulát, egy 5.–6. századi bronz csatocskát. Már a 6.–7. századba tartoznak az ún. Sucidava típusú bronz övcsatok és a késői jellegű gombos bronzfibulák, melyek régészeti anyag-/tárgyismeretemet bővítették.

6. kép: Korongolt, szemcsés, sötét-barna színű sárkerámia fazekak, illetve bögrék vízszintes vonalköteges díszítéssel, illetve ehhez hasonló felületkezeléssel az 5.–7. századból (egy vázlatos gyűjtemény). 1: Baráthely-Bratei, 2: Békésszentandrás, 3: Gyula, 4: Kétegyháza, 5: Kiszombor, 6: Lovrin (Kőcse-Checea), 7: Magyartés (Szentés-Zalota), 8: Makó, 9: Malomfalva-Moresti, 10: Marosnagylak-Noslac, 11: Marosveresmart-Unirea-Veresmort, 12: Mezőbánd-Bandu de Cîmpie, 13: Nagyenyed-Aiud, 14: Szentés (-Berekhát), 15: Szentés (-Kökényzug), 16: Tiszaszőlős (Tiszafüred-).

Irodalmi tájékoztató az ún. hun kori korszokra vonatkozóan:

– Alföldi András: Leletek a hun korszakból és etnikai szétválasztásuk. *Funde aus der Hunnenzeit und ihre ethnische Sonderung. Archaeologia Hungarica*, IX. Budapest, 1932.

– Bóna István: *Das Hunnenreich*. Budapest–Stuttgart, 1991.

– Párducz Mihály: A szarmatakor emlékei Magyarországon III. *Denkmäler der Sarmatenzeit Ungarns III. Arhæologia Hungarica* (új folyam), XXX. Budapest, 1950.

– Tejral, Jaroslav: *Morava na sklonku antiky. Mähren an der Neige der Antike*. Praha, 1982.

Dékány Károly

Este

Csöppenként hull a megváltó kárhozat,
ölelt húsunkban áldott láz dobol,
már azt sem sejtjük, mely határban járunk,
oly közel van az éden és pokol.

A füstrózsák és mámor illatával
csókolt hajadra álmom ráfonom,
s mint bukott angyal, kába lankadással
leborulok az izzó vánkoson.

A függöny mögül szűrt sötét lesekszik,
és egybeolvadt a sok, drága szín,
csak oltott lámpánk törpült szenvedélye
foszforeszkál az óra számain.

Szenti Ernő

Az emlékezetemben tárolt küszöbértéke

Ez itt mi? Átlényegüléstől megmentett történet. Őszszelapított most vagy soha. Senki se kérte. A vitathatatlan végterméke. Szótragacs, szarvasagancs. Átütött falú tartalom, fékezett habzású forma. Ez itt mi? Tekinteted napéjegylenlősége. (Az emlékezetben tárolt küszöbértéke.) Mint aki az álmok illóolajával dörzsöli be a lenyugvó nap utolsó sugarát. Ez itt mi? Mesterségesen megtermékenyített önimádat. Képekkel eltakart évszakvészkijárat. Mint aki minden idegszálával figyel, ha érzékei a semmit tapogatják...

Dudás Sándor versei

Mikor megszülettem

Áll még szülőházam,
ahol felsírtam
háromszázötven grammos
éjszakámból.

Anyámnak a legszebb
hang volt az.
Könnyeim:
boldogsága-eső!

Gondok talpazatára
az öröm perc-szobrai
formázta apám.

Boltoknál
sort álltak
s új háborúról
suttogtak,
mikor megszülettem.

Kaland

Jó költők egyik fő gondja a rím.
Presszóban leltem hangulatot, helyet
papírra vetni gondolataim.

Kávét rendeltem. (Kinn eső esett.)
Képzletben már kavartam, eközben
szemfényképek tucatját rögtönöztem.

Szép pincérlány jött sietve. A tálca
billent kezében – máshová nézett.
Üveg csörömpölt. Műsikoly. „Bocsánat!”

Komoly akartam maradni – sértett,
de csiklandozta nyelvemet a humor:
„Sebaj, kisasszony, megmaradt a cukor!”

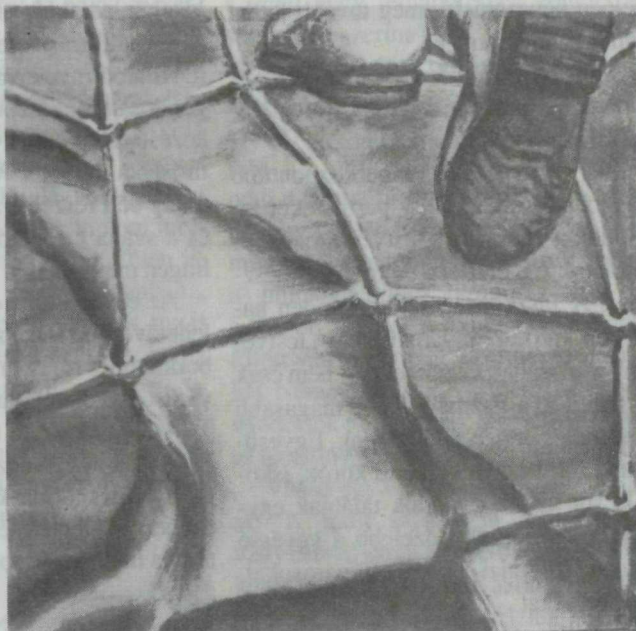
Seprősi-Czárán György nemdohányzó vers

együtt ébredtünk
a sötétszürke éj
pocakos álmából
reggelre csak csipás szemünk
maradt
ráncos homlokunk
sziszifoszi munkánk
(betévoink reményében)
és megmaradt
tejmeleg ágyunk
amíg megittuk a szokásos
feketét
én
nyúltam
a cigarettáért
feledve a lázas
átizzadt éjszakát
amikor
„tilos a dohányzás”
Iszeretkezés közben ne cigarettázz!
kiváltképpen
ne helyett
egyébiránt
„a dohányzás káros az egészségre”

-----
egyedül ébredek
pipaszár álmomból
fogyatkozó reménnyel
ámbár úrimód
szokásos
feketémhez elszívom
szokásos
cigarettaimat
tisztá lelkiismerettel
mert
már nem tilos
csak
káros az egészségre

Bemutatjuk Horváth Györgyöt

1969-ben született Túrkevéen. Grafikus, festő. Tagja az O.B.ART Művészeti Egyesületnek, a Fialat Képzőművészek Stúdiójának és a Kevi körnek. Túrkevéen él.

Horváth György: Úton

Horváth György: XX. századi Mária

A képek reprodukcióit ifj. Papi Lajos készítette

Andrási Lászlóné

Nyitva áll az Európa-ház

„Bejutni az Európa-házba” – hangzatos szólam és nagyratörő kívánság, de félrevezető. Magyarország Európában van, és ha külkapcsolatait helyesen használja fel; ha meglévő szellemi kapacitását, földrajzi lehetőségeit megfelelően népszerűsíti, még tovább juthat a nagyvilág irányába.

Európa már a kertek alján van és felénk nyitja kapuját – csak a megfelelő kilincset kell meglelni hozzá.

Az egyik legemberközpontúbb megoldás ahhoz, hogy partnereket találjunk a világban, a testvérvárosi kapcsolatok elmélyítése és továbbfejlesztése. A Jászkunság szinte minden nagyobb városának vannak már „testvérei” Európában s ezekkel már nem csak a politika, a gazdaság és a magasabb fórumok szintjén találkozunk. Egyesületek, intézmények, baráti körök, iskolák, sőt lassan családok találhatnak egymásra, és hozzák közelebb a kevésbé ismert földrajzi helyeket, városokat, életformákat.

Április végén Szolnok városa bekapcsolódik egy olyan rendezvény-sorozatba, amelynek Nyugat-Európában már hagyományai vannak: megrendezik a „Partnervárosok Hetét”, amelyre meghívják bemutatkozásra a jelenlegi testvérvárosok képviselőit. A kulturális programokon kívül a tudomány, az idegenforgalom és a gazdaság szférájában is találkozásokra került sor – s reméljük nem csak a szakemberek között. A rendezvények éppen május elején érik el tetőpontjukat, amikor a város polgárai közvetlenül is találkozhatnak a kiállítókkal, együtt ünnepehetnek a majálison a vendégekkel, tapasztalhatják, hogy a nyelvieken kívül nincs más korlát a civilizált emberek közötti kapcsolatteremtésben.

Szándékunk az, hogy a rendezvények bevezetéseként megismertessük olvasóinkat Szolnok testvérvárosainak életével, földrajzi, történelmi helyzetével, örömeivel, gondjaival – ötletet és segítséget adva a további közeledéshez.

Reutlingen, a megye

Földrajzi fekvését a Sváb-Alpok határozza meg: bükkerdők, mészkősziklák, vulkanikus eredetű csúcsok, borókással borított domb- és hegyoldalak, legelők, patakok, vízesések, barlangok és termálforrások teszik gazdaggá tájait. Kilátótornyok, várromok, kastélyok, gondosan megőrzött középkori faépítkezésű romantikus városkák vonzzák a turistákat Baden-Württemberg tartomány déli részébe, a főváros, Stuttgart és a svájci határ között elterülő Reutlingen megyébe.

Az enyhe klíma és az agyagos talaj lehetővé teszi a szőlőművelést és a borászatot, mely a népsűrűség és a városok kialakulásának alapja volt.

A megyében 26 település található. Soknak a neve végződik „-ingen”-re: ez a népvándorláskori alemann népcsoport letelepedésére, nyelvük eredetére is utal. Az Alpok felé vezető utak, a kedvező fekvés, a sok folyócska, köztük a fő folyó, a Neckar elősegítette a kereskedelem, a kézműipar és a városok kialakulását. Elsősorban a papír- és a bőrkikészítés, majd a textil- és a bőripar fejlődött ki ezen a vidéken. A gyümölcsstermesztés már korán lehetővé tette a gyümölcslevelek házi préselését és a borászat kialakulását.

A vulkanikus eredetű talaj nemcsak a szőlőstermesztésnek kedvez, hanem lehetővé teszi a termálvizek létrejöttét és az azokra épülő fürdők működtetését is. Ezért vált gazdaságilag is fontos tényezővé az idegenforgalom, melynek jelmondata: „Reutlingen megye: ahol a Sváb-Alpok a legszebb!”

A turizmus mellett a kis- és középvállalatok sora, valamint nemzetközi hírű gyárak biztosítják a megye gazdasági bázisát. A lakosság 53%-a foglalkozik ipari vagy kereskedelmi tevékenységgel, ezen belül is elsősorban a megye központjában, Reutlingen városban és körzetében.

A hagyományos iparágak mellett a technika fejlődése és a fogyasztás növekedése megkívánta az új ágazatok

megjelenését is: az elektronikai, a műanyag- és vegyipar területén főként. Kilencven üzemben kb. nyolcezer ember dolgozik a textil- és ruházati iparban, ahol az egyre élesebb versenyben nem minden cég tud talpon maradni. A hatvanöt fém- és elektronikai üzem kb. huszonkétezer dolgozót foglalkoztat. Az optikai vállalatok, a fa- és papírfeldolgozók, az élelmiszer- és az építőipar, a nyomdászat és vegyipar ad még munkalehetőséget a környék lakóinak. Reutlingenben még egy textilgépgyár és a szakemberutánpótlást biztosító textilipari főiskola található. A fémpart jellemzi a következő adat: a nyugatnémet vezeték- és huzaltermelés 60%-a kerül ki Reutlingenből.

A megye összes ipari bevétele 5,5 milliárd DM (1987-es adat), amelyből 1,6 milliárd DM az export értéke.

A nagy-, közép- és kisvállalatok egészséges aránya biztosíték a nagyobb válságok ellen: 78% kisvállalat (50 foglalkoztatottal), 21% közép vállalat (50–500 foglalkoztatott között) és csak 1% nagyvállalat (500 foglalkoztatott felett) működik a megyében. A megyei közigazgatás feladatai közé tartozik a három kórház (Reutlingen, Bad Urach, Münsingen) és a szakiskolák fenntartása, a környezetvédelem, a személyszállítás, a szociális segélyezés, az idősek és fiatalok segítése.

A szerencsésen kialakított munkamegosztás a megye és székhelye, Reutlingen város között biztosítja, hogy a lakosság érdekeit szem előtt tartva, az önkormányzatok jogait sem sértve a megyei és a városi intézmények a környék felvirágoztatását segítsék.

Reutlingen, a város

Az Echaz völgyébe ágyazva fekszik, egyik oldalán a jelképévé vált 207 m magas Achalm, a másikon a sokkal alacsonyabb vulkanikus eredetű Georgenberg fogja közre. Az utóbbi egy kis kápolnáról kapta a nevét, melyet a sárkányölő szentnek emeltek.

Az Achalm tanúhegy: a jurakori hegység maradványa. A neve kelta ere-

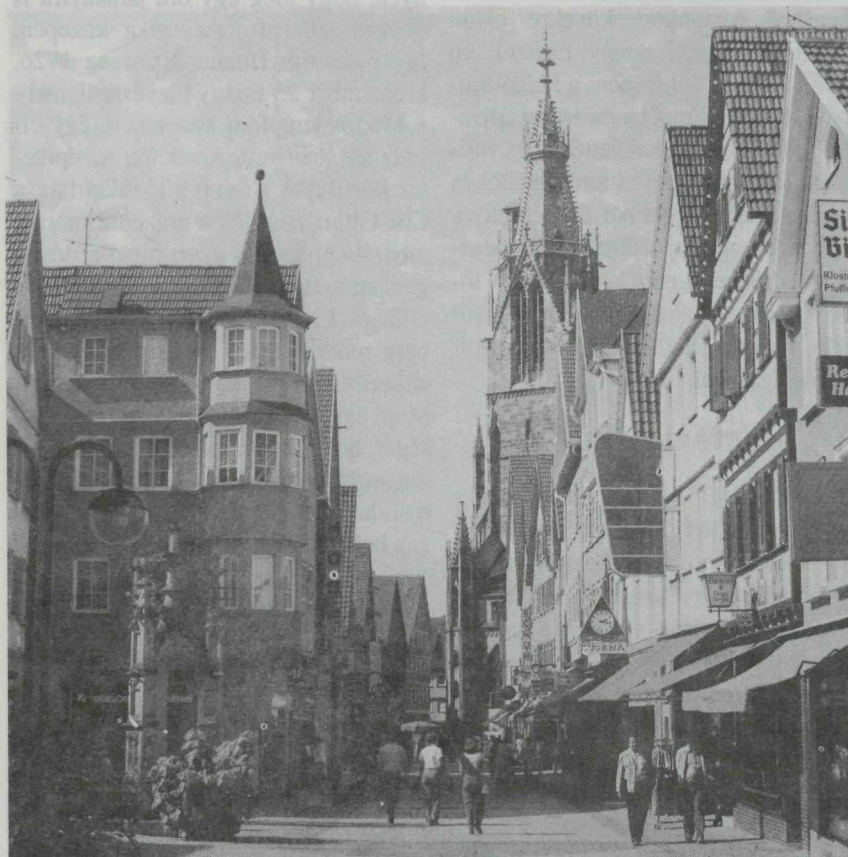
detű. Az idegenforgalmi reklámokban megfogalmazott elnevezés („a Sváb-Alpok kapuja”) a két hegyre utal, melyeken túl Svájc irányába emelkedik a vidék; a turisták által kedvelt Sváb-Alpok itt kezdődik. Egy folyó völgye szakítja még meg nyugat-keleti irányban a tájat: a Fekete-erdőből eredő, itt még Zagyva méretű Duna.

Bár Reutlingen lakóinak száma több mint 120 ezer, s ezzel Németország nagyvárosai közé tartozik, életformáját, lakóinak életvitelét tekintve mégis inkább közepes méretű város. A városmagot 12 új negyed veszi körül, melyek korábban önálló helységek voltak. Az iparosodás előrehaladtával a századforduló táján „szippantotta” fel ezeket az óváros. 1907 húsvét hétfőjén csatlakozott az első környékbeli település, Betzingen Reutlingenhez, majd a többiek. Egészen 1975-ig tartott ez a folyamat. Jellemző momentum volt 1948-ban, hogy a város közelében új falu épült: a legnagyobb sváb falu Magyarországon kívül, a Duna mellől kitelepült svábok közösségének otthona.

Miből élnek a reutlingeniak? Első-

sorban az iparból (24 000 fő dolgozik itt), a szolgáltatásban 21 000-en tevékenykednek, s ha ehhez számítjuk a hivatalokban és a biztosítás területén foglalkoztatottakat, kiderül, hogy 50 ezer munkahely van a városban, amivel Stuttgart és a Bodeni-tó között sváb földön más város nem dicsekedhet. „Reutlingenben van a pénz, Tübingenben a szellem” – tartja a mondás

Az '50-es évekig Reutlingen elsősorban textil-város volt. Különösen a bőripara volt jelentős: az egykori cserzővargák utódait az 1953-ban alapított nyugatnémetországi Bőrfeldolgozó Iskolában oktatják. Ha a bőrgyárak lassan be is csukják kapuikat, az iskola virágzik. A végzős hallgatókat – legyenek akár a harmadik világból – a helyi szokás szerint a Miklós-templom mellett álló Varga-kútba merítik, télen is. Igaz, akkor meleg víz van a kútban... Bár a céhek 120 éve megszűntek, ma is több mint 900 háziipari üzem működik a környéken. A hangsúly azonban átkerült a gép- és az elektronikai iparra. Említésre méltó még a fa- és a műanyaggyártás, amely nyersanyagát Afrikából, Elefántcsontpartról hozza.

A történelmi belváros

A könnyűipart gépekkel ellátó gyárak mellett fontos a Bosch Művek – az autókalkatrézsek gyártása mellett az autóipar az egész tartományban, Baden-Württembergben munkalehetőséget ad a lakosságnak.

A '60-as évek közepén egy bulvárlap a várost bemutató cikkét így kezdte: „Reutlingen a milliomosok városa”, s ezzel nagy felháborodást keltett. A statisztika szerint (1983) ugyanis a 10 ezer polgárra jutó milliomosok száma az NSZK-ban átlagosan 13 volt – a csúcstól Baden-Baden éri el 10 000 főre jutó 52 milliomosával –. Reutlingen nem számolta túl az átlagot. Sőt, a növekvő jólét és a meglévő 50 000 munkahely mellett a '80-as évek végén a munkanélküliek száma elérte az 5,7%-ot, s ezzel a nyugatnémet átlag fölött van valamivel. (Természetesen a két Németország egyesülése és a bevándorlók tömegeinek megjelenése óta ez az arány sokat romlott.)

Van-e egyáltalán tipikus reutlingeni? A múlt században szőlősgazda vagy cserzővarga lehetett volna a város jellegzetes lakója, ma azonban szakmunkás, programozó, üzletember, titkárnő vagy aranyműves.

A város lakóira a serény munkálkodás, az üzleti józanság, a takarékoság, a pontosságra törekvés és a munkafegyelem jellemző. A '80-as évek végén 12 000 külföldi talált otthonra Reutlingenben; minden tizedik lakos Olaszországból, Jugoszláviából, Görögországból és Törökországból származik. A protestáns svábok mellé a délről érkezők katolikus hitüket hozták – a lakosság egynegyed része katolikus –, de már sok a mohamedán is.

A középkori szokás hagyományaként Reutlingenben kedden, csütörtökön és szombaton piacnap van. A vásár tarkasága, ízek, illatok csalogatják a külföldit a piacra, ahol a tengeri haltól a nagyméretű, de ízetlen holland paprikáig, szezámagos kenyérig, a magyar fokhagymás kolbászt is beleértve, mindent lehet kapni. Az utóbbit kinn élő magyarok árulják, méregdrágán (10 DM kb. 30 dkg). A németek kenyér nélkül kóstolgatják, s viszik, mint a cukrot, jobban mondván mint a

mézet, mert a magyar akácméznek is nagy keletje van.

Reggel héttől délig tart az árusítás, majd gyors rendcsinálás következik – a tulajdonos sem szégyell sepregetni –, majd jön a takarítógép, s egy órán belül ismét álmos nyugalom honol a belváros központjában, a piactéren és a sétálóutcán.

Hol pihenik ki fáradalmaikat a reutlingeniak? A kertekben, sportpályákon, uszodákban, hegyi tisztásokon és a közös ünnepeken. A hagyomány szerint Ulrik-nap után, a július negyedikét követő vasárnap kezdődik a népünnepély.

A név az augsburgi szent püspökre utal, akinek annak idején a németek a magyarok elleni győzelmet köszönheték. Később a céhek ünnepe lett ez a nap, ekkor került az újonnan választott céhmester és általa a nép kezébe a hatalom, s ez a közös szórakozás, evés, ivás napja lett.

A jelmezbe öltözött fiatalok egy fabábut, a szőlőtöke-emberkét hordták körbe vidám menetben a városon. Egy héttel később az új városi előljárók felvonulása, beiktatása, eskütétele következett. A „vasárnapi eskü” szokása ma már elhalványult, de megmaradt egy másik szokás, a „mutscheln”. Háromkirályok napjának előestéjén az előző évben házasodott fiatal férfiak összegyülekeztek, kockajátékkal szórakoztak és céllövésben mérték össze ügyességüket. A győztes jutalma egy nyolcágú csillag formájú sütemény lett, a „mutschel”. A szimbolikus étel egyrészt az ősi germán napkerékre, másrészt a háromkirályokat Betlehembe hívó csillagra emlékeztet. A szokásból mára csak a kockajáték és a süteményevés maradt. A mai asszonyok már elkísérhetik férjüket a Mutschel-ünnepre, otthon megsüthetik, sőt, a péküzletben megvásárolhatják a hagyományos kalácsot.

A város születése

A XI. század közepén az Achalm csúcsán vár épült; az azonos nevű grófi család erődítménye. A főurak és az uralkodó család hatalmi harcai során derült ki, hogy a vár erejének egyensú-

lyozására a hegy lábánál várost kell építeni.

Barbarossa Frigyes vásárt alapított ezen a területen, az Echaz folyó közelében, majd IV. Ottó császár városi szabadságjogokat adományozott a helységnek.

II. Frigyes falakkal, várakkal, tornyokkal erősítette meg a keresztutakkal bővülő három fő utcát (Kancellária, Mészáros és Vilmos utca: ma is így hívják őket!).

A várban élő császári helytartó lett élet és halál ura a városban, bíraskodott és behajtotta a birodalmi adókat. Bár a város már 300 éve címerében hordta a birodalmi sást, csak 1500-ban, Miksa császár uralkodása alatt lett valódi szabad város, önálló vámokkal és adókkal, megszabadulván az Achalm várában székelő grófok fenyegetéseitől.

A várat a 30 éves háború után romboltatta le a császár, hogy többé ne adjon senkinek oltalmat, de ne adjon okot vár és város harcára sem.

1270 és 1343 között készült el a másik jellegzetes, a városképet meghatározó épület, a gótikus Mária-templom. A ciszterciták építőmesterei a meglévő románkori kövekre olyan épületet emeltek, amely egyedülálló volt a Neckar völgyében: a Felső-Rajna vidékén és Franciaországban „divatos” gótikus formákat vették át és variálták. Három magasba törő hajóból és határos pillérkötegekből áll a templom, melynek pompás portáljai a strassbourgi katedrálisra emlékeztetnek. A torony sisakja nyolcszögben fut ki, csúcsán a város felett örökös aranyozott angyalfigurával.

A „piactéri eskü”

A reformáció korának jelentős alakja volt Matthäus Alber, aki egy aranyműves fiaként született Reutlingenben. A tübingeni egyetemen Melanchthon vezette be a görög nyelv rejtelméibe, itt ismerkedett meg Luther tanaival. 1521-től a reutlingeni egyházi hivatal előljárója, prédikátor a Mária-templomban. Prédikációival magára haragította a felsőbbiséget, de a gyülekezet mellé állt. A konstanzi püspök a megbízottját küldte a városba, hogy ellenőrizze, betartották-e a parancsot, elcsapták-e a prédikátort. Ekkor azonban tűz

ütött ki a városban. A céhek felsorakoztak a piactéren, a tűz eloltása után sem oszoltak szét, hanem gyűrűbe fogták a polgármestert, s felszólították, álljon melléjük, esküdjék fel az új hitre, „Isten szavára”. Ez volt a nevezetes 1524. májusi „piactéri eskü”, amelynek emlékét ma is őrzik Reutlingenben. Ezután Alber német nyelven tartotta az istentiszteleteket. Tetteiért bíróság elé állították, de sikerült jogi kérdésekre terelnie a vitát, s nem tudtak rábizonyítani semmit. Az egyházi bíróság kénytelen volt elengedni. Ettől kezdve nevezik Albert „Luther svábjának”.

1726: a nagy tűzvész

A város egyharmad része állt lángokban, leégett a gyönyörű városháza, dísztermében a régi előljárók képeivel, és a Mária-templom, amely felé két irányból zúdult a tűz. Még utoljára maguktól felzúgtak a harangok, majd a toronyból lezuhanva megolvadtak a lángtengerben. Három napig égett a város. A vöröslő égbolt egész Svájcig látszott, és olyan fénybe borult a környék, hogy még egy óra járásnyira is olvasni lehetett az éjszaka közepén. Így tudósított Heman Kunz az 1726. szeptember 23-i nagy tűzvészről, mely a Miklós-templom közelében, egy cipész házában vette kezdetét. Az épületek közül csak a ma is álló raktárház, a List Gimnázium és a múzeum maradt meg. Az újjáépítés gyors megkezdése a jószomszédoknak volt köszönhető: Ulm és Esslingen pénzzel, Württemberg rendfenntartó erőkkel, a Hohenzollern-hercegek építőfával segítettek. Majd egy sorsjáték hozott olyan nyereséget, hogy az óváros falmaradványait megerősíthették. Ezek a középkori városfalak határozzák meg ma is Reutlingen belvárosának képét, hangulatát.

A város híres szülöttei

1789. augusztus 6-án született Friedrich List, a város tiszteletreméltó céhmesterének és helyettes polgármesterének fia. Néhány éves inaskodás után, amihez semmi kedve sem volt, frnokiskolába került, majd elkezdődött hivatalnoki pályafutása. Tübingenben tanult tovább. I. Vilmos, a király nevezte ki az egyetem gazdasági és államigaz-

gatási karára professzornak, jóllehet sem érettségije, sem diplomája nem volt. Két évi tanítás után Frankfurtban a német üzletemberek színejavával ismerkedett meg. Akkoriban Németország szétdaraboltsága, a vámkorlátok álltak a viták keresztüztüében. List a többiek egyetértésével petíciót nyújtott be a Német Szövetséghez, német kereskedelmi és iparegylet létrehozását sürgetve. Ez volt az első lépés a vámu-nió, később a német egység felé vezető úton, mely Bismarck nevéhez fűződik.

1820-ban a reutlingeniek képviselőnek választották Listet a stuttgarti parlamentbe. Alig három hónap múlva vissza is hívták. Közben ugyanis az új képviselő, felismerve a közigazgatás hibáit és lehetetlen állapotát, megírta és benyújtotta a kormánynak az ún. reutlingeni petíciót 40 másik követeléssel együtt. Egy nyomdász elárulta az irat tartalmát, és ettől kezdve Listet hazaárulónak, az állam ellenségének tekintették, sőt 1822-ben tíz hónapi fogságra ítélték. List Svájcba menekült, Aarauban talált menedéket. Később Párizsba és Londonba utazott,

ahol tudomást szerzett az első vasutak terveiről. A felség kegyében bízva hazatért, de azonnal letartóztatták, s néhány hónap múlva csak úgy engedték szabadon, ha azonnal Amerikába vándorol. Újságíróként, majd bányavállalkozóként kereste kenyerét és vasutat épített. Honvágytól gyötörve 1832-ben tért haza, a Szász Királyságban lett amerikai konzul. Korábbi elképzelései továbbra is fogva tartották: elbűvölte a vasút. Egy olyan vasúti térképet adott közre terveiről, amely a később megvalósuló német vonalakat tartalmazta, s ma is meghatározza a vasúti közlekedést az országban.

1841-ben jelent meg fő műve, a népgazdaság történetének mérföldköveként emlegetett „Politikai gazdaságtan nemzeti rendszere”. A száraz tudományosság helyett eleven, közérthető stílusban írt mű több kiadást ért meg (az utolsót 1959-ben) és több nyelvre lefordították. Marxot kivéve egy német nemzetgazdász sem ért el ilyen nemzetközi hírnevet.

Házájában azonban nem lehetett próféta. Vilmos császár uralkodásának

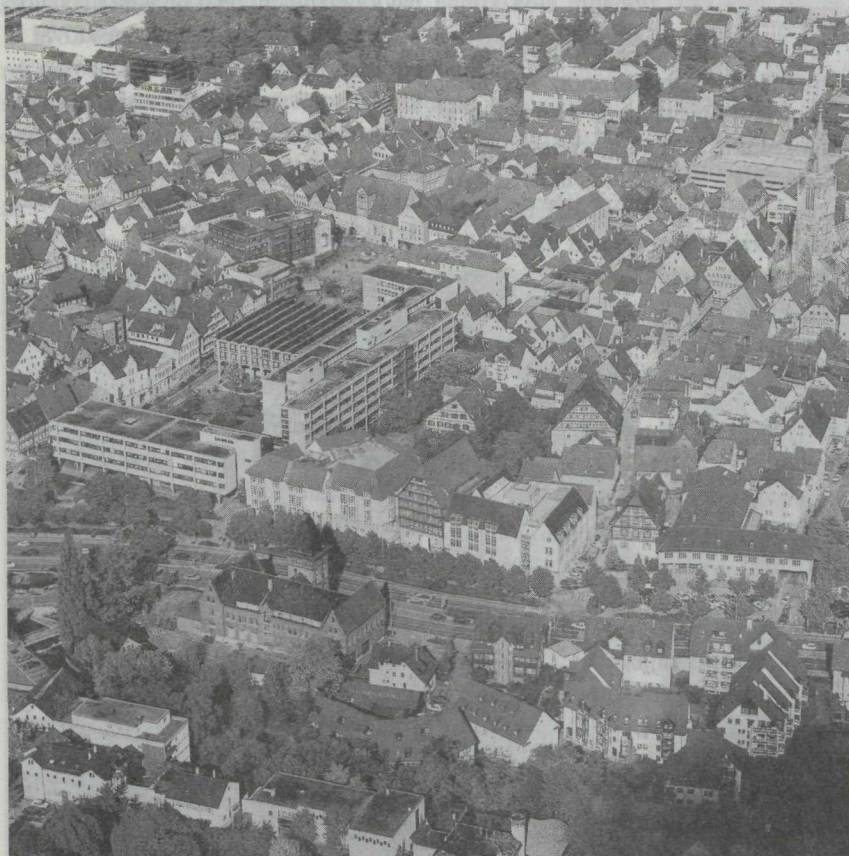
csak 25. évfordulóján gyakorolt kegyével rehabilitálta. Ekkorra azonban a tudós már olyan lelki és fizikai állapotban volt, hogy nem tudott új életet kezdeni. Dél-Tirolba indult, de a kemény tél megállította és Kufsteinbe kényszerítette, ahol elhatalmasodott depressziója. Nem akarván felesége szerény vagyonából élni, 1846. november 30-án pisztolyt ragadott és önkézével vetett véget viszontagságos életének.

A „kék zseni”

Talán kék szeme miatt nevezték el így a város másik híressé vált szülöttét, Hermann Kunzot, a költőt. A harangöntő család gyermeke 1813. november 13-án született. Egyházi iskolába járt, de a demokratikus gondolkodást, a kritikus szellemet Friedrich Listtől örökölte, akinek műveit édesanyja tüntette el gondosan a seminarista csomagjából. A házirend többszörös megsértése után elhagyta az iskolát, és nagy merészen Stuttgartban íróként akart megélni. Verseket, regényeket írt, angolból fordított, a kor híres művészeivel váltott leveleket. Fő művei: „Schiller hazai évei” és a „Napfogadás”, amelynek hőse lázadóvá és bűnözővé válik. Később Kunz a tübingeni egyetem könyvtárosa lett. Lánya visszaemlékezése szerint apja az Uhland-emlékmű avatásakor napszúrást kapott, attól kezdve betegeskedett, s 1873. október 10-én hunyt el.

A forradalom és következményei

1849. május elsején tudósítás jelent meg a reutlingeni Courierban a forraduló frankfurti parlament üléséről. A forradalmi láng Württembergben is továbbterjedt. Május 28-ra, pünkösd hétfőjére népgyűlést hirdettek a reutlingeni kórház templomába. Négyszáz küldöttek vártak, de 15 ezer ember gyűlt össze a mai vasútállomás előtti téren, a tartományi gyűlés azonnali összehívását, a nép felfegyverzését, az új alkotmány kiadását követelve. Ezzel a láng ki is aludt. Ősszel pedig megkezdődtek az

A belváros látképe

üldözések, letartóztatások, kihallgatások. Száz lakos menekült el a városból.

I. Vilmos sohasem bocsátotta meg a radikális-demokratikus pütkösdhétfőt. Ott ütött vissza, ahol az iparosodó várost ez a legérzékenyebben érintette: leállította a vasútépítést. Csak 1859. szeptember 20-án futhatott be az első vonat Stuttgart felől a reutlingeni állomásra, pedig a város ekkor már a 3. legnagyobb volt a királyságban.

Az iskolaügy területén is elmaradt a várva várt fejlődés. A város nem tehetett mást, önálló kezdeményezésre szánta magát. A szövetséget egy részvénytársaság segítségével először textilipari technikummá, majd a II. világháború után főiskolává bővítették: ma az Európa hírvé Műszaki és Gazdasági Főiskolán több mint háromezer hallgató tanul.

Iparosodás

1802-ben a városi magisztrátus a württembergi király, Frigyes előtt fejet hajtva, annak oltalmába ajánlotta Reutlingent. A bevonuló katonákat a céhek épületeiben szállásolták el. Ezzel a szövetséggel megmenekült a birodalmi város Napóleon seregeitől, sőt, létrehozhatott egy városállamot a környező helységekkel egyesülve.

Felvirágzott a kézműipar és a szőlőművelés. 1824-ben már azt írhatta róla az ország hivatalos irnoka: „Bár alig található Reutlingenben üzem, maga a város igazi gyár.” A gyapjú- és bőripar, a csipkeverés mellett kés- és tűkovácsolás folyt, az Echaz folyó partján papír- és lőpormalom állt. Az utóbbi ugyan többször fel is robbant, míg végül betiltották. Ekkor már a városnak minden tizedik lakója mesterember vagy kereskedő volt.

1828-ban Württembergben feoldották a céhkényszert, s így egyes mestersegek, mint pl. a szőlőművesség önállóvá váltak. Ma két szőlőhegy van még Reutlingenben, egy állami, egy pedig magántulajdonban. A kerttulajdonosok családtagjai háziiparral is foglalkoztak, a kis, háztartás méretű „üzemek” egyre bővültek. 1862-től törvény biztosította a kézműipar szabadságát, s ezzel megindult az iparosodás.

A családi cégek létrejöttére példa Ulrich Gminder és fiai története, akik-

nek 1802-ben alakult egyszemélyes üzeméből 1864-re gépesített, negyvenkét szövőszékből álló gyapjúszővőgyár keletkezett. Az I. világháború után már kft-ként működött a cég, amelyben naponta 200 000 m anyagot készített 2700 munkás. Nagy részük a tulajdonos által épített településen lakott, az ún. Gminderfalván.

Az egyik leghíresebb papír- és gépgyártó üzem mérnöke 1865-től Gottlieb Daimler volt, aki később Stuttgart közelében, Bad Cannstattban kísérleti műhelyt alapított. Ebben a műhelyben készült el a világ első automobilja.

Nácikorszak Reutlingenben

1933-ban, Hitler hatalomra kerülésekor Reutlingennek 32 000 lakosa volt, ebből több mint 8000 munkanélküli.

1923-ban a nemzetiszocialisták fiatalokból álló SA-csapatot szerveztek, amely az ún. „Hitler-napon” propagandafelvonulást rendezett, majd rettegésben tartotta a másként gondolkodókat, elsősorban a kommunistákat és a szociáldemokratákat.

1933. január 30-án kinevezték a württembergi körzetvezetőt, aki nem sokkal később helytartó lett. Ekkor a demokratikus kormány visszalépett.

Március 3-án Reutlingenben az SA-osztagok kitűzték a városházra a horogkeresztes zászlót, majd az üzletucába vonultak a következő plakátokkal: „Német csak német üzletben vásárol!” Így kezdődött a bojkottakció a zsidó cégek ellen, aztán városi tanácsosok, újság szerkesztők, hivatalnokok bebörtönzésével folytatódott. Két náci állt ekkor a városi tanácsban a demokratikus többséggel szemben, de nem sokkal később a birodalmi kormányzat egy újabb puccszerű választással elérte, hogy a nemzetiszocialisták többséget alkothassanak. A reutlingeni polgármestert nyugdíjazták, utódjával a város a nácik kezébe került. A zsidó üzleteket elfoglalták, a tulajdonosokat deportálták és elpusztították. Hitler gondoskodott róla, hogy a munkanélküliek sorbanállása a munkaügyi hivatal előtt megszűnjék: a frontra vitette őket, helyettük idegen és olcsó munkaerőt hozott be Kelet-Európába. Azo-

kat az asszonyokat, akik közelebbi kapcsolatba kerültek velük, a piactéren kopaszra nyírták.

Negyven évvel később a város pályázatot írt ki a náci időkben elpusztult zsidó polgártársaik emlékének megőrkítésére. Diákok nyerték el a pályázatot, amelynek eredménye, egy emléktábla, ma is látható a könyvtárral szemben álló városfalon.

A háborús évek

A II. világháború idején tüzérségi és páncélos támadások érték a várost, először 1944 márciusában, majd a következő év elején még négy alkalommal. A pályaudvart, az óvárost, a neogótikus városházát pusztították el a bombák. Négyszázhetvennégy halott, a házak egynegyede romokban...

Francia csapatok foglalták el a szomszédos Tübingent, ellenük szinte semmi védelmet sem jelentett a Hitler-Jugend kötelékébe tartozó, alig tizenöt éves fiúkból álló gyalogság.

A civil lakosságot pusztító vadászbombázók támadását, a gyilkos robbanásokat és tűzvészt megelőgelve egy bátor betzingeni férfi ragadta magához a kezdeményezést. Fehér zászlóval a kezében megkereste a francia páncélosok parancsnokát, s biztosította arról, hogy a város harc nélkül megadja magát. A piactéren akkorra már valóban felsorakozott az előljárárság, és átadta Reutlingent a franciáknak.

A nevezetes betzingeni polgár – korábban optikus és építőanyag-kereskedő – negyvenkét éves volt, és Oskar Kalbfellnek hívták. A hadseregéből kora miatt elbocsátott, meggyőződéses szociáldemokrata nem csak ekkor tett a városért. 1973. október 31-ig dolgozott polgármesterként Reutlingenben. Tevékenységéhez fűződik a város újjáépítése, megerősödése, meggazdagodása a háború utáni években.

Első tette a romeltakarítás megszervezése, az utak, hidak járhatóvá tétele volt. 1945 őszén huszonhárom vagon szén, majd burgonya került így a városba. Majd tejüzem létesítését határozta el a város vezetősége, hiszen az alapvető élelmiszerek, elsősorban a gyerekeknek tej, hiányoztak az ellátásból. Az önkéntes és egyenlő teherviselés vállalása lehetővé tette kb. 100 000 birodalmi márka érték-

ben a „reutlingeni segélyt”, amelyet a rászorulóknak kaptak.

A polgármester a lebombázott házak helyére új utcákat terveztetett, s hiába gúnyolták őket „Kalbfell Boulevard”-nak, ma is ezek a város fő közlekedési útvonalai.

A háború után korábban elképzelhetetlen felvirágzás indult a kultúra területén. Tübingen és Reutlingen közösen hozott létre színházat. Hans Grischkat megalapította a reutlingeni kamarazenekart, melyből később a sváb, majd a Württembergi Filharmónia jött létre. Kórusok és zenekarok alakultak, majd az utánpótlásuk biztosítására a zeneiskola, amely az 1946 áprilisában megnyílt népfőiskola tagozata lett.

A kulturális fejlődést még nem követte gazdasági fellendülés. Nyersanyag- és energiahiány miatt a termelés nehezen haladt, hivatalok osztották el a termékeket. Az 1948. június 18-i pénzügyi reform, mely a három nyugati zóna hatalmi egyeztetésével történt, végre meghozta a fellendülést. Tíz évvel később a szomszédos államok is elismeréssel szóltak a német „gazdasági csodáról”.

1952-ben Reutlingen már ötvenezres város volt, évente 2500 fős népességnövekedés következett be. Ennek oka nemcsak a munkahelyek növekvő száma volt, hanem a lakásépítés felgyorsulása is. Emellett sportlétesítmé-

nyek és óvodák, iskolák is épültek – az általános és reáliskolák mellett nyolc gimnázium –, majd belekezdtek az új városháza építésébe. 1963. június 27-én rakta le Kalbfell polgármester az épület alapkövét. Két hosszan elnyúló, többemeletes, egymással horogszerűen összetartó építményt terveztek, amelyek szinte függeni látszanak nyolc boltívén. Ma is itt székel a városi elöljáróság: dr. Manfred Oechsle, a főpolgármester, tizenhét CDU-képviselő, tizenkét szociáldemokrata, négy független, négy a Zöldek Pártjából, kettő a Szabad Nők listájáról és egy szabad demokrata párti. 1948-tól 1975-ig a régi polgármester pártja, a szociáldemokraták voltak többségben, azóta azonban nem sikerült legyőzniük a kereszténydemokratákat.

A művelődés népszerűsítője Reutlingenben: a népfőiskola

Ma Németország területén 4800 népfőiskola működik 143 ezer fő- és mellékfoglalkozású alkalmazottal. Ezek az intézmények politikai áramlaktól függetlenül működnek a nagyobb városokban a felnőttoktatás, az ismeretterjesztés, a nyelvtanítás és újabbban az átképzés helyszínéül.

Az egyre szaporodó számú bevándorló itt talál lehetőséget a nyelvtanulásra, a szakmai képzésre, arra, hogy megismerje újonnan választott hazáját, Németországot. A beilleszkedéshez szüksége van az anyanyelvűekkel való találkozásra, a különbözőség, a hasonlóság szintézisére, jogainak és kötelességeinek felismerésére. A népfőiskolák toleránsak az idegennel. Ennek bizonyítéka a minden ősszel megrendezett „Külföldi Honfitársaink Hete”, amelyen a már több éve betelepült és a nemrég az országba költözött idegenek mutatják be kultúrájukat, vitatkoznak a város vezetőivel, szerveznek közös programokat.

A munkaügyi hivatal által finanszírozott nyelv- és szakmai tanfolyamokon a külföldiek mindazt a segítséget megkapják a népfőiskolától, amellyel a munkavállaláshoz, az új életforma kialakításához esélyt szerezhetnek.

Természetesen a „hazaiak” is szívesen térnek be a népfőiskolára nemcsak a szakmai továbbfejlődésük, hanem elsősorban az esti rendezvények miatt: koncertek, előadások, filmvetítések teszik vonzóvá és népszerűvé az intézményt.

A német népfőiskola működése valahogy úgy képzelhető el, mintha ná-

A 900 éves városban tartott testvérvárosi találkozóra vert emlékérem elő és hátlapja

lunk, Magyarországon a művelődési ház, a felnőttoktató intézmények és a Tudományos Ismeretterjesztő Társaság egy épületbe költözne, együttműködne.

Az I. világháború után Emil Gminder alapította Reutlingenben a Népképzési Egyesületet. Pedagógiai, művelődési és államigazgatási szakemberekkel együttműködve alakította ki koncepcióját a népoktatásról, és az egyesület első elnökeként tevékenykedett. A régi kórház templomépületéért folyamodott a városi tanácshoz, amelyet saját anyagi eszközeivel szándékozott a népoktatás helyévé tenni. Az 1919. január 31-i tanácsülés még nem hozott kedvező választ, de végül az alapítónak sikerült keresztülvinnie akaratát, és 1922. április 5-én ünnepélyesen felavatták a reutlingeni Népképzési egyesület épületét. 1945-től az egyesület már nem működött, de az épületet a háborús bombatámadások során nem érte kár, így 1946-tól az új főpolgármester, Oskar Kalbfell újra megnyitotta a népfőiskola kapuit. A város ingyenesen bocsátotta rendelkezésre az épületet. Az első igazgató, Wilhelm Zeller egy személyben tanár, szervező, gazdasági vezető is volt. A tudományos és műszaki nevelést, a pedagógiai munka mellett az anyanyelv- és szakoktatást is meghonosította.

1948-ban újjászervezték a Népképzési Egyesületet a népfőiskolai képzés újraindítása után. A város jó együttműködést alakított ki a népfőiskolával, a főpolgármester maga is az elnökség tagja lett.

A '60-as évek műveltségrobbanása átalakította a felnőttoktatást. A továbbképzés iránti igény megnőtt, a motiváció sokrétű lett. Aki nem tudott gyermekkorában tanulni, most pótolni igyekezett a hiányosságokat. Akinek ez sikerült, most a technikai és műszaki fejlődéssel párhuzamosan képzi tovább magát. Akik pedig új munkahelyet keresnek, azok átképzésre szorulnak. Sokan a felszabaduló idejüket szeretnék hasznosan eltölteni, a saját örömeikre, épülésükre fejleszteni ismereteiket. Így a felnőttképzés a '70-es években gyors fejlődésnek indult, a népfőiskola a képzés műhelyéből kulturális nagyüzemmé változott, ami sok

kritikát is kiváltott az idilli képzési korszakok visszaszűréséből. Visszaút azonban nincs többé.

1970-ben választotta az egyesület elnöksége Hans Haussmann-t a Reutlingeni Népfőiskola igazgatójává, aki menedzserként vezeti az intézményt, az újra, a változásokra, a technikai megújításra készen. A fogyasztói társadalom legújabb igényeinek megfelelően, a szabad piac elvárásai szerint működte a népfőiskolát, a reklámot a műveltség terjesztésének eszközeként alkalmazza.

1970-ig csak két főállású munkatárs dolgozott itt, az igazgató és a titkárnője. Ma ötvenen vannak. Az óraadó tanárok száma kb. százról nyolcszázra emelkedett. A tanfolyamok 240-ről 1330-ra. A tanegységek 7400-ról 67 100-ra, a résztvevők száma 13 900-ról 45 550-re emelkedett 18 év alatt.

A felnőttoktatás fellegváraként működő népfőiskola más intézményekkel bővült: esti gimnázium, zeneiskola, szociális foglalkoztatókat képző szakiskola, átképző gyakorlócég és gyakorlóműhely is tartozik ma hozzá. Az egyesület továbbra is működik: tiszteletbeli elnöksége irányítja a milliós vállalkozás ügyeit, dönt az új beruházásokról, a személyzet létszámáról és felelős a költségvetésért. A féléves programok engedélyezésével, a kínálat sokszínűségének biztosításával elkerüli a szakmai színvonal csökkenését. Mindez a gazdagodás azonban csak a város segítségével jöhetett létre. Épületeket, helyiségeket bocsátott a városi vezetés a népfőiskola rendelkezésére. Négy városi tanácsos is tagja 1973 óta a Népképzési Egyesületnek. 1976-ban Kaiser polgármester úr, majd első polgármesterként Schuller úr képviseli a várost az egyesület elnökségében. Így a város fontos partnere maradt a népfőiskolának. A megye és a tartomány is támogatják a felnőttoktatást a tartományi alkotmányban megfogalmazottak alapján, de a fő anyagi forrás változatlanul a hallgatók részvételi díja.

A továbbképzési centrum megépítésének terve a városi tanácsban egyetértésre talált. A lakosság körében vitát váltott ki az épület helyének kérdése. Végül dr. Oechsle főpolgármester személyével az élen alapítványi tanács jött

létre, melynek segítségével 1988-ra elkészült az új központ.

A gyönyörű modern épület négy részből áll, középen egy toronnyal, amely klasszikus egyszerűségével sikeresen illeszkedik a város szélének képébe és szinte tükörképként fogja közre az alig néhány évvel idősebb könyvtárral a középkori raktárházból kialakított galéria épületét.

A kilenc és fél millió márkás felnőttoktatási centrum tervezésénél a hangsúly a célszerűségre, az alkalmazhatóságra esett, a változás iránti fogékonyság jellemzi a belső kialakítást: a helyiségek a mindenkori program, a résztvevők száma, igényei szerint változtathatók. S mindez mégsem megy az esztétikum rovására; a nyitottság, a kényelem, az otthonosság érzését kelti. Mint ahogyan Rudolf Schwarz, az építész és filozófus megfogalmazta: „Az iskola legyen szigorú, gyengéd és fényes, hiszen csak a helyiségek rendjének melódiaja, a konstrukció világossága, az elrendezés áttekinthetősége hozza létre a forma és tartalom egységének élményét.”

Reutlingen testvérvárosai

1958 és 1986 között Reutlingen a következő négy várossal vette fel a testvérvárosi kapcsolatot:

1958–59 Roanne (Franciaország),

1966–67 Ellesmere Port (Nagy-Britannia),

1970–71 Bouaké (Elefántcsontpart),

1986 Aarau (Svájc),

1990-ben Szolnokkal jött létre a legújabb szerződés.

A hivatalos kapcsolatfelvételek óta a polgárok, elsősorban az ifjúság baráti találkozásait segíti a város. Mivel Bouakéhoz túl nagy a távolság, itt más lehetőségeket kerestek: elefántcsontparti fiatalok tanulhatnak tovább ösztöndíjjal a Gazdasági Főiskolán.

A teljesség igénye nélkül néhány példa most Szolnok és Reutlingen létező kapcsolataira:

A Bartók Béla Zeneiskola és a népfőiskola zeneiskolája között elkezdődtek tavaly a diákcserék, melyek más oktatási intézmények számára is példát mutathatnak. Tudományos előadások,

oktatók és ösztöndíjas diákok utaztatása a Külkereskedelmi Főiskola és az ottani Gazdasági Főiskola között már meglévő folyamat. A környezetvédők és egyes sportegyesületek is megtalálták partnereiket. A Gazdasági Kamarának szintén vannak már kapcsolatai a testvérvárosban. A TIT és partnerintézménye, a népfőiskola a két várost egymásnak bemutató kiállítás folytatására készül. Tavaly nyáron Reutlingenben mutatkozott be az egyik fél, most áprilisban Szolnokon fog a másik.

Hogyan tovább?

Volna fantázia a termálfürdők, az idegenforgalom kapcsolatainak kialakításában. Kultúra-, művészet-, irodalombarát körök, műhelyek közötti együttműködés, kölcsönös ismerkedés.

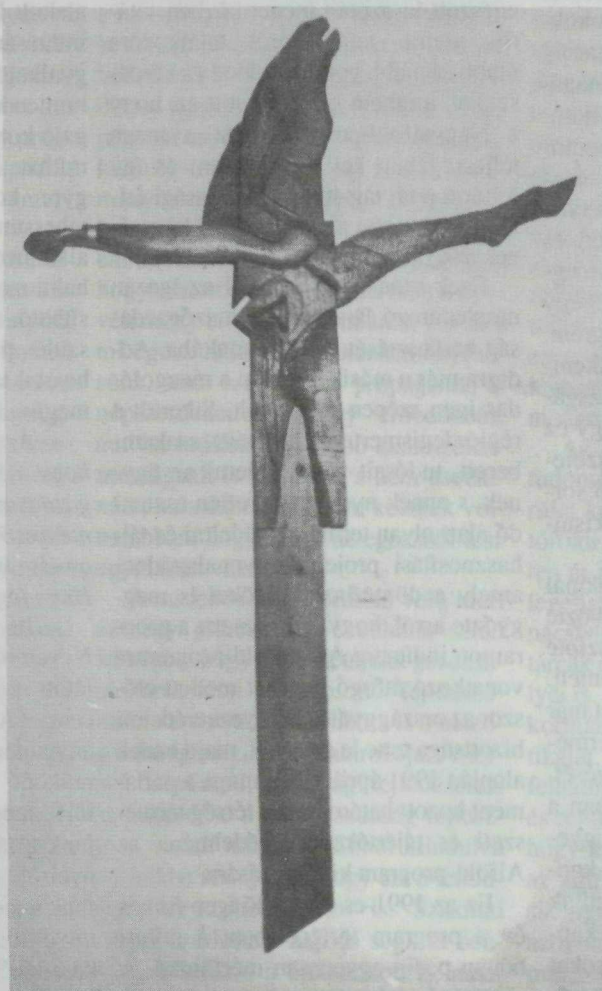
Mivel mindkét városban van papíripari (amennyiben a szolnoki papírgyár talpon marad) és ruhaipari vállalat, azoknak is lenne talán egymástól tanulnivalójuk.

A gyűjtők egyesületei megkereshetnék egymást. (Reutlingenben pl. vannak régi autó-, érem-, bélyeg-, sőt hüllőgyűjtőket tömörítő egyesületek is.)

A német testvérváros és Szolnok közelében sportrepülőtér fekszik, és a vitorlázórepülésnek nagy múltja van, kézenfekvőnek tűnik a kapcsolat felvétele. Mivel a kedvező északnyugati szél Reutlingen környékén lehetővé teszi, hogy a vitorlázók 3000 m magasra is fel tudjanak repülni, sőt egészen a Fekete-erdő távolságáig is eljussanak, ezért bajnokságokat rendeznek itt. 1959-ben Karl Bauer világrekordot ért el: 9713 m magasra emelkedett.

A további lépéseket a kapcsolatok elmélyítése felé a tavaszi bemutatkozás után tehetik a reutlingeni és a szolnokiak. Remélhetőleg élnek majd ezzel a lehetőséggel, így az 1050 km távolban fekvő város emberközbe kerül, s később sokaknak sikerül nemcsak olvasni a testvérvárosról, hanem személyesen is eljutni oda.

A monda szerint az Achalm körül, a föld mélyén egy aranylánc rejtőzik. Az évszázadok során ezrek keresték a messés kincset, de hiába. Ki hétköznapi serény munkával, ki elmélkedéssel, ki művészi alkotásokkal törekszik elérni az aranyat – fenn vagy lenn: a város felett őrködő angyal, a mélyben az aranylánc.

Czobor Sándor: Korpuz
Reprodukció: ifj Papi Lajos

Kőváry E. Péter

Hogyan kopogtassunk be alföldi terményekkel az Európa-ház kapuján?

Az elmúlt év decemberében megalakult az Alföld-program mezőgazdaság-fejlesztési tudományos tanácsa. Ez a testület arra vállalkozott, hogy most tavasszal tanulmányt tesz le a kormány elé a térségi mezőgazdaság-fejlesztés tudományos megalapozására. A részletekről dr. Nyíri László egyetemi tanárt, a tudományos tanács társelnökét, a Debreceni Agrártudományi Egyetem Karcagi Kutatóintézetének tudományos tanácsadóját kérdeztük, aki előljáróban az Alföld-program születésének előzményeit, körülményeit ismertette:

– Az mindig is közsímet ténynek számított, hogy az Alföld társadalma, gazdasága, kultúrája, történelmi okokból fejlődésében elmaradt az ország más vidékeitől. Ez azonban önmagában nem lehet egy tájegység felvirágoztatására készülő program kiindulópontja. Meg kell vizsgálni, hogy vannak-e ennek a régióknak sajátos, specifikusan a tájhoz köthető természeti és gazdasági gondjai. Ha igen, ezek megoldására valóban kidolgozható-e egy átfogó program, olyan program, amelynek teljesíthetőségét szakemberek szavatolják. No ez a fajta vizsgálódás indult meg 1990-ben, s hogy ez végül is az Alföld-program előkészületeiben öltött testet, az nem utolsó sorban köszönhető dr. Tóth Albert kisújszállási honatya ügybuzgalmának.

Tóth Albert biológusi, szakmai munkáját nagyon célirányosan ötvözte képviselői munkájával, amit szinte egészében az Alföld ügyének szentelt. Tudni kell, hogy ő tanáremberként már jókor megkezdte az alföldi természetvédelmi nyári táborok szervezését, amelyek során vidékünk elsősorban a Hortobágy ökológiai adottságait igyekeztek felmérni. Mi úgy kerültünk kapcsolatba egymással, hogy intézetünk mindig is támogatta az Alfölddel kapcsolatos ilyen természetű kutatásokat is. Felvillanyozott bennünket a lehetőség, hogy a bekövetkezett nagyarányú társadalmi változások sodrában az Al-

föld ügye is erőteljesebb megvilágításba kerülhet.

– *Hazánknak olyan tájegységéről van szó, amelynek sorsán már Széchenyi is fordítani próbált. Az ő munkássága is bizonyítja, hogy itt tartós eredményt csak a gondok együttes és átfogó kezelésével lehet elérni. Figyelembe vették ezt a tanulságot az Alföld-program életre hívói?*

– Az igazsághoz tartozik, hogy az 1990-ben elkezdődött szervezett viták és fórumok sora az egész kérdéskörből még csak egyetlen, igaz nagyon fontos szöveget hasított ki: a természetvédelem, a környezetvédelem, a tájvédelem gondjainak összességét. Ez egésziült ki azután menet közben vitáról vitára, találkozóról találkozóra újabb és újabb gondolatokkal és kérdésekkel, míg nem kirajzolódott az, hogy a Nagyalföld-problematikát a maga teljességében kell megragadni és így feltárni a táj társadalmi, gazdasági fejlődését, kutatni annak további lehetséges irányát, irányait.

Ezek után értük csak el az igazán meghatározó láncszem, a mezőgazdaság beillesztését ebbe a munkába. Addigra már a másik vonalon a mozgolódás igen szépen megindult. Sikerült a régió legismertebb kutatóit, szakembereit, tudósait is megnyerni az ügynek, s ennek nyomán egyetlen eszterendő alatt olyan természetvédelmi és tájhasznosítási projekt körvonalazódott, amely a döntéshozó köröket is meggyőzte arról, hogy érdemes ezt a programot indítani. Az Alföld-programra vonatkozó átfogó javaslat mellett először az országgyűlés környezetvédelmi bizottsága tette le a voksát, majd ennek alapján 1991 áprilisában maga a parlament hozott határozatot a térség természeti és tájértékeinek védelmére, az Alföld-program kidolgozására.

Ez az 1991-es esztendő igen fontos év a program történetében, a júliusi hónap pedig egyenesen mérföldkő. A programban érintett valamennyi tárca vezető tisztségviselői ekkor ültek egy asztalhoz Karcagon, a kutatóintéze-

tünkben, és ismerték meg olyan mélységben az addigra már kikristályosított koncepciókat, hogy a tanácskozás záró akkordjaként elkötelezték magukat az Alföld-program támogatása mellett. Ennek előzménye volt a parlament környezetvédelmi bizottságának látogatása a Tisza-tónál, a Körösök völgyében és intézetünknel, s ennek során mély benyomásokat, alapos információkat szereztek a készülődésünkről. Komolyabb formában és fórumon ekkor vezettük elő először az Alföld-program mezőgazdasági projektjére vonatkozó elképzeléseinket.

Ez utóbbiról a miniszterek karcagi tanácskozásán is olyan kedvező kép alakult ki, hogy már akkor a program indításának feltételrendszeréről is tárgyalhattunk. Megvitattuk, hogy a program tudományos megalapozását szolgáló kutatás milyen erőforrásokra számíthat. Mi kell ahhoz, hogy egy nagyon korrekt, célra törő tanulmányt tehessünk le a kormány elé rövid idő alatt arról, hogy a térségben eddig felhalmozott ismeretanyagból mi hasznosítható, mit kell még feltárni és a készülő programnak rövid, közép és hosszú távon milyen prioritásokat kell megfogalmaznia?

– *Az elmondottakból az is kitűnik, hogy a karcagi kutatóintézet a mezőgazdasági projekt indításában kezdeményező volt, egy olyan időszakban, amely kevés jót ígér a kutatásnak. Hogy fogadta a szakma ezt a lépést?*

– Itt több dolgot kell elmondani. November elején, addig még soha nem látott seregszemlét tartottunk a Debreceni Agrártudományi Egyetemen, anyaintézményünknel. A térségben működő valamennyi kutatóhely vezetőjét meghívtuk ide, hogy beszámoljunk a tárcaközi tanácskozás eredményeiről, és szándéknyilatkozatot kérjünk a meghívottaktól arra nézve, ki és mivel tud ennek a programnak az előkészítésébe bekapcsolódni. Az a találkozás egyben a mezőgazdasági projekt első jelentős szakmai megmérettetésével is egyet jelentett. Végül is negy-

venhárom kutatóhely csatlakozott frásban a programhoz.

A nagyfokú érdeklődés egyáltalán nem lepett meg bennünket. Az 1989-cel elindult társadalmi, gazdasági átalakulás megkérdőjelezni látszott a kutatás, a kutatóintézetek korábbi működési elveit és gyakorlatát, ezek az intézetek lázasan keresték helyüket, új szerepüket és feladatukat. Látszatról azért beszélnek, mert tudni kell, hogy az ötvenes években az alföldi kutatóhelyek, főleg a kutatóintézetek rendszerét tájintézeti hálózat koncepcióval hozták létre, feltételezve a tájra orientált, a táj értékeit hasznosító mezőgazdasági termelést. A tájba telepített kutatás ugyanúgy, mint a tájgazdálkodás a 40 év alatt elveszejtett igazi helyét nyerheti most vissza a változásokkal, és lelheti meg szerepét az Alföld-programban. Ezért ez a nagy figyelem és lelkesedés. Erre még később visszatérhetünk. Most folytassuk ott, hogy az, amivel mi Debrecenben előálltunk, nemcsak társintézményeink törekvéseivel találkozott, de segítséget nyújtott az alföldi kutatóintézeti hálózat működtetésére, fejlesztésére kidolgozandó elképzeléseknek is. Vagyis itt voltaképp két dolog szaladt össze: egy program, amely tudományos megalapozót, és egy kutatóintézeti hálózat, amely működési koncepciót keresett.

Nagy volt tehát a lelkesedés. A Magyar Tudományos Akadémia igen komolyan vette a feladatot. Olyannyira, hogy például az Alföld rövid és hosszú távú területfejlesztési és tájvédelmi koncepciójának és kutatásának megalapozására a Regionális Kutatóközpontja keretében létrehozta Kecskeméten az Alföld Projekt Programirodáját. Az így kialakított programiroda azóta létrehozta megyei állomásait és munkacsoportjait. A Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztériummal karöltve megkezdte a programelőkészítő tevékenységet, és ennek jegyében napjainkra már jelentős tudományos szervező tevékenységet is magamögött tudhat.

Ezzel párhuzamosan a mi vonalunkon mindössze annyi történt, hogy a debreceni tanácskozás nyomán az Akadémia főtitkára felkérte dr. Stefanovits Pál akadémikust – az MTA agrártudományok osztályának elnökét – az Alföld-program mezőgazdaság-fejlesztési projektjének vezérlésére létrehozandó tudományos tanács elnöki te-

endőinek ellátására. Azután hosszan tartó hatalmas csend következett.

– *A sok bába közt elveszett a gyerek, ahogy az Magyarországon lenni szokott, vagy valakik egyszerűen megtorpedózták az ügyet, ahogy az Magyarországon ugyancsak lenni szokott?*

– A kérdés első felére igennel kell válaszolnom. Ami az utóbbit jelenti, nem hiszem, hogy ez történt, hiszen a saját tárcánkon belül is megindult időközben az Alföld mezőgazdaság-fejlesztési koncepciójának kidolgozása, de csak jóval később érzékelték a szervezett tudományos háttér jelentőségét.

Így nem alakult meg az a tudományos testület, amely a területfejlesztési projekthez hasonlóan megkezdhetné volna a mezőgazdaság-fejlesztési program tudományos megalapozásához szükséges tevékenységet.

Azt hiszem, hogy ma már inkább előre kell tekintenünk, és nem azt keresni, hogy ebben kik és miben követtek el mulasztást. Ezért az egyéves késésért akkor is nagy kár, ha most már elmondhatjuk, hogy végre sikerült zöldágra vergődni, és nagyon szépen beindultak a munkálatok. Ezzel egyidőben folyt és folyik az FM-ben is egy jelentős tanulmánykészítő munka, igen komoly szellemi bázison; igaz, a tudományos háttér korábban ehhez sem kapcsolódott. A hosszú csönd azért is bántott minket, mert joggal érezhettük, hogy emiatt a társintézetek meg a közvélemény előtt komolytalanná válhat a mi egész fellépésünk, kezdeményezésünk, amit széles körű propaganda is népszerűsített. A nagy erőbedobás, amivel indítottunk, utóbb akár szélhámoságnak is tűnhetett, s nem csodálnám, ha sokan kételkedni kezdtek volna abban, hogy ebből az egészből lesz egyáltalán valami.

A mi lendületünk érthető volt, mert azt egy pillanatra se vonhatta senki kétségbe, hogy ennek a tájnak gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésének és arculatának továbbra is a mezőgazdaság lesz a meghatározója. A térség társadalmi, gazdasági fejlődésének kulcskérdése a mezőgazdaság fejlesztése, annak mikéntje. Ebből kiindulva eszünkbe sem jutott, hogy ezt a lendületet megtörheti bármi is. Szakmai meggyőződésünk hajt és segít át bennünket azokon a buktatókon is, amelyek a járatlan és kijelöletlen úton bukhatnak elő. Nem titkoljuk, hogy tevékenységünkben még ma is egy sor

dolog önkzedeményezés révén oldódik meg. Így az iránytű továbbra is nagyrészt saját lelkesedésünk és jó belátásunk.

– *Szóval a hegyek egy egész éven át vajúdtak, de szerencsére egy egérenél többet szültek.*

– Valóban. Mert 1992 novemberében a Földművelésügyi Minisztérium letette végre a voksot amellett, hogy jöjjön létre a mezőgazdaság-fejlesztési projekt legfőbb fóruma, a tudományos tanács, amelynek működtetésére a tárcsa a Debreceni Agrártudományi Egyetemet kérte fel. Ekkor született az a döntés is, hogy a projektet vezető a Karcagi Kutatóintézet legyen. Mondhatni, hogy a 24. órához érkezünk, mert miután eltékoztunk egy alaposabb, elmélyültebb, szakmailag jobban kiértelt munkára lehetőséget kínálva, mindössze néhány hónapunk maradt arra, hogy a mezőgazdaság-fejlesztési projekt tudományos megalapozására, a tudományos kutatás programjára javaslatot dolgozzunk ki a kormánynak. Ráadásul azzal az igénnyel, hogy eme első feladatunk teljesítése mindenkit meggyőzzön avatottságunkról, arról, hogy a program jó kezekben van, hogy a felhalmozott, a rendelkezésre álló szellemi kapacitást és anyagi erőforrásokat, valamint a már meglévő tudományos ismeretanyagot éppen ezen a szervezeten keresztül lehet a leghatékonyabban hadrendbe szedni és mozgósítani.

Az 1992 novemberében létrehozott tudományos tanácsban minden szakterület képviselője helyet kapott a szántóföldi növénytermesztéstől a kertészetten át az erdészetig. A tájban működő legelismertebb tudósok mellett a tanácsban közreműködnek az érintett tárcák és az OMFB vezető szaktekinéljei is. Az alakuló ülésen megvitattuk a kormány elé terjesztendő anyag tematikáját. Ennek első része a meglévő, felhalmozott ismeretanyag összegzése és rendszerezése abból a szempontból, hogy mi és hogyan hasznosítható már az Alföld-program indításánál. A másik ugyanilyen fontos feladategyüttes azoknak a prioritásoknak a megfogalmazása, amelyek a kutatásban nemcsak fontosak, hanem támogatásra is szorulnak. Ezzel párhuzamosan megkezdjük annak a számítógépes nyilván-

tartási rendszernek a kiépítését, amely e tájban működő kutatóhelyek és a kutatók témáiról tudományos eredményeiről nyújt folyamatos információt. Arra törekszünk, hogy minden kutatóhely és kiváló szakembere részt vehessen a program kidolgozásában. A tudományos tanács mellett létrehoztunk 13 szakterületi munkabizottságot. Ezeknek élén a táj elismert kutatói állnak, akik 5–7 munkatársat vesznek maguk mellé a feladatok végrehajtására és a kutató személyekkel történő munkakapcsolat kiépítésére. Az Alföld-program mezőgazdasági projektjében nem kevesebbről van szó, mint az elmúlt negyven év mennyiségű szemléletű mezőgazdasági termelésének ökológiai és ökonómiai szempontokat lehetőleg azonos súllyal érvényesítő és a tájgazdálkodás értékeit visszaállító talajhasználatról való felváltásáról. A kormány elé ezzel egyidőben azt is szeretnénk letenni, hogy az a kutatóintézet hálózat, amelyről itt már szó esett, hol sérült az elmúlt évtizedekben, mit hogyan kell módosítani ahhoz, hogy a kutatás az egész tájat lefedje. Hiszen itt menet közben olyan kutatóhelyeket szüntettek meg, mint amilyen pl. a nyíregyházi is volt, amiért is az ökológiailag igen sajátos Nyírség mezőgazdasági kutatásban lefedetlen maradt.

– Ezek azok a részletkérdések, amelyek a program egész szempontjából is jelentősek lehetnek?

– Ezek azért nem lehetnek részletkérdések, mert az Alföld mezőgazdaságának fejlesztésére a koncepciót a táj hordozza magában. A Nagyalföldön az évszázadok során kialakult a mezőgazdasági termelés természetes rendje, a táj értékeit védő, adottságait alkalmazkodva hasznosító természetbarát kultúrája. A feladat tehát világos, a jelenkor feltételeit, a korszerűség követelményeit figyelembe véve rekonstruálni kell ezt a természetvédő mezőgazdasági termelést, amely úgy meghatározója a táj valódi arculatának, hogy azzal egyben a sorsát is megszabja. Ebből következik, hogy a talaj hasznosítása során minél kevésbé változik meg a termőhely eredeti, természetes ökoszisztémája, egy adott mennyiségű és megfelelő minőségű termék mind ke-

vesebb külső energia felhasználásával állítható elő.

A nagymúltú hazai tájtermesztés rekonstrukciójával, illetve eddigi klaszterikus ismeretanyagának korszerűsítésével pontosabb paramétereket kaphatunk e termőhelyek valóságos értékéről és ezen belül a talaj természetes termékenységét fenntartó és növelő, antropogén eredetű és különböző mértékű beavatkozások várható hatékonyságáról. Információkat kaphatunk továbbá az ezáltal módosított, vagy megváltoztatott ökoszisztémák agroökológiai következményeinek megállapítására és előrejelzésére vonatkozólag is.

Ez azonban a feladatoknak csak az egyik fele. Az igazi nagy dilemma azonban mégsem ez. Az mindenki által ismert, hogy az Alföld az ország ökológiailag legsérülékenyebb tája, az is világos, hogy olyan mezőgazdasági termelést kell tudományosan megalapozni, amely nem pusztítja tovább a táj ökológiai értékeit. Azon sincs vita, hogy már a negatív folyamatok megállításával is nagy lépést tehetünk előre ezen a téren, s hogy a végcél a talaj termékenységének állandó megújulását biztosító tájhasznosításban kell látnunk. Szakmailag mindez megoldható, tehát nem délibábokat kergetünk, feltéve, ha sikerül a tájvédelem és a tájhasznosítás, illetve az ökológia és az ökonómia eltérő érdekeit összehámozni. És ez ma, de még hosszabb távon is az Alföld mezőgazdaságának igazi nagy dilemmája marad.

– Egy kormány vagy parlament által elfogadott programnak elvileg tartalmaznia kell a tárgyi és személyi garanciáknak azt a rendszerét is, amelyek segítik, biztosítják a program teljesülését.

– Másról és többről van szó ezekben. Arról mindenek előtt, hogy a termelőtől nem várható el, hogy akár első helyre tegye, és a gazdasági szempontokkal egyenértékű tényezőként vegye figyelembe a természetvédelem szempontjait. A termelő mindig azt fogja előállítani, amit a piac igényel, és olyan módon, ahogy az neki hasznos hajt, méghozzá a lehető legtöbbet. Az Alföld-program legfőbb törekvése e dilemma feloldása nélkül eleve kudarcra lenne ítélve. Hiszen a koncepciónk szerint a táj mezőgazdaságának a tervezett rekonstrukció révén, mint egykoron, most ismét az itteni adottságok hasznosításával, az itteni termé-

zeti értékek megóvásával előállított minőséget és a tájjellegét magában hordozó termékekkel kellene megjelenlennie. De megjelenhet-e egy olyan piacon, amely nem méltányolja az értékvédelemmel, a távolabbi jövő szempontjait is érvényesítő talajhasználatjal járó többletkiadásokat és befektetéseket?

Ehhez nemcsak a kutatás szerepét kell átértékelni, hanem újkeletű törekvéseinket is. Figyelembe véve, hogy mindazt, amit el szeretnénk érni, állandóan és folyamatosan változó társadalmi, gazdasági feltételek között kell megvalósítanunk, miközben éppen az előbbiek miatt, a folyamatok a korábbiaknál sokkal áttekinthetlenebbekké, a változások végeredménye pedig nehezen megjósolhatóvá váltak. A program tudományos megalapozása ezért nyert most minden eddiginél nagyobb fontosságot. Az átértékelést az Európához való felzárkózás agyonhangoztatott jelszavánál kell kezdeni. A csatlakozás lázas igyekezetében ugyanis célt téveszthetünk, amire már vannak is jelek. Az előbbi gondolatot folytatva pl. át kell gondolni, hogy milyen védelemben és támogatásban kell részesíteni a külföldi piaccal szemben azt a termelőt, amely magára hagyatva, nem tudja értékesíteni a táj ökológiai értékeit is magában hordozó, az általa sokkal jobb minőségben előállított terményeket a külföldön támogatással megtermelt, olcsóbb és esetleg rosszabb minőségű áruval szembeni szélmalomharcában. Ez tévút, aminek erőltetése éppen e téren annál inkább fájdalmas, mi több, bűn, mert az a minőség, amit a kárpát-medencei táj, a Nagyalföld tud produkálni (pl. a Tiszatáj acélos búzája), valójában utánozhatatlan, utolérhetetlen. De most nem volna szabad emiatt a fürdővízzel a gyereket is kiönteni. Ez az egyik megfontolás, ami az idézett dilemma feloldásában az állam szerepe mellett szól. A másik, a táj ugyancsak említett történelmi elmaradottsága, amit az ország így nem cipelhet tovább. Bekopoghatunk az Európa-házba, ahol talán ajtót is nyitnak nekünk, mert az ajtó kukucskálóján csak annyit látnak, hogy kifogástalan zakó, fehér ing és nyakkendő van rajtunk. Ám ha feltárul a kapu, és kiderül, hogy se nadrágunk, se cipőnk, nem biztos, hogy jó szívvel be is tessékelnek.

Kerégyártó T. István

Az értelmiség lassú alvadáása

Ha mégannyira meglepően hangzik is, a rendszerváltás csak látszólag hordozta magában az értelmiségi emancipálódás esélyét. A régi függőségek helyébe új függőségek léptek, miközben az értelmiség iránti kereslet szemmel láthatóan csökkent. Jóllehet a hatalmi pozíciók újraelosztásával bizonyos értelmiségi csoportok uralmi szereplők-ké váltak (azaz a régiük helyébe újak kerültek), de ez a helycsere sem szüntette meg azt az állapotot, mely az értelmiség materiális és politikai kiszolgáltatottságában ölt testet. Összeomlott az államszocializmus, s vele együtt hagyományosnak tekinthető értelmiségi foglalkozások kerültek veszélybe. Nyilvánvalóan szükségyszerűen, hiszen a totalitarizmus időszakában az értelmiség nagy része a hatalom engedelmese kiszolgálója volt. Újságíróként és pedagógusként, agrármérnök-ként és közgazdász-ként egyaránt. Csak igen szűk körbe tartoztak azok, aki nyílt vagy rejtett „kívülállóként” megőrizhették autonómiájukat és kritikai szembenállásukat. Semmilyen módon nem kompromittálódtak, hanem – valamilyen küldetéstudat alapján – mindenfajta megalkuvást elutasítottak. Többnyire meggyőződéssel vállalva azokat a morális és kulturális értékeket, amelyeknek a képviselője minduntalan hátránnyal járt. Mert ezzel egyértelműen marginalizálódtak, s befolyásuk esetlegessé vált. Annak ellenére is, hogy mindig rokonszenv kísérte őket. Legalábbis akik mindvégig hajlíthatatlanok maradtak, s a hatalom egyetlen kegyét sem fogadták el. Megint csak morális megfontolások alapján; titkon akár abban is reménykedve, hogy az államszocializmus kezdettől fogva halálra van ítéelve. Hiszen a hatalommal azonosuló értelmiség közvetítésével olyan ideológiát akart az állampolgárokra erőltetni, mely *a szellemi rabszolgálatot tartósította*. Viszonylagos jólétet és biztonságot ígérve szabadság, autonómia és önrendelkezés helyett. Ám amilyen mértékben a hangzatos ígéretek valóra váltatlanok maradtak,

abban a mértékben erősödött az értelmiség kritikai magatartása.

Még azok körében is, akiket a „hatalomvéde bensőségesség” elviselhetetlen könnyűsége nyomasztott. S ez egyáltalán nem paradoxon, mert miközben kivívtak a maguk számára valamiféle szabadságot (magasan képzett állami vagy pártbürokrataként), értelmiségi létehelyzetük mégis függőségen alapult. Legfeljebb a szakértelmiség volt viszonylag könnyebb helyzetben; különösen státusukat és tevékenységük piaci értékét tekintve. Mert az államszocializmus nem volt képes lemondani innovatív szerepük-ről; akár fejlesztő mérnök-ként, akár pénzügyi szakember-ként dolgoztak. Ennek fejében viszont éppúgy „marginalizálódtak”, mint a humán értelmiségiek. Kívülre rekesztődtek a politikán, s csak szakmai hivatásuknak éltek. Valójában nem is értelmiségiként viselkedtek, hanem *olyan szakember-ként, aki valamilyen nélkülözhetetlen tudás birtokában van*. Meglepő, de ennek az értelmiségi rétegnek a rendszerváltás után sem változott a helyzete. A szakmaiság dominanciája továbbra is érvényesül. Méghozzá a szónak abban az értelmében, melyet az „Intelligenz”, „intelligence” kifejezés jelöl. Vagyis az ésszerű értelmezés képességével, eudícióval, innovációval rendelkező entellektüel értelmében. Csakhogy nem ez a jellemző értelmiségi magatartás, hanem sokkal inkább az, amelyet a szó eredeti jelentéstartalma jelez. Ebből a szempontból az értelmiséghez olyan személyek tartoznak, akiket a nehezen meghatározó erkölcsi, kulturális, szellemi vonások alapján lehet külön társadalmi csoportba sorolni. Akiket a műveltség, a lelki emelkedettség, a társadalmi érdeklődés stb. jellemz. De éppen ebből származik a legfőbb gond.

Az államszocializmussal aktívan vagy passzívan azonosuló értelmiség a rendszerváltás után mérhetetlenül nehéz helyzetbe került. Nemcsak azért, mert egzisztenciális kiszolgáltatottsága

nyilvánvalóan növekedett, hanem azért is, mert *értelmiségi küldetéstudatáról nem érdemes többé beszélni*. Vagy ha igen, inkább csak a hatalom logikája alapján. Mert vagy beépül valaki a hatalomba, s a hangoztatott népi-nemzeti ideológia kultiválója lesz, vagy kívül marad rajta, s társadalomkritikai szerepre kényszerül. Ám ez a szerep épp olyan nehéz, mint az előző rendszerben volt. Még egyértelműbben fogalmazva: a tekintélyelvű hatalom kihívásai állnak az egyik oldalon, a másikon pedig a kivívott autonómiáé és függetlenségé. S mind szembeszökőbbek a pluralizálódó társadalom eredményei, amelyben az értelmiség meghatározó szerepet játszik, annál erőteljesebb a belső elégedetlenség és reményvesztettség maguknak az értelmiségieknek a körében. *Hiába cseréldött ki a politikai elit, privilégiumokhoz csak egy szűk réteg jutott*. Habár az új nomenklatura határai elmosódtak (a közelmúltban valódi vagy látszólagos ellenzéki-ségre kényszerülő értelmiségiek mindegyike sem tölt be hatalmi pozíciót), azt már világosan lehet látni, hogy az értelmiség nagy részének függő helyzete nem mérséklődött. Egymást érik a leszámolások a múlttal, tömegével törnek fel az érzelmek, jönnek a szemrehányások, a fájdalom az elvesztegetett idő, lehetőségek, a gyávaság miatt, ugyanakkor azonban még halvány jele sem látható annak, hogy az értelmiség önmeghatározása lényegesen változott volna. Ugyanolyan zavartság mutatkozik annak megítélésében, hogy a hatalommal való kiegyezésben meddig lehet elmenni, mint korábban.

Csak éppen nem ideológiai kényszerek hatására történik mindez, hanem az értelmiségi lét ellehetetlenülése következtében. Kiadók szűnnek meg, folyóiratok mennek tönkre, kulturális intézmények kerülnek végveszélybe, melyek az értelmiség számára munkalehetőséget jelentenek. S miközben kutatásra, fejlesztésre is egyre kevesebb pénzt fordítanak, az intelligencia csak-

nem fele arra kényszerül, hogy ne szellemi munkával keresse kenyerét. Mert senkit sem téveszthet meg az a körülmény, hogy a parlamentáris demokrácia valamennyi intézményét az értelmiség uralja. *Legfeljebb létszámuk az összes értelmiségi alig tíz százalékát éri el.* Ettől függetlenül feltartóztatlanul devalválódik az értelmiségi munka értéke és tekintélye. Holott egy modernizálódó társadalomban éppen ennek az ellenkezőjét várhatnánk. Még belegendolni is rossz, hogy az államszocializmusban – mely az „erőszak komfortját” megteremtette – az értelmiségi magatartásnak olyan hagyományai vertek gyökeret, melyektől máig nem lehet szabadulni. Máskülönből mivel magyarázhatnánk azt a helyzetet, hogy a régóta kívánt szabadság egyszerűen megbénította az értelmiséget.

Mert ha igaz is az, hogy az értelmiség reprezentánsai nagyjából politikával foglalkoznak, s megszólaltak azok, akik hosszú éveken át hallgattak, a többség számára észrevétlenül degradáció kezdődött. Vagy – más szóval – alvadás, mely szükségképpen eltávolodást jelent a rendszerváltozás újra és újra felmerülő kihívásaitól. Deorientáltság, apátia és közömbösség uralkodott el. A szellemi élet darabokra esett szét, s ideológiák vég nélküli csatározása folyik. Ám az oly sokszor emlegetett „szekértáborokban” is alig néhány száz értelmiségi harcol egymás ellen, a közeledés és egymás megértésének szemernyi reménye nélkül. Nem is csupán a tolerancia hiányáról van itt szó, hanem a hatalmi gőg előtérbe kerüléséről. A MÚK-os újságíró gyűlöli a nem MÚK-ost, a liberális közgazdász dilettantizmussal vádolja a kormánypártit, a magyar demokrata csak ritkán ül le egy asztalhoz a szabad demokratával. És a sort vég nélkül folytathatnánk, hiszen az *értelmiségi eszmék, magatartásmodellek, értékelések és ízlésnormák nem egymás kiegészítőként jelennek meg, hanem kizáró ellentétteként.* Mindezen azért sem csodálkozhatunk, mert a tekintélyelvű hatalom számára bármilyen szellemi tevékenység eredménye annyiban fontos, amennyiben befolyását erősíti.

Nem olyan lényeges, mi is az adott terület – tudomány, irodalom, üzlet vagy politika –, a fontos az, hogy beilleszthető-e a kultivált ideológia keretei közé. Azaz kanonizálható-e vagy sem.

Szomorúan vehetjük tudomásul, hogy a tradicionalizmus ébren tartásában a kormánypárti értelmiségiek igen nagy szerepet vállalnak magukra. Mintha a társadalom szellemi horizontja csak a népi-nemzeti-keresztényi eszmékből épülhetne fel. Méghozzá a történeti tények „átírása” révén. Jóllehet a tradicionalizmus térhódítása azért is veszélyes, mert megakadályozza új értelmek, gondolatok bevitelét a valóság megértésébe, s olyan magatartást tesz mintává vagy követendővé, amelyik a mindenkori alkalmazkodásban merül ki. Míg az államszocializmusban az „erőszak komfortja” volt meghatározó, addig napjainkban – legalábbis számos jelből erre következtethetünk – a *kliensi ethosz, mely eleve feltételezi a tradicionalista értékek feltétlen tiszteletét.* A tiltások hiányában is a kritikai attitűd háttérbe szorulását. A kliensi értelmiségi csoport az új rend szabadságának őrzőjévé kezd válni, ahelyett, hogy a szabadság új rendjével kísérletezne. Mert egy pillanatra sem feledkezhetünk el arról, hogy az értelmiség szerepből inherensen következik a hagyományok, az általánosan elfogadott elképzelések, axiómák zárójelbe tétele vagy elutasítása. Minél szabadabb és minél nyitottabb egy társadalom, annál fontosabb szerepet játszik benne a kritikai értelmiségi magatartás. Ha ennek feltételei nincsenek meg (akár abban az értelemben is, hogy ideológiai hajsza indul ellene), semmi más nem indulhat meg, mint az értelmiség lassú alvadás. Azt is mondhatjuk, a szellemi paralizálódás elkerülhetetlen következményként jelenik meg.

S ezen a helyzeten az sem változtat lényegesen, hogy az új értelmiségi elit tagjai funkcionális szerepet töltenek be az uralkodó eszmék termelésében. Csak éppen olyan áron, hogy az intellektuális tevékenység keretei a hatalom részéről mindig rögzítettek. Nem kényszer vagy erőszak alapján, hanem az uralkodásra támasztott rejtett igények „bekalkulálása” révén. Mivel az új elit-

be nem mindenki kerülhet be, az értelmiség többségén erőt vesz a csüggedés és a passzivitás. S ezzel egyidejűleg a szellemi leépülés. Ha ugyanis a kritikai képességek kifejlesztése előtt akadályok állnak, a populista értelmiségre oly jellemző leegyszerűsített sémák és koncepciók használata válik meghatározóvá. Holott egy entellektüel éppen attól az, hogy nemcsak önmagához képes kritikailag viszonyulni, hanem a jelen politikai és kulturális valóságához is. *Semmiféle külső tekintélytől nem függő egyénről van szó, aki arra van utelve, hogy a jelennek vagy a múltnak kizárólag a saját, szubjektív értelmezésére támaszkodjon.* A valósághoz való kritikai viszony azt jelenti, hogy képes megvilágítani az események áradatát, értelmet és jelentést adni a valóságnak, még ha ez a jelentésadás az uralkodó értékelési normáktól szembetűnően eltér is. Szüntelenül kísérletezik gondolatokkal és eszmékkal, s félelem nélkül vonja kétségbe az általánosan elfogadott véleményeket vagy mítoszokat.

Sohasem az igazodás válik irányító eszmévé számára, hanem a szellemi oppozíció, mely ugyanakkor nem merült ki a pusztá tagadásban. Annál kevésbé, mert a bíráló magatartás is értékviszonyon alapul. Valami ellen irányul, de mindig valamiért. Nem arról van szó, hogy újra csak boldogító eszmék foglyaként viselkedik (valamiféle kiválasztottság érzésétől indítva), hanem csupán az eszmék termelésében vesz részt. Az eszméknek azonban értékek alkotásához vagy legalábbis reprodukálásához kell kapcsolódnuk, máskülönből nem lesz létalapjuk. Az értelmiség egy részének fokozatos elcsúszása a populizmus irányába azért meglepő, mert *semmi más nem igazol, mint a szellemi szklerózist.* Más szóval: az értelmiségi léthelyzet önfelszámoló-dási folyamatát. Mint ahogyan azt is el kell fogadnunk, hogy az államszocializmusban rögzült viselkedésformák nem tűntek el teljesen. Egyrészt nyilvánvaló, hogy az elmúlt időszakban a magas képzettségű alkalmazottak tevékenyen kivették a részüket az uralmi rendszer legitimizálásában, másrészt az is tény, hogy a szolgálatteljesítés olyan „kódjai” alakultak ki, melyek az

új hatalmi rendszer kiszolgálására is alkalmasak. Az értelmiség és a hatalom között nem a „beszélgető társi” viszony jött létre, hanem sokkal inkább a félelem irányította megalkuvásé.

S éppen ebből következik a cseppet sem metaforikus értelemben használt alvadás jelensége. Csak részben kiváltója ennek a folyamatnak az a lélektani helyzet, hogy az elitből kiszorult értelmiség nem tud megszabadulni a tehetetlenség és a körülményektől való függőség érzésétől. Attól az egyre inkább elhatalmasodó érzéstől, hogy az embert valami külső dolog vezeti. Mert azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az *előrejutásnak, a karriernek, a sikernek az egyéni felkészültség, a hozzáértés elismerését feltételező változatai idáig nem alakultak ki*. Hanem újra fontossá vált a politikai elkötelezettség vagy lojalitás kritériuma. Ennek megfelelően kisebb körben újra életre kel a kívülmaradás motívuma, a marginalitás mint tudatos szembehelyezkedés a hivatalos irányzattal, illetve a teljes passzivitás, mely egyszersmind mindannak konzerválásában ölt testet, ami hozzájárul a tekintélyelvű hatalom befolyásának kiterjesztéséhez. Nem annyira megfutamodásról van itt szó, hanem jóval inkább a belenyugvás attitűdjéről. Vagy – ha úgy tetszik – az értelmiségi szerepről való rezignált lemondásról. A reflexív társadalomkritikát és önelemzést *a körülményekkel való kényszerű megbékélés váltja fel*, ami azért is súlyos következményekkel jár, mert ez az elhatárolódás újra felerősítheti a megalázottság, vagy éppenséggel az elvtelen alkalmazkodás elkerülhetetlenségének tudatát. Éppígy újratermelheti a fölöslegesség komplexusát, mely a gondolkodásra való restséget táplálja.

Már annak van ellentmondásos következménye, hogy a politikai megosztottság ennyire dominánssá vált értelmiségi körökben. Nem eszmei értelemben, hiszen egy plurális társadalomban

természetes jelenség, hogy az intellektuális köztársaságban találhatók liberálisok és konzervatívok, szocialisták és keresztények. Sokkal zavaróbb azonban, hogy a politikai megosztottság a kirekesztő ideológiáknak kedvez. S ugyanígy a megbélyegzéseknek. Az egymástól való kölcsönös elszigeteltség minduntalan bizalmatlanságot és ellenségeskedést szül, melyet a fennálló hatalom könnyen kihasználhat. *És ki is használ, mivel a szellemi gettó sodás máris érzékelhető*. Jóllehet szociológiai értelemben kislétszámú értelmiségi csoportokról van szó, hatásuk azonban messze nagyobb annál, mintsem könnyűszerrel figyelmen kívül lehetne hagyni. Amiképpen az is nyilvánvaló, hogy a többszázéves értelmiségi réteg belső eltávolodása az establishmenttől műhatatlanul magával hozza a jelen megértésétől és elemzésétől való elfordulást. Azt is mondhatjuk: az intellektus feláldozása következett be.

Csak látszólag bizonyíthatják az értelmiség aktivizálódását a szaporodó politikai viták. Még csak nem is azért, mert rendszerint ugyanazokhoz a csoportokhoz tartozók vesznek részt benne, hanem mert – ahogyan *Mannheim Károly* meggyőzően írja – „aki politikai vitát folytat, nemcsak arra törekszik, hogy igaza legyen, hanem egyúttal meg is akarja semmisíteni ellenfeleinek társadalmi és szellemi egzisztenciáját. Ezért a politikai viták mélyebben érintik a gondolkodás létalapjait, mint az olyan viták, amelyekben csak a kiválasztott szempontokra figyelnek, és csak egy-egy érv elméleti jelentőségét vizsgálják. Ezért a politikai konfliktus kezdettől a társadalmi hatalomért folytatott harc racionalizált formája, az ellenfél társadalmi pozíciója, közéleti presztízse és önbizalma ellen indít támadást.” S minél inkább növekszik ezeknek a vitáknak a száma, annál egyértelműbbé válik, hogy az értelmiség többsége csak tehetetlen szemlélője lesz, kivált akkor, ha – mint bizo-

nyítani szerettem volna – *a valódi emancipálódást nem tartja fontosnak, hanem ehelyett egyszerűen elfogadja a függőségek új formáit*. De hogyan is tehetne másként, mikor az egzisztenciális fenyegetettségétől sem tudott megszabadulni. Miként a hatalomtól való rejtett függést is az erőforrások (pénz, státus, karrier) szelekciós mechanizmusa teremti meg. Az ideológiai nyomás ugyan megszűnt, s a kulturális diktatúra szervezetrendszer is felszámolódott, ám ebből mégsem következik az, hogy az értelmiség léthelyzete könnyebbé vált volna.

Annak ellenére sem, hogy a kormányzati hatalom egyre kevésbé képes befolyásolni az eszmék, a kulturális folyamatok belső fejlődését, amely kizárólag saját logikájának van alárendelve. Az értelmiségi öntudatosodás új minősége ugyanakkor csak úgy jöhet létre, ha a tudáshoz való viszony is megváltozik. Nem kész igazságok összegeként jelenik meg, melyet csupán megfelelően alkalmazni kell, hanem újraformálható és újrendezhető ismeretek halmazaként. Ezért is szükséges a módszeres kritika és az önelemzés technikájának teljes körű elsajátítása. S ha az értelmiség valóban értelmiségiként akar élni, nem tehet mást, mint hogy gondolatilag vagy egzisztenciálisan szüntelenül kísérletezik önmagával és másokkal, alapigazságokkal és általánosan elfogadott tabukkal. Az intellektuális tisztesség megkülönböztető sajátossága a feltétlen tiltások vagy axiómák „visszavonása”, a társadalom szellemi horizontjának rendszeres kiszélesítése, bármilyen kategorikus ítélet állandó relativizálása. Ha erről lemond az értelmiség, a szellemi segédmunkáslét csapdáját semmiképp sem kerülheti el.

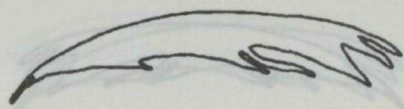

Dienes Eszter

Nélküle

Ladányi Mihálynak

ki semmi-partokon kószált,
 és simuló, ribanc utakat hágott laposra,
 ki mást motozott a fülledt kazlak
 tövéén örömrre, haszonra,
 és a sarkon is másokat lesett;
 ki addig járt a szalmakontyos nyárban,
 míg rögeszméje lett a szerelem,
 de kicsókolták a szívét,
 és elhagyták, mert elhagyott
 arcán kigyúlt az átok, jajgatott,
 s úgy járt a télben, kiskabátban;
 hogy bokrok rejtették, fák vigyázták,
 lógott az ég alatt, s ha azt mondták: árnyalak,
 köptek is nagyot, majd csókját vették
 a képesítés nélküli angyalok,
 jóllakott szeretők,
 de most
 ideér hozzáánk,
 kik göröngyöt izzadó barázdán lépünk,
 simuló, ribanc utakon lépünk,
 hol mások lesik esendő szoknyánk fodrait,
 s míg semmi-partokon kószálunk, csak ölelnek,
 nem szeretnek minket, és lecsókolják szívünk fölül az inget,
 hogy meztelen maradjunk; és elhagynak, elhagyunk,
 arcunkon kigyúl az átok, jajgatunk,
 s járunk a hóban – Nélküle;
 hol bokrok rejtenek, fák vigyáznak,
 lógunk az ég alatt, s ha azt mondják: szép alak!
 köpnek is mellé jó nagyot,
 és csókunk veszik, és mindegyik otthagy, ott ...
 pedig
 közeledik
 akinek megbocsátunk

Szász László

Közelmúltunk irodalomkritikai megkísértése

Egyirányú közelítés Ladányi Mihály költészetéhez

Nehéz időszak vár a hatvanas-hetvenes évek irodalmára: egy korszak irodalmi szemléletét kell majd újraértelmezni. A művek, szerencsére, élnek a maguk önálló életét. Ami igazi érték, az túléli a korhű kritika nádpálcasuhatásait, a művelődési élet napi acsarkodásait, sőt, művészetellenes jelenünket is, amikor a kultúra egészében belecsúszott a politikai-ideológiai torzalkodások zsákutcájába, és ettől a valódi értékek pillanatnyilag devalválódnak, esetleg mínuszba süllyednek. Az utókorra hárul a rendteremtés feladata: ideológiamentessé tenni az irodalomszemléletet.

A valódi irodalom mégiscsak hiteles tükrözés: a társadalmi környezetnek, a korhangulatnak az alkotó szubjektumán átszüremkedő leképezése a műben; még akkor is így igaz, ha a tükrözéseméletet mifelénk egy marxista esztéta, Lukács György dolgozta ki.

Azért kellett ezt a kis kitérőt tennem Ladányi Mihály életművének vázlatos bemutatása előtt, mert a róla, kor- és részben sorstársairól szóló naprakész kritikák – alig néhány év távlatából – efemernek bizonyulnak. Szinte valamennyi Ladányi-bírálatban ott kísért az ideológia (hát)térzeneje: többnyire a szocializmushoz, az önmaga által meghirdetett közösségi eszmékhez való viszonyulása (az Eszmével való együttélése, távolodása, csalódása és megtérései) alapján ítéli meg műveit. Ha egyszer kilobban az exegéták pillanatnyi, felújult politikai lángolása, igen nehéz dolguk lesz. Mert szembe kell nézniük a közelmúltban meg-, illetve kihirdetett értékítéleteikkel. Érdemes ilyen szempontból (is) tallózni a Ladányiról szóló bírálatok között.

Persze, nem szabad egyoldalúaknak lennünk. Már a hatvanas években jelent meg olyan bírálat az akkoriban igen népszerű, mi több, divatos költő-

ről, amelynek szempontjait a majdani Ladányi-monográfusok is érvényesnek tekinthetik. Héra Zoltán fogalmazza meg *Dobszóló* (1967), illetve *A túllodalon* (1969) című kötetei kapcsán: (1.) „... hangja a protesthang, jó részben stílusáramlattá vált: a fiatalok közül sokan követik. Iskolát csinált volna? Megragadott valamit, ami a levegőben volt, s ami nagyon is ifjú... igaznak, tisztának érzik, költészetét a mai líra egyik lehetőségének tudják.” Héra Zoltán kritikájának azonban az a legfontosabb mozzanata, hogy felismeri ennek a lírának a felszíni könnyedség mögött meghúzódó mélyrétegeit, a szociális érzékenységből fakadó erkölcsi dilemmát, és azokkal vitatkozik, akik mindezt a kor monolit eszméjének kicsiny fiókjába akarják begyömöszölni. Balos ellenzékiség? Aki úgy ír, mint Ladányi Mihály, az nem valamely egyetlen nézetet, nézőpontot ad, az egész önmagát adja, s így aztán a „szektás”, „nem szektás”-féle kategóriákba be nem sorolható. A szellemi tartalom, a mű emberi jelentése ilyenkor a kritikai téma, a nem az ilyen vagy olyan „ellenzékiség”. „... én annak az embernek a hangját hallom, akit a szociális igazságok és igazságtalanságok átélésére rendkívül fogékonyra tettek a kor forradalmi eszményei, és aki nem akármilyen fogékonysággal éli át a magas eszményeknek és a pillanatnyi valóság leverő tényeinek összeütközéseit.”

A legtöbb esetben azonban a kritikusok az Eszme, jobbik esetben valamilyen esztétikai skatulyába szeretnék betuszkolni Ladányit. Elrettentő példái ennek az eljárásnak Illés László bírálati, amelyeket 1988-ban megjelent kötetében is újraközöl (2.); 1973-ban tétélesen kijelenti (3.): „Minden olyan kísérlet, amely ki akarja szabadítani Ladányi Mihály költészetét az ideológiai övezetekből, eleve reménytelen.

Velejég közéleti költészet Ladányi lírája, szavára oda kell figyelniünk, hiszen nekünk szól, a szocializmus hétköznapi építőinek, és nem az a legfőbb gondja változatlanul, hogy a privát költészet privát Parnasszusa felé építgesse ösvényeit.” Majd megállapítja: „... tekintete egyetlen sávot fog be... szelete csak az egésznek, s a skála hangszerelése is épp ezért némileg monoton.” „... Nem eléggé árnyalt és sokszínű hang...” stb. Néhány évvel később (1981-ben) elfelejti saját korábbi véleményét: „... hangja ... sohasem vált monotonná, erről gondoskodott az élet sűrűje...” (4.). (Az én kiemelésem – Sz. L.) Végül, hogy a kritikus feloldja saját dilemmáját, miszerint nem fér be a kijelölt skatulyába, a „rendszerhű ellenzékiség” bélyegzőjével látja el Ladányit.

Még Király István is, aki távolabbi korszakokban otthonosan mozog, és verselemzéseit komplex eszmetörténeti háttérbe ágyazza, a '70-es évek irodalmáról elmélkedve elbizonytalanodik: „... az életszínvonal és a szocialista tudatosság között nő az ellentmondás, az előbbi emelkedésével az utóbbi nem tart kellőképpen lépést.” Az ebből fakadó, partikularitásba menekülő életérzéssel magyarázza az újabb irodalom termékeiben megjelenő hiányérzet-motívumot, majd megállapítja: „Ladányi költészetének pedig szinte ez a fő meghatározója.” (5.)

Szabolcsi Miklós 1978-ban (6.) kétségbeesve veszi tudomásul, hogy „Az újbóloldali nézetek szélsőséges formájukban az elidegenedés, az elbürokratizálódás jegyeit abszolutizálják... Ez az ideológia, mely a szocializmus jelenlegi formáinak teljes tagadásával jár együtt... eljut a marxizmus teljes elvetéséig... – rendszeresen hat irodalmi életünkben is, művekben, főleg versekben...” Ladányi Mihály ebben a szörnyű eltévelyedésben vállvergetést

kap, minthogy azok közé tartozik, akit a leghaladóbbaknak tekint: „... a szocialista-realista vonulaton belül erős csoportot jelent... a magyar valóságot közvetlenül vallató művek sora.”

A hetvenes évek vitáiban Almási Miklós az, aki kikerüli az ideológiai zsákutcáját, okosan körülírja, hogy a fiatalabb írónemzedék megcsömörlött az erőltetett pátosztól, s ha csak zárójelben is, de éppen Ladányival példázza, hogy az egykori romantikus hit önmaga paródiájába fordult át, kritika tárgyává vált. (7.)

A Ladányiról szóló napi kritikák egy része (legalábbis a Kortársban, Új Írásban, Kritikában, ÉS-ben megjelenetek) általában tárgyilagosan, helyesen méltatja Ladányi költészetének értékeit. (8.) Legjellemzőbbnek tartom azonban – Ladányi hivatalos fogadtatása szempontjából – Kabdebó Lóránt 1977-ben készített életműelemzését. (9.) Az elemző tanúsága szerint vitái voltak Ladányival, aki élces hangú verset is írt hozzá (*Tanszonett*). (10.)

Kabdebó elemzése – a maga nemében – lelkiismeretes, alapos és körültekintő, az addigi teljes életművet veszi szemügyre. Két mozzanat teszi kétségesse az az értékrendszert, amellyel vizsgálódik; mindkét hiányosság a kor irodalomszemléletéből ered. Az egyik az, hogy nem a műelemzés, a stilisztika és esztétika metanyelvét használja, hanem a kor sztereotípiáit. Megközelítésének kulcsfogalmai: forradalom, szocialista és (szó szerint ki nem mondva) a közösségi elkötelezettség. Bármiféle költészetnek (ha igazi) mindezek lehetnek ugyan tartalmi részmozzanatai, de nem lényegi elemei. Így hát eleve tévútra visz az effajta megközelítés. Ladányi fiatalkori költészetének nagy lehetőségét ebben látja: „a 'Tűztáncos' helytállás akut forradalmi korszaka után megteremtteni a mindennapok forradalmának költészetét.” Ezt az indulást kéri számon hetvenes évekbeli költészetén: „Morális érzékenységgel, a szocializmussal ellentétes jelenségekre reagál, csakhogy ezeknek a valóságban nincs akkora súlyuk, mint költészetében.” Íme a kritikusi szofisztika: nem az alkotás milyenségét vizsgálja, hanem annak tartalmát-élet csorbítja, a társadalmi gondokat bagatellizálván. A továbbiakban megkeresi a versek (le-

egyszerűsített) tartalmának és a társadalmi jelenségeknek találkozási pontjait, így hirtelen derűs fénybe emelkedik a költő. Mivelhogy „Típusává vált a faluról jött, ottani élményeit-kötöttségeit tartó, de a városban a vezető osztályhoz, a munkássághoz eltaláló embernek.” Illetve: „a szocialista hazában élő munkásnak a szemével néz szét”, továbbá: „Éppen ezért válik Ladányi költésze szocialista irodalmunk szerve és fontos tényezőjévé.” Efféle ideológiai sztereotípiák alapján természetesen semmiféle költészet lényegét nem lehet megközelíteni. Ebből fakad az elemzés másik féloldalúsága: mindenáron bizonyítani igyekszik Ladányi Mihály költészetének egyenletes fejlődését. Hiszen a szocialista kultúrában a művészetnek is olyan töretlenül kell fejlődnie, mint a gazdasági mutatóknak... (Sajnos, Lukács György egyeduralma eltakarta nagy kortársának, Thienemann Tivadarnak a szertetlen fejlődésről kifejtett elméletét.) Így jut el, reductio ad absurdum, arra a konklúzióra: „Ma már változott konvenció veszi körül. Ladányi jó költő, de korszerűtlen ember.”

Végezetül, a Ladányi költészetét boncolgató tanulmányok közül a legszomorúbb az, amely szándéka szerint a kiemelkedő tiszteletet jelentette volna. Bekerült ugyanis az 1981-es *Miért szép?* válogatásba. (11.) Vajda Endre elemzi *Himnusz* című versét, és indulásból félreértelmezi. Első sorának („A harmadik évtized közepén”) jelentését a 35. életévvel azonosítja. Holott az egyszerű filológusi adatellenőrzés is mást bizonyítana: a vers az *Öklök és tenyerek* című 1961-ben megjelent kötetet zárja (szerzője ekkor is aligha volt 27 éves); de a vers egészéből is kiderül, hány éves az az ifjú, aki „A harmadik évtized közepén, tudás és tudatlanság között” keresi még a helyét. A költemény, lényege szerint, nem is igen himnusz (inkább rapszódia), nem is a legsajátosabb, legjobb Ladányi művek közül való. Amit pedig az elemző kimagasló értékeinek tart, miszerint beleilleszkedik „a jó értelemben vett mozgalmi líra hagyományos tematikájába”, illetve hogy „alap attitűdje ... a kendőzetlen őszinteség és a nyers szókimondás” – egyik szempont sem esztétikai mérce.

Akkor hát hogyan közeledjék Ladányi Mihály költészetéhez a mai kor összezárt szemléletű, esetleg fiatal

olvasója, ha megfélése ilyen bizonytalan? Műve most éli legkeservesebb időszakát, ahogyan azt Baranyi Ferenc nekrológiájában, 1986-ban megjósolta: „Most sokáig nem fogunk hallani róla. Az alkotók legmostohább évei ugyanis közvetlenül a haláluk után következnek.” Szerencsére Ladányi Mihály lírája van annyira sokrétű és gazdag, hogy a különböző korok és korosztályok, az eltérő ízlések megtalálják benne a maguk verseszményét. A mindenkori fiatalok valószínűleg újból és újból fel fogják fedezni a hetvenes években olyannyira divatos vagabundusköltőt; ebben a személyi függetlenségért küzdő életformában van valami örökkönromantikus üzenet:

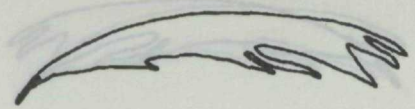
*Othontalanul szinte,
szállodákk
szénapajták,
árokpartok között
járom ezt a másoknak-szűk világot
bőröndömmel...
... zokszó nélkül, mint a madarak,
és énekelve, mint a madarak.
(Mint a madarak, 1963)*

Szerelmesverseinek jó része ugyan csak maradandó értéket képvisel. Hangulati skálájuk rendkívül széles: a gyöngéd, simogató szonettől (*Edit*) a polgárpukkasztó nyelvi trivialitásban hörgő, zilált szabadversig (*Lédér műzsa, Tüzes olló* stb.) terjed. Szerelmi lírája költészetünknek azt a vonulatát folytatja, amely a múlt századvég – minden női ármánykodást megbocsátó – perdita-költészetében gyökerezik, de rokon Ady kegyetlen kitárulkozásával, akárcsak a lágyabb hangú, melankólikus nyugatosokkal, Kosztolányival, Tóth Árpáddal.

Ladányi kései költészetének alaphangját az irónia, a groteszk adja meg. Eluralkodása részben magánéleti, de főként közéleti csalódásaival magyarázható. Ez pedig már az életmű kulcskérdése felé mutat, az értelmezhetőségnek arra a dilemmájára, amit a kortárs kritikában is megfigyelhetünk. S mivel életművében az a bizonyos társadalmi-közösségi elkötelezettség, annak alakulása jelenti a legtöbb fejtevést, megkísérlem – igen egyszerűen, de kényszerűségből – verseinek ezt a vonulatát nyomon követni. Előbb azonban érdemes megfigyelni, miként viszonyult az ifjabb nemzedékekhez.

Harmincadik életévét túllépve dőb-

ben rá, hogy ő sem örökifjú; egy új nemzedék jelentkezett, melynek – szerinte – nincsenek eszményei. Elutasítása egyértelmű: kölcsönösen nem értik egymást.

Hóbortokkal vagytok tele és pattanásokkal és szeszekkel.

***

Dobog-e még egyáltalán valami ott

a divatzakók alatt?

Anyátok egyedül ül a konyhában,

kezét tördeli, hajnali három.

Hol van a fia, lánya, istenem...

... akít két munkanélküliség

között kihordott?

***

Gatyában ültök

egy házibulin, jövönk örökösei,

és büzlötök, mint a hordók.

(Tietek a világ)

1974-es kötetében (*Kilépett tollú szél*) találkozunk ismét a szembesüléssel. Körülbelül negyven éves a szerző, amikor a *Nézem az utódokat* című költeményét írja. A beérett férfikor és közéleti csalódásai ekkorra megfontoltabbá tették, és illúziói vesztével, most éppen a fiatalabb nemzedékben keresi valami jobb jövő lehetőségét. Szinte a beatköltészet termékének tekinteném a verset, ha a szerző nem kívülről szemlélné az új életformát, s ha nem volna olyan erőteljesen autonóm személyiség, hogy egyetlen divathullámnak se hódoljon be.

Bajuszuk alig serken, még mozisínésznoékról álmodoznak az iskolaközeton, az utcán falkában kóborolnak céltalanul

irattárák és statisztikák

adathalmazok közt...

Az első sorokban a beatnemzedék látszat-életformáját értelmezi, részben együttérzéssel („álmodoznak”), részben szánakozón („falkában kóborolnak/ céltalanul”). A pusztá bemutatást ezután felváltja az idősíkok egymásravezetése, generációk sorának keveredése, olyan látszólagos szertelen kavargásban, ahogyan az elmélkedő ember gondolatai csaponganak:

Csak hajuk lett hosszabb s a tenyerük puhább, de

akárcsak mi, akik jelszavak zsvivájában hallgattuk a Mojszejev Együttes balalajkáit átcsörtetni a szeleken, akárcsak mi, akik büfék bablevesén nőttünk a jelenig...

A *de* ellentétes kötőszóval állítja szembe a korosztályokat, hogy mindjárt utána a közös vonásokat is felfedezze: „*akárcsak mi...*”, ismétli szinte refrénként, majd az azonos hullámhossz meglétét ennek nyelvi variánsával erősíti fel: „*ahogy mi is...*”

Amit tehát felismer mint jellegzetes közös jegyet: a „*fényes szelek*” nemzedéke és a *beatifjúság* egyaránt „*jelszavak zsvivájában*” kereste/keresi önmagát, helyét a világban. Emiatt már a rokonszenve egyértelmű, minthogy a hatalomra került nemzedék most saját jelenét, eszméit akarja a fiatalokra rákényszeríteni. A továbbiakban ezeket a motívumokat bontja ki gazdag hangszerezésben: nemzedékek hosszú folyamának sorsát, haldoklását láncolja egymáshoz, időben vissza és előre nézve; majd a beatzene és dalszöveg elemeit szerkeszti bele, igen szellemesen, a vers törzsébe. Ennek ellenpontját képezi a váratlanul elcsöndesülő, meditáló hang, a költemény kulcskérdése:

Századom, végül is hova jutnak el gyermekeid...? ...hova jutnak az álmodozók?

A mesékből, melyekben hitt Ladányi nemzedéke, ez az ifjúság kinőtt. A vers utolsó, formailag is külön tagolt egységében csalódásai elől mentsvárat keres a költő; s ami általában nem jellemző rá (szerénysége és függetlensége visszariasztja a hangzatos nyilatkozatoktól): az anyanyelv csodáiban és örökkévalóságában találja meg az értékek maradandóságát:

Anyanyelvünk/teletűzdelve még csodákkal...

– és ebből kibomlik egy igazi, „*ladányis*” nyelvi bomba:

anyanyelvünkön még láz-adás a lázadás.

Figyeljük meg a befejezést, mely keresi a kibontakozás útját, szinte biza-kodó:

Imádkozd ránk helyette már a jövő házi-áldásait, hogy értelme legyen a bábaasszony keserves útjának a hőesésben.

(Van ugyanis ennek a zárógondolatnak egy korábbi pendantja, mely sokkal keserűbb. Abban az időben írta a költő, amikor első pofoncsapásait kapta a rendszertől, melynek életét, művét szentelni akarta:

Valahol csecsemőkkel trágyázzák a világot, és felmetszik a sárga asszonyok hasát, de itt a fürdőszobában minden befejeződik. (A túloldalon, 1969)

A hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján, amikor versein már salétromként csapódik ki a megkeseredés, újrafogalmazza a nemzedékek szembenállásáról vallott nézeteit, gondolatait.

Kék nadrágjuk kopottra smirglizett, zsiros hajuk a vállukig lelóg, falkában másznak villamosra, hol tisztességtudóbb generációk, szolid akarnokok, tisztos nyereszkezők... néznek utálkozva e kölykökre...

A cím (*Falka*) nyilvánvalóan visszautal a fentebb elemzett versre. A *falka*: vad, szabadon csatangoló, de nem szervezetlen egyedek közössége. Ez a tizenkét sor nem szándékozik egy alkotói világképet kibontani; nyers el-lentéte van kiélezve. Az első pillantásra ellenszenves fiatalok falkáját utálkozva nézik a „*tisztességtudóbb generációk, / szolid akarnokok, tisztos nyereszkezők*”. Büszkeségük és függetlenségi vágyuk biztosítja a fiatalok számára az erkölcsi fölényt. A költő szétréz kietlen környezetében, mintha sehol sem látta erkölcsi lényeket, s ha nem is bizakodón, de valami reménykedő mosollyal a zsiroshajúakra mutat a kiemelt zárósorban: „*még van bennük valami emberi*”.

Ez a három költemény olyan gondolati alappillére Ladányi Mihály életművének, amelyek súlypontszerűen jelzik a társadalomhoz, a rendszerhez való viszonyulását, közéleti és morális útkereséseit is. (Szándékosan nem beszélek fejlődésről, ugyanis egy gondolatvilág

érelődéséről és változásairól van szó; botorkálásról, arcrabukásokról és egyre ritkább feltámadásokról.) Ladányi a „fényes szelek” nemzedékének és a *Tűz-tánc* antológia laza csoportjának tagjaként teljes fiatal lendületével és bizalmával adta át magát a számára új forradalmi eszméknek, és egy életen át hű maradt hozzájuk. Mint sok nemzedéktársára, reá is érvényes Németh László „friss szem” elmélete. Faluról érkezett a Város dzsungelébe (első két kötetében a város mindig nagybetűvel jelenik meg), nem tévelyedik el, de sokáig ke-resgéli helyét:

*Én nem szeretem a magas házakat,
a csupa-kő utcát,
a részeg hangulatokat,
sem a felöltözöttesti öleket.
Bennem még sok maradt*

*nagyapámból,
aki cammogó tehénkéék mögött
dudorászott.”*
(Monológ)

Két sorsdöntő élmény nehezedik rá azonnal, egy életre: a sodródó szerelem (mint a szabadság esélye a magán-életben) és a közösségi, illetve a munkásság iránti elkötelezettség. De mindjárt 1956 után a munkástömeg viselkedése zavarja meg:

*Egy munkás fekszik a kövön hanyatt,
Ki ölte meg? Talán épp a fia.*

***

*A kitépott szívek tüzes irtózatán át
a felbolydult tömeg hurrázik és dalol.*

Származása, hite a munkásokhoz köti, de mintha már a kezdet kezdetén nem találná köztük a helyét:

*Beccsapott munkások vére,
csibész vérével keveredve.
Handabandázó népvézerek
szavától feltűzeltek vére...
(November napjai)*

A Polgár és Proletárban egész durván, tézisszerűen harsogja vissza a kor egyszínű, manipulált proletárdicséretét. A polgárság „ájtatos csorda”, ezért kell az intés:

Hát ne feledd a múlt

*gyönyörű szavait:
gyanakvás, gyűlölet,
gyanakvás, gyűlölet!*

A proletkultos keménység még egy ifjújü versében eldőrdül:

*Add, hogy meg ne bocsássunk többé
annak, aki ellenünk vétett...
(Vörös Miatyánk)*

Egyetlen dolog menthetné a fiatal Ladányi darabos egyoldalúságát: ha hinné, amit kiált.

Amint azonban közelebből megismerkedik a várossal, annak legjobb iskolájával, a kocsmákkal és az emberekkel: egyszerre, már a második kötetétől, csillapodik ez a patetikus, agresszív szenvedély, és hovatarozás-tudata meg szép illúziói lírai áttételekben fogalmazódnak meg:

*A domboldalról
letéptük a mezsgye szögesdrótját,
s most majd a lelkekről is lekerül.
Mi olyanok leszünk már,
hogy megsimogatjuk a gépeket is,
akár a gyermekek haját.
(Ázott földek)*

Ez már költészet, nem kiáltvány, tehát hihető. Többé nem ellenségekre mutogat, hanem hűséges társakat keres. Elkötelezettségére ma bólnthattunk vagy megmosolyoghatjuk, de véleményünkötől függetlenül ez az életsemlélet hiteles lírát teremt:

*Olajos vagy, izzadságszagú, mégis
az asszonyok neked bontják az ágyat,
teherbe esnek és jajgatva szülnek,
hogy nevedet minél többen viseljék
(Óda)*

– mondja a munkásról, akit a versben meg sem nevez. Ez a kiegyensúlyozott stílus, harmónia uralkodik egész sor versében, melyek az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején születtek. (L. M. eddigi élete, Az elégedetlen szonettjei, Arckép háttérrel, Vasárnapi beszéd, Hallgasd énekünket, Himnusz).

Olyan korszaka ez a magyar társadalomnak, amikor a Ladányihoz hasonló, lobogó hitű ember összhangban élhet a rendszerrel és a hétköznapiakkal, mert a szociális igazság megvalósulni látszik. Gyanús közterek előfor-

dulnak még Ladányi sorai közt is: eszménye a kazánkovács, a fűtő, a mozdony meg a gép; mindez azonban (kissé József Attilára emlékeztetőn) belesimul a hasonlatok és metaforák gazdag képanyagába. Disszonáns csupán egyetlen mozzanat: több helyt a „dekadenseket” bírálja, és ma sem értelmezhető, számára ki a dekadens (*Hallgasd az énekünket, Az elégedetlen szonettjei* stb.).

Tulajdonképpen nem volna szabad az „elkötelezett” verseket így, külön nyomvonalként kiemelni az életműből, hiszen az említett motívumok is átjátszanak egymásba, a legmeglepőbb szövegkötésekben bukkannak elő. Viszont csak markánsan megmutatózó pilléreken lépdelve követhetjük Ladányi Mihály gondolatvilágának alakulását.

A hangváltás nyilvánvaló jelei és a csalódás sejtelmes mellézköngéi harmincadik életéve közelében mutatkoznak először: „Itt állok harminc évesen / nem sokára”. Afféle leltár ez:

*Fütyültem gondjaimra eddig,
kószáltam, mint vízen az árnyék.*

***

*Szonettel készültem fel a
kenyérért való küzdelemre.*

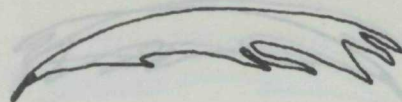
Ebbe az – akár parnasszistának is felfogható – hangulatba váratlanul belehasít a düh:

*Termés és betakarítás!
– harsog és reggelek plakátja.
Törvény és tisztelet! – ekképp
köszöntenek a téli utcák.
Józanág és odaadás!
– mondják emelt ujjal a bölcsek.*

Ezek bizony a kor jelszavai, melyek beszüremkedtek a versekbe, a költő azonban most eloldalog előlük:

*Költő volnék...
– a számon a szó,
de idejében visszatartom.
Bizony, röhögni kezdene
a házmaster a járdaszélen...
(Adóív)*

Vállalja, hogyne vállalná azokat, akik közül származik: a prolit, a parasztot, a szegény embert. Csupán az eszme, az Eszme hatalmi megtestesítői

és a korábbi-újabb szegények helyzeté közé ékelődött szakadék, s ez a bonyolult, ellentmondásos viszony jobbára csak iróniával ragadható meg:

*Ti jól tudjátok, melyik út visz arra,
ahol ezüst fák közt az arany-ól
kítárja kapuját,
s bebandukol –
a nép fia –
amint az meg van írva
az életrajzban, hol tetvek nyüzsgönek,
szegény-szag árad
és odvas nyomor.
(Óda a mezőgazdasági költökhöz)*

Nagy ívű versben fogalmazódik meg az eszmei tisztálkodás vágya (*Ha gyomány*):

*És minden nemzedék úgy lódul
a világba,
hogy nem szögez a múltra mást,
csak hitét.*

A költő pedig „a ráció szabad pusztáin” énekelve szeretne szabadulni „múltunk zürzavarából”. Hite tehát maradt, kicsit rozsdásodva, és most már csakazértis, a valóság ellenére:

*Bár sokkal jobb lett, mint a többi,
e korról sincs jó véleményem...
Valódi optimista lélek
jár hálni énbélem, hiszen
még megrendülten is hiszem:
nem pusztult ki az isten-fajta.
(Meditáció)*

A kétely azonban már befészkelte magát verseibe:

*Ha minden látszatot szemétre vet
a kommunizmus majd, a nagy megoldás,
és mindenki a valóság felé
fordítja arcát az álmok felől,
vers, te átszúrt fény, mi lesz teveled...
(Ha minden látszatot)*

Tessék választani, mi ez: irónia, kétely, vagy mégis hit? Csalódása mindenestre egyre nyilvánvalóbb. A munkásság, az Osztály, akinek nevében a világot kiforgatták sarkából, tovább nyomorog; ezt írja körül *Aki sön-tésben ácsorog, Egyszerű történet, Szép hűgaim, Mire feljön a Hold, Né-gerek, Kaszt* című verseiben. Ahogyan – egyre dacosabban – hangoztatja együttérzését az örök-proletárokkal,

úgy fordul szembe az új, hatalmától elkábult proletár-arisztokráciával. Sodródik a magány felé és kifelé minden közösségből, s már a gyanú is kezdi szorongatni:

*Nem vagyok már szabad egészen, de
még nem vagyok üldözött.
Ülök egyedül, s ha nem szólítják a
nevem, olyankor elégedetten
Ülök a nekem-jutott sarokban, ülök
csendben.
(A csendben)*

*Valaminek az eszköze vagyok,
mindig magamon érzek egy égő, nagy
szemet...
(Élhettem volna gyönyörűen)*

Talán ekkortájt (a hatvanas évek második felében) jelennek meg Ladányi Mihály költészetében azok az „anarchista” motívumok, amelyek miatt Kabdebó Lóránt „időszerűtlen embernek” nevezte. Ekkoriban a munkásosztály szépen-lassan kezdte élvezni a pénzt és a polgári fogyasztási cikkeket; a proli bevonult a kocsmába, a parasztember a városba, a szocializmus ideológusa a luxusvillába (mindezek tételes megfogalmazásban fellelhetők Ladányi verseiben) – a költő pedig maradt a „fényes szellők” illúzióival, a Forradalom eszméivel, és talán egy albréleti szobával. Vagyis: csupán a költő maradt meg a létező szocializmusban a Forradalom, az Eszme és a Proletár atavizmusaként. Amikor erre magányában rádöbbent, akkor támadhatott először hányingere mindentől:

*Láttam a történelmi osztályt
tyúkot lopni és gyárat lopni.*

***

*... én, aki történelmet szoptam,
okádok a történelemtől.
(Holdfény)*

Ezért gyűjtja fel „magányos ön-magát” a kvéker az eszmét nem ismerő tömegben (*A kvéker*), emiatt vágyálom csupán a költő számára, „hogy megtalálom helyem a tömegben” (*Szabadban*), ezért születik meg egy Lenin-vers, amelynek ugyan semmi köze a történelmi valósághoz, viszont egy reményteljes korszak szimbóluma lett. Hosszú ideig el is tűnik Ladányi verseiből az eszme, a forradalmi hit megfo-

galmazása, csupán bűvópatakként tűnik fel. Mielőtt még erőt venne rajta a teljes kiábrándultság, más irányban kutatja példaképeit. Meggyőződése szerint az eszményi szocializmus ugyanolyan ábránd és harc, mint amibe szellemi elődei dicsőséggel belepusztultak:

*teljes áhítattal vágtam egykor a
költészet fennkölt mezőinek
amikor írtam Csokonai Petőfi és Ady
képét raktam magam elé
a márványasztalokra
most keserűen gondolkodom mindarra
vissza
ami elvlaszt példaképeimtől
hogy nem tudok tűzhányóként
lobogni semmiért...*
(Parlandó)

Egykori lobogó indulata irányt vált. Költészete befelé, a magány bugyrai felé terebélyesedik és gazdagszik. Amit kifelé mutat, az környezetének elutasítása. A legkeservebb hangnem, az irónia uralkodik el költészetében a '70-es években. A gúny, a szarkazmus, a karikatúra mindig harcias, erő van benne, mert valami/valaki ellen irányul. Ez az irónia azonban védekezés, menedék, mert a megmagyarázhatatlannal nem lehet küzdeni. Efféle ironikus-önironikus viaskodás jellemzi *Kedvesebb hazát* című kötetét (1971); helyét keresné az ő vágyaitól és – korábban nem hatástalan – szavaitól függetlenül alakuló világban.

Aztán a *Kitépelt tollú szél* című kötetében mintha ismét magára találna. A csalódástól eljutott a kiábrándulásig, és úgy látszik, ez a lélekállapot visszaadta tollának hatalmát – önbizalmát. Ebben az időszakban versei szikárabbá, tömörebbé válnak, képanyaguk leegyszerűsödik, és uralkodó lesz a – korábban is fel-feltűnedező – epikus kompozíciós elemekből építkező, csattanóval záródó, sajátos Ladányi-műfaj. Iróniáját gyakorta szarkazmus, néha megbocsátó humor idomítja derűs olvasmányá; amit azonban ajánlatos többször újraolvasni, hogy súlyosabb másodlagos jelentésréteget is érzékelhessük. Amit az imént kiábrándultságnak neveztem, az sem relevánsan jelentkezik, csupán a szöveg mélyrétegeiben tapintható ki. Ifjú korának hőse

(aki lehetett Kossuth, Petőfi vagy akár Lenin) ebben az új világban „csak ül ön-törpesége ormán / és zavarában farkdját bosszúálló / istenek farába döfködi”. Egyébként „a hős mindent jól és szépen csinál”, „Miatta pusztult ki a Tankönyvből a gyáva” (A hősről). Kevésbé áttételesen (és a művészi megformálás szempontjából kevésbé hatékonyan), de egyértelműen fogalmazódik meg kiábrándultsága a közéletből *Madarak vágva* című versében:

torkig vagyok a gravitációval,
az elszakadt
távírvonalakkal,
az eltaposott
forradalmakkal,
a terekre teregetett
példaképekkel,
a véres tejjel,
a mesékkel,
a legendákkal,
az otthontalan honnal,
a hazátlan házzal – ...

Hasonlóképpen, köntörfalazás nélkül ront az „új kocsikból kikáromkodó új urakra” (A haza), egykori hitének, eszményeinek elpusztítóira. De ugyanebben az időszakban született életművének egyik leggazdagabb jelentéstartalmú darabja, amely – ritka példányként – kiutat keres a jövő felé, és amelynek főbb mozzanatait megkíséreltem fentebb elemezni: a *Nézem az utódokat* című.

Rövid élete utolsó szakaszának legnehezebb pillanataiban a kiábrándultságnál is mélyebb pontra zuhan: eljut a lemondásig, a magamegadás gesztusáig. És ez nem a költő, hanem az eszme halálát jelenti. Mert ő még marcangolja kialudt hitét:

Hát csak a tévelygés örömei maradtak,
kocsmák, szerelmek, és persze álmok,
hogy eljön az a kor, azért is, eljön.
Csakhogy nincs kedvem már
a jakobinust játszani.
A lázadás dala rossz fogként
hull ki számból.
(Égő liftben)

Erre, a minden-reménytelen érzésre rímel gúnyosan *Epigrammája*:

„Christopher Caudwell szerint
a kommunizmusban nem lesz költészet.

A költészet mai állapotát tekintve igen közel lehetünk a kommunizmushoz.”

Még két versben, szenvedve bár, próbálja föltámasztani – nem másokban: önmagában – a régi hitet, azokat a munkásokat, akik egykor valamiféle demokráciát akartak teremteni (*Elkötelezetlenek, Gyere vissza*). Ezután végső búcsút vesz. A kor átlépett rajta; nemcsak a költő, de egy letűnő korszak tragédiája:

A költő elindult a külvárosba, hogy
megkeresse a munkásosztályt,
mert határozott elhivatottságot
böngészett le a falvédőről,
s a Parnasszusi Szakosztály
is erre inspirálta
tizenhárom lózunggal...

Ment hát, mint Petőfi Segesvárra,
ment szálfaegyenesen a munkásosztály
felé...
... lelkében már fénylett a himnusz,
az óda, a dithirambus,
amikor beleütközött a kapuörbe.
(Sors)

Megható, ahogyan rádöbben: egész életében egy fiktív, a valóságban születésébe belehalt ügyet szolgált:

Mialatt róla énekeltem, elhagyott
volna engem?
Furcsa lesz hozzászokni,
hogy magamban motyogok róla,
Miatta nem voltam don Quijote
de la Mancha,
hiszen azért lettem,
hogy világnagy gondjait elmeséljem.
S ha mégis így lesz, bocsássátok
meg véteik
nékem.
(Mialatt róla énekeltem)

És mégis: ellentmondásos, tragikus, de igazi költészet a Ladányi Mihályé. Szeizmográfként érzékeli és tükrözi egy történelmi korszak drámai fordulatait, a „világmegváltó” eszme fellobbanásától kezdve, a torzulásokon, az általános tébolyon át a csöndes kimúlásig. Ladányi fölötte áll a régi s ma felújult vitáknak is: nem urbánus és nem népies. Költő.

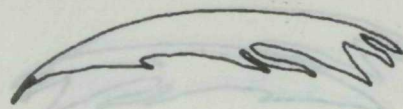
Értelmezésem egy nyomvonalú, és csupán azért végeztem el ezt a kísérletet, hogy hiányérzetemet láthatóvá tegyem: mekkora felelősség '45 utáni irodalmi termésünket „eszmetörténelmi

hátterben” értelmezni. Ladányi költészetének fentebbi, egyenletes szakaszolása például pillanatok alatt a fejete tetéjére állítható, ha másként közelítjük meg. Ha a leggyakrabban előforduló motívumait vizsgáljuk tüzetesebben, különböző – időben és témában egymástól távol eső – szöveggörnyezetekben (jelesül: a város, a néger, a riszál, a kés motívum előfordulási számát-helyét), föltehetően olyan koncentrikus köröket kapnánk, amelyek a szélsőségek között hullámzó költői belvilágnak a környezetre kivetített árnyképét adnák, és kevés közülük volna a történelmi valósághoz.

Ez azonban alkotó és társadalom még bonyolultabb viszonylatrendszerére felé mutatna, amelynek irodalomkritikai és történelmi háttérmunkáját még nem végezték el.

Jegyzetek

1. Héra Zoltán: A költemény felé. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1974. (433-436. l.)
2. Illés László: A megörzött utópia. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1988. (257-265. l.)
3. Uo.: Ladányi Mihály újabb verseiről
4. Uo.: Ladányi Mihály: Torkomban sóhajokkal
5. Király István: Móricz öröksége és a korszerű elkötelezettség. In: A hetvenes évek magyar irodalmáról. Kossuth Könyvkiadó, 1979. Szerk. Agárdi Péter (44-55. l.)
6. Szabolcsi Miklós: Magyar irodalom, kritika, valóság a hetvenes években (uo. 336-365. l.)
7. Almási Miklós: Fialat írók a hetvenes években, 1977. (uo. 288-293. l.)
8. Néhány példa a tárgyilagosságnak tekinthető bírálatok közül (természetesen a teljesség bármiféle igénye nélkül):
– Farkas László: A szomorúság Anteusa (Ladányi Mihály: Torkomban sóhajokkal). Új Írás, 1981/6.
– Garai Gábor: Ladányi Mihály: Gyere vissza. Kritika, 1983/6.
– Fráter Zoltán: Ladányi Mihály: Van idő. Kortárs, 1986/6.
– Simon András: Ladányi Mihály nagyságáról. Kritika, 1986/6.
9. Kabdebó Lóránt: Szabálytalan szabályos költő. In: Versek között. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980.
10. A maga idején sokat idézett vers az Utánad kószálok (1965) című kötetben jelent meg.
11. Miért szép? Verselemzések napjaink magyar költészetéből. Gondolat, Budapest, 1981.

Dienes Eszter

Otthon voltam nála

Őszi avaron lépked a láb, zizeg a száraz falevél, halkan nyögnek a temetői fák. Egyszer mindnyájan odamegyünk, ahová a számítógépek arcáról a letörölt szavak. Egyszer. De most Ladányi Mihályt kísérik utolsó útjára, utolsó kunyhójába. Csak ez a földbevéajt, szűk kis putri befelé építkezik! Itt nincsenek hordók, nincs lopó. Nincs pohár! Itt csak a nyirok vegyül az ember húásával, csontjaival, legszebb sejtjeivel. Itt csak a semmi sugdos semiségeket.

Nem nagyon szerettek téged a költőtársak, te kis kobold. Te kis fura manó! Aki szeretett, az most itt van, és furcsán, szaggatottan veszi a levegőt, mint az asztmások. Sírimi kéne, de hátha felülsz, és azt mondod: – Mi ez a bögs, mi ez a szűzhártyapengetés? Nem sírok. Nem tudok. Ég a szemem és kihülőben a szívem.

Hogy kerülök én ebbe a szomorú menetbe? Én, a megdermedt szívű miért nevettem annyit abban a szerelemputriban, azon a kicsi szigeten?

Miért volt jó Kalüpszóként élni s várni jó sorsomat, hogy Odüsszeusz, aki itt hajózik ezen a homoktengeren, partomra téved s itt marad velem... Talán mindörökre!

Jól emlékszem a megismerkedésünkre. Úgy találkoztunk, hogy én akartam őt megismerni. Május volt. Ünnepi könyvhetek méla unalma lengedezett a városban. Plakát plakát hátán. Hívták, csalogatták az irodalomkedvelőket. Törökszentmiklós Ladányi Mihályt várta.

Én akkor a művelődési központban dolgoztam, ifjúságpolitikai előadó voltam. Eléggé hangzatos cím, igaz? Senki, csak én tudtam, hogy már nagyon régen belefáradtam a népművelésbe s szívesebben lennék könyvtáros. Lám, most is Ladányi Mihály lesz a vendégük. Milyen jó nekik...! Verseket hallgatnak, költőt hallgatnak. – Irigyellek – mondtam sóváran a könyvtárosnak. – Én is szívesen elmennék Ladányiért, nagyon izgalmas lenne vele egy beszélgetés. – Átadom – mondta a kolle-

gina, aki áldozatnak érezte magát, amiért egy ilyen rossz hírű, nőcsábász, kopasz költővel áldotta meg az ég.

Gyorsan elkéredzkedtem a főnökömtől, otthon kirángattam a polcra a meglévő Ladányi-köteteket, táskába vágтам, s irány vissza a könyvtárba. Ladányiról többek közt az a hír járta, hogy időnként elfelejt eljönni a találkozókra (ez egyébként nem igaz. Egy találkozójáról sem maradt el.). Ha jön, részegen jön, és akkor mindig azt mondja a nőknek: Hölgyeim, mi ez a nyavalygás, mi ez a szűzhártyapengetés! Ebből annyi igaz, hogy kedvence volt a fenti „pengetés”, de nem mindig sütötte el. Az ismétlődésre, akár csak versei stílusára, mindig vigyázott. Szentelen volt, fanyar és cinikus. Akkor már körülbelül tizenötödik éve faltam Ladányi verseit. Akármilyen pocsek hangulatom volt, az általa írtakat mindig tudtam követni, szívvel, indulattal, és éreztem bennük a jóságot, a szeretetet, az emberrel való törődés melegét, a lángot. Soha nem vitt az ellenszenv mellékutcajába sem cinizmus, sem osztályos öntudata. (Melyről később azt mondta egyszer: A kollektívizmus bűdös levegője.) Azt a sok szerelmet sem hittem el igazán. A kevesebb több lenne a jó öreg Ladányinak – gondoltam epésen. Aztán még az is eszembe jutott, hogy nem azért múlik el minden idill, mert minden férfi nagy kan, és minden nő riherongy. Van itt valami más is, amit nem tudok, amit nem tudunk. Amit Ladányi sem tud.

A szálloda portálján megmondták Ladányi szobaszámát. Én meg közben kissé kékharisnyának éreztem magam. Mit mondjak? Mit is mondhatnék neki? Köszöntöm, Mester! Még véletlenül bepisilik a röhögéstől. Kellő óvatossággal, ám annál nagyobb elszárással bekopogtam az ajtón. Egy hang se szólt belülről. Óvatosan lenyomtam a kilinest, aztán bedugtam a fejem. Egy üres szobát láttam. Egy ladányitalánított szobát. Ennek ellenére volt remény! Az asztalon egy félig telt sörösüveg bizonygatta, hogy gazdája, a

szomjas utazó a közbelben van. Bekopogtam a fürdőszobaajtón, hang onnan sem érkezett. Oda is benyitottam. Senki. Az asztal sarkán, a szobában két könyv feküdt. Megismertem őket. Az egyik a Seregek mögött, a másik a Föld! Föld! című kötet volt. A könyvekhez nem nyúltam, ellenben felfordítottam egy üres poharat, és félig töltöttem sörrel. Kolleganóm az ajtóban sziszegett: – Gyere már!

Több ötletem volt, hol keressük a költőt. Ha nem hazug, ha nem álszent borissza, s úgy él, ahogy verseiben írja, akkor valamelyik vendéglátóegységben csökkenteni agysejtjeinek a számát. A művelődési autóval lassú menetben haladva egy költőt kerestünk, egy fekete keretes szemüveg társaságában. Így haladtunk a Tisza-hídtól a város felé. A megyei újság székházánál leparkoltunk, s a sarki borozótól módszeresen átfésültük a terepet. Végül is az Árkád presszóban akadunk rá. Másodmagával ült egy műmárvány asztalka mellett. Előttük féldecis poharak és egy-egy üveg sör. Élénken beszélgettek, ő sommásan mosolygott. Mint akinek a kökény összehúzta száját. De az is lehet, hogy a som. Szemüvege is somolygott. Nekem, első pillantásra, legfeltűnőbbek tömpe, dagadt ujjai voltak. Kolleganóm lecövekelt az ajtónál, én bátran megindultam, mint aki mitől se tart. Izgalmamban kicsit hetykére sikerült a köszönésem s pofát is vágтам hozzá. – Törökszentmiklós keresi Ladányi Mihályt! Asszonynevem – elvált asszony nevem – egycsapásra elfeledtem, s valami sugallattól vezérelve Dienes Eszterként mutatkoztam be. Kezet nyújtottunk egymásnak s ő azt mondta: – Dienes? DNS! Ó volt az én felvett nevem igazi kipróbálójá, jóváhagyója s egyen átköltője. Mosolya keskeny szalagán rápillantott, s nekem egy vers tola-kodott elő gondolataimból.

„Nem láttad-e a bűvölő manót; Síró szeme, nevető szája volt.”

A kocsni után érdeklődött. – Itt áll, várja, hogy tele legyen – mondtam pimaszul. Ezt mondtam, s lassan vé-

gigkúszott rajtam a bizonytalanság. Vajon jól tettem-e, hogy eljöttem érte? Jobban kopaszodott, mint a fényképeken. Bőre rózsaszín volt, akár egy kismalacé, szemüvege mögött az ittas emberek gyanús pillantásával nézett rám, és pocakja is volt. S kicsi volt, végtelemül kicsi.

Nesze nektek, Ladányi versek – mondtam magamban; ezentúl nem szerethetek benneteket. Nem igaz a szerelmetek, a forradalmatok, a polgárpukkasztó gondolatok is hamisak. Az árvaság is csinált. Ki szeretheti vadul és bolondul ezt a kicsi manót? Ez egy okos kis kupec, jó vásárokkal a háta mögött.

– Indulnunk kell – mondtam, és jóindulatúan elmosolyodtam.

– Előbb igyon egyet az egészségemre. Vagy nem lehet? Ez egy ilyen munkahely? – mondta némi éllel, s hallhatóan megemelte a hangját, mely ettől kötekedő lett s várakozó.

– Nem lehet – mondtam és felszegtem a fejem –, de én azért iszom egyet. Konyakot kértem és elkéseredtettem megittam.

– Még egyet! – mondta Ladányi a pincérnek. Megittam.

– Nem fog kicsinálni – jelentettem ki szemtelenül. – Én magáért csak szíveségből jöttem, ugyanis magát senki nem vállalta, csak én.

– Édes – döcögött Ladányi. – Mennyire édes. S úgy nevetett, hogy a szemüvegét levette. – Nem kap több konyakot, mert attól maga goromba és megkapóan őszinte. Már amennyire egy nő... tudja... Úgy éreztem, megfordult velem a világ. Belekaptam a székbe. – Mi történt magával? – aggódott Ladányi. – Tényleg az a két konyak? Gyorsan leültem a számomra felajánlott székbe. Éreztem, legjobb, ha mindent beismerek.

– A másodikat már nem lett volna szabad meginnom, mert a szobájában is ittam a sörből.

– A hölgy kissé részeges, mindazonáltal figyelemreméltó. Ladányi göcögött és a szemüvegét törölgette. – Jöjjön, hazaviszem – mondta szemtelenül, de gyengéden.

Ilyen előzmények után indultunk

Törökszentmiklóásra. Engem csak az vigasztalt – mert a történetek kissé megviseltek –, hogy szabadságot kértem, s mint szabad ember, azt csinálom, amit akarok. Éppenséggel ihatok is valamicskét.

A gimnáziumban rendezett találkozó után beültünk egy kisvendéglőbe, nevezetesen az Ezerjóra. Kezdtem magam jobban érezni, különösen, miután jól belakmározunk. Már két órája ültünk nevetgélve az étterem sarokasztalánál. Én már csak jaffát mertem inni.

– Hol ihatnánk egy jó teát? – kérdezte Ladányi.

– Vendéglátóhelyiségben sehol – mondtam tanácstalanul.

– És mi lenne, ha hazamennénk? – Így kérdezte, hogy h a z a .

– Elmehetünk – mondtam kicsit megriadva. Ugyanis nem volt teafőzőm. Kávéfőzőm se. Majd leszűröm valahogy, gondoltam tétován. Abban sem voltam biztos, hogy szűröm van-e? Felszedelőzködtünk. Tele voltunk Ladányi-kötetekkel, nálam is volt vagy öt, önála is volt kettő. Otthon feltettem a teavizet, Ladányi addig szemlélődött. – Nagyon bájos! Ilyen zöld szekrényeket, meg zöld asztalt még sehol sem láttam. Meg ekkora nagy böhöm írósztalt se. Minek az neked? – Nem mertem megmondani, hogy én is írok, így inkább azt hazudtam, hogy felvágásból, meg néha hazahozok egy-két munkát.

– Talán míg fő a tea, dedikáld a könyveidet. – Nekilátott. Aztán a tea is elkészült. Miska cukor nélkül, én cukorral ittam. Ekkor mondta meg, hogy súlyos cukorbaja van. – Akkor inni sem szabad – jegyeztem meg. Dühös lett. – Ölni sem szabad, mégis megteszik. – Egyszer meg fogod kóstolni az én zöld teámat. Vagy a jácintot.

– Jó, megkóstolom – bólintottam úgy, mint aki érti a csízíót. Egymást néztük. Aztán a csend észrevétlenül leereszkedett közénk, és olyan szép volt a kisszoba, olyan meghitt, olyan kerek, tágas, akár a nagyvilág.

– Van valakid? – kérdezte később.

– Amint az elmúlt eseményekből következtetni lehet, nem komoly.

– Jó – mondta Miska. – Szeretnék sokáig szeretni.

Aztán rájöttünk, hogy korog a gyomrunk. Felkerekedtünk, megvacsoráztunk. Reggel öt órakor búcsúcsókjára ébredtem.

– Írni fogok neked, és ha úgy gondold, várj rám egy kis ideig. Addig ne krapekozz be.

– Jó – mondtam elámolyodva –, várom a lapot vagy a levelet.

Úgy sem jössz vissza, gondoltam szomorúan. Annyi könyvtár és annyi művelődési központ van.

– Írj! – kiáltottam mégegyszer utána.

Az első lap Egerből jött – május 31-én, három nappal megismerkedésünk után.

Eszterke!

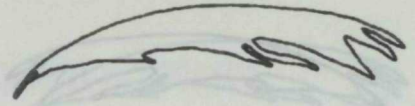
Üdvözöllek egy hozzá csavargás közepéből.

Ladányi

Mikor júniusban megláttam, sírva fakadtam. Alig bírt lecsendesíteni. Azt hittem, soha többé nem látom viszont.

Ez volt a mi románcunk kezdete. Aztán nagyon sokszor együtt voltunk, persze, legtöbbit Csemőn. Az ő otthona Csemő volt, az volt az ő kis paradicsoma. Állandóan toldozta-foldozta, s ettől egyre borzasztóbb lett. De nékem így nőtt a szívemhez, s én is itt éreztem magam a legjobban. Ha fáztunk, begyújtottunk, forralt bort ittunk. Én a dikón olvastam, ő a két lépésnyi szobaasztalánál, mely az ablak előtt állt. Ez volt az étkező pult és ez volt az íróasztal. Voltak szilvafáink, volt meggyfánk és volt szőlőnk. Volt gáz, rádió, televízió és volt írógép. És voltak könyvek. Mindezekre vigyázni kellett, s Miskának mindenre volt gondolja. Ladányi volt szerintem az első polihisztor költő. Mosott, főzött, falat húzott, szandált, cipőt javított, gombászott, szőlőt gondozott, bort csinált (és eladott), és néha pálinkát főzött. Kiválóan tudott vonatjegyet hamisítani. Volt egy speciális fekete tintája – szerintem bodzából főzte –, azzal gondosan beírta a megfelelő dátumot. Mindenképp ügyes keze volt, pillanatok alatt papírra vetett bármit.

Október közepén „nászútra” mentünk. Miska azt mondta, szedjem össze

a legjobb ruháimat, fel akar vágni velem.

– Én is felvágok veled. Akkor mi felvágottak vagyunk? Szerette a szójátékokat. Most is elmosolyodott.

Három napot kaptunk a sorstól, ezt a három napot Mátrafüreden, az Avar szállóban töltöttük el. Egy mátrafüredi képeslapra azt írta:

„Voltak évek, de sebj,
vannak és lesznek napok”

1978. X. 19.

Nagyon sok mindent ajándékozott nekem. Nem nagy dolgokat, de minden apró ajándék egy-egy simítás volt a szívemen. Szerettem, ha meglepett valamivel. Először is, felújította a könyhámat. (Mikor nálam volt, ott időzött a legtöbbet.) Aztán vett törölközőt, vett egyforma kockás ingeket, vett sapkát, kalapot, selyem blúzt. És kaptam a finomabbnál finomabb márkás cigarettákat, nehogy bajom legyen. – Te kis árva – mondta egyszer. Vett kitűnő italokat, hogy mindig legyen otthon. Úgy adott, olyan kedvesen és lelkesen, hogy sértés lett volna nem elfogadni. És én nem is tudtam volna visszautasítani, hiszen olyan fontos volt nekem, hogy valakinek a sorsába bekapcsolódhattam, s hogy „lettem valakié”. Ebben a szerelemben egyre magasabbra emelkedtem, s mindketten egyre többet adtunk magunkból.

Menetrendet készített nekem – még ma is megvan – gondosan megírt, gyönyörű betűvel. A menetrend egyrészt az autóbusszjáratokat rögzítette Zöldhalom–Cegléd viszonylatában, a vonatmenetrend pedig Cegléd–Törökszentmiklós és Cegléd–Zöldhalom közti járatokat írta le. A menetrend borítóján a következő szeretetteljes szöveg virított:

Várja Önt Csemő
lajosmizsei v. hantházai vonal

Amikor csoportot vittem Szentendrére, térképet rajzolt a Szerb templom, a Kovács Margit gyűjtemény, a Barcsay ház és a Modern Gyűjtemény útvonaláról.

Egy másik képeslapon dátumokat küldött, az ő forró és zaklatott életének állomásairól. Nekem szánt jelzések

voltak ezek, jelzések felém, mikor mehetek Csemőre.

1978. jún. 20-ig Csemő

27–1-ig Budapest

1–3 Dévaványa

3–9 Vásárosnamény

12– Csemő

16– Karcag

aug. 5-től kb. 15-ig Bukarest

15– Csemő

Talán húsz levelem van tőle. Nem sügő-bügő szerelmeslevelek ezek, józan, leíró és tájékoztató sorok állnak a papíron. Mégis, annyira éreztem belőlük az együvé tartozást, az egymásraltaltságot. Idefrok egy átlagos levelet, melyet tőle kaptam.

Csemő, 1978. VI. 28.

Kedves!

Ma fejezem be a csemői lé-zengést, este indulok Pestre s a ceglédi pályaudvaron feladom ezt a tábort noteszlapot. Jó volt most itt, jó voltam, keveset alkoholizáltam és sokat dolgoztam: a szőlőm is, a kézírataim is rendben vannak. Sikerült visszanyerni a munkakedvemet s ezt jó részt neked köszönhetem. Szerettem azt a veled töltött két napot, összes kudarcával együtt... Nem tudom, szót fogadtál-e, postára tetted-e verseidet. Ha megtalálom a fiókomban, még a héten atyai gondozásomba veszem (leadom) őket. Ha nem küldted volna el, időzítsd úgy, hogy amikor 10-én újra Pestre érek, megtaláljam őket.

A programom júliusban azzal egészül ki, hogy a szolnoki táncdalénekes meghívott egy szerzői estre, abba a laktanyába, ahol könyvtáros (tudod, az a fiú, akivel a könyvhéten a szolnoki éjszakában összebotlottunk), 17-i dátumot írtam neki, tehát a 16-i Karcag után lebonyolítottam ezt is. De a hónap többi napjait – tehát úgy 12-től már Csemőn töltöm és (lehetőség szerint) Törökszentmiklóson. Ezt azért mondom, mert itt elég nomád állapotok vannak; egyetlen előnye az itteni életnek, hogy kevés embert lehet látni naponta. Én nem hiszem, hogy idegbajunk a széltől és a Naptól lenne, inkább az emberek csinálják nekünk. Ha kis és nyárspolgári igényeidet nem srófolod fel nagyon, te is jól érezhetnéd

magad tábortüzemnél, diófaim alatt. Majd úgy intézem, hogy néhány érdekesebb szakmai könyv is itt várjon téged. Egyébként elég tűrhető könyvtáram van itt is.

A villanyomat kedden bekötötték, és talán ez az oka, hogy újra belemegyek az éjszakába. Reggel aztán jó sokáig alszom, és ébredés után tejet (!) iszom. (Sört nem kapni.) Délelőtt a szőlőben vagyok, ebédre valamelyik szomszéd meghív, aztán ebéd után a diófa alatt építem a jövőt. Írtam pl. egy zsánerképet, hallgasd meg.

Július este

*Legyek zümmögnek a tejeskőcsögön.
A férfiak, fekete klottgatyában,
lábat mosnak a konyhák küszöbén.
Az állatok
lábukra hajtják fejüket az ólban.
Egész nap kévét hordtunk,*

*lángoló boglya
volt fönt a Nap, deréig benneégtünk.
Ijedt kutyákkal ugató sötétben
feltört tenyér: a falu lehanyatlik –
Nincs örömünk most, csak
a szalmazsák, és
szánkban a poshadt sör keserű íze.*

Mindig csak Csemő és sohasem Törökszentmiklós – dűnnyögtem néha. Pedig nem volt igazam, Miska nálam is sokat lakott. Igaz, mindig ideiglenes arccal; nem tudott mit csinálni az én 30 m²-es „magánzárkában”. Amikor nálam volt, mindig különféle meglepetéseket talált ki. Egyik nap, mikor hazamentem ebédre (már reggel figyelmeztetett, hogy majd „összüt valamit”) finom marhahúslevessel várt. Kedvesen sürgött-forgott a konyhában, előtte a kötényem. Nagyon manósan viselkedett. Terítés közben is állandóan csipkelődött, de nem engedett segíteni. Így hát én ültem és hallgattam a húsleves történetét. Pár szem bors, szerencsen-dió – diktálta hamarjában. Délután veszek neked teáscsészéket, meg egy üveg rumot, mert az kell a főzéshez.

– Azért nem szeret a nagyságos asszony főzni, mert nincs itthon rum – mondta Miska meggyőződéssel. Este

vacsorázni mentünk a város legjobb éttermébe. És vett nekem nyolc-tíz csomag Marlborót és a legdrágább ételleket kellett rendelnem. – Van pénzem – mondta. Kaptam ötezer forint honoráriumot Pesten; veszek neked kalapot is. Ugyanis az a fehér kabátod tűrhető, az elbír egy kalapot. Persze, kell egy bőrkesztyű is mellé. Azt is megveszszük. Adott, adott... Ő, a polgárpukkasztó, némi kispolgári jólétet akart körém varázsolni, mert látta szememben az éhséget: legalább egyszer kipróbálni mindent, mindent, aminek köze van a fényhez, az elképzelt gazdagsághoz. Mostoha és megalázó felnőttkorom akarta megváltani csókjaival, a húslevesekkel, a selyem blúzokkal. Természetesen, állandó ugratásai alatt én sem voltam kivétel.

– Evés előtt igyál unikumot, mondta egyszer Törökszentmiklóson, az egyik étteremben.

– Miért nem pálinkát? – kérdeztem döbbenettel.

– Az unikum úri ital – mondta Miska kötődve.

– Még sohasem ittam unikumot, biztos valami ragacs.

– Megkóstolod és kész – mondta kedvesen, ám kategorikusan. Miska előtt egy fröccsös pohár állt. Megérkezett az én unikumom is. Ahogy máskor is tettem a rövid italokkal, egyhajtásra beöntöttem a számba. Rögtön éreztem, hogy a folyadékban „görcs” van. Ösztönösen és határozottan a fehér abroszra köptem az egészet, jutott belőle Ladányi ingére is.

– Baszd meg – mondtam egyszerűen, és készülétem tettem az eltávozásra. Miska megkapta a karom, arcán látott a megbánás.

– Főúr, kérem – kiáltott a pincérnek. Kérek egy igazi paraszpálinkát a hölgynek! Meg egy új abroszt. A legyeket pedig szíveskedjenek lehalászni!

1979 májusában gyomláltuk elől a kis veteményest. Miska odébb a szőlővel befelődött. Az egyik rádióadón népdalokra bukantam, jól felhangosítottam a szerkentyűt, és úgy haladtam tovább, dudorászva. Mikor a műsornak

vége lett, odább tekertem a skálát. Ott meg magyarnóta volt. Otthagytam a keresőt, és ismét dolgoztam tovább. Egyszer csak haragos arccal előttem állt Miska.

– Te szereted a magyarnótát? – kérdezte dühösen.

– Szeretem – feleltem meglepődve. Miska meg így válaszolt: – Parasztnak lenni nem dicsőség, születési hiba. – Sírva beszaladtam a kulipintyóba. Jött utánam. Akkor már én is fröcsögtem az indulattól.

– Ezt mondja a kivakaródzott iparos ember unokája, aki maga is régóta űzi az ipart. Nem szólt semmit, kiment, és behozott a lopóban egy kis csemői lét.

– Igylál – mondta. Csábító ajánlat volt, még így szarba csomagolva is. – Igylál és ne haragudj. Csak, tudod, én nem szeretem az ópiumot és úgy érzem, hogy a nóta az.

– Na – lágyult meg a hangja. – Estére már az udvaron, a fürdőkádban fürödhetsz. Fejed felett a hold fog sütni és nádparavánnal fonlak körül. Jó lesz?

Néha hiába dolgoztunk egész sokat a kertben, mégis felgyült a munka. Ilyenkor napszámost fogadtam, s az első félliter után azzal dicsekedett neki, hogy én originál parasztlány vagyok s úgy feldicsért, mint kupec a lovát.

– Azért vettem rá szemet – mondta, s büszkén végigmért –, mert dolgoz, szorgalmas, meg erős.

– Egy dolgoz asszony pótolhatatlan a gazdaságban – folytatta tovább, s nézett koboldos arccal. S tette mindezt azért, mert én egyáltalán nem szerettem dolgozni. Állandóan olvasni akartam. El sem tudtam képzelni jobbat, mint a lópokrócos dikó tetején olvasgatni Miska könyveit.

Az ugratás csak kettőnk között volt nyilvánvaló, a segédmunkás nem értette, hogy milyen alattomos erők munkálkodnak itt a mélyben.

– Ladányi úr – mondta, s végignézett torpedó rombolónak kinevezett bermuda nadrágomon – az asszony fájtintos. Nem olyan mint tavaly az a színészné.

A szomszédban lakott egy öreg tündér. Jacináné Boriska néni – ez még az első napokban volt – az én tiszteletemre levágta a nagy kakast.

– Na, ez sem pitél többet – mondta

Miska kajánul, s közben nagy szeretettel simogatta az öreg kiherélt macskát. – Mikka Makka, szegény Mikka Makka!

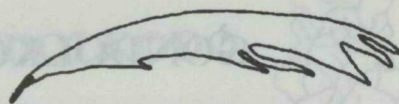
Hogyan lett vége kettőnk kapcsolatának? Talán a legfontosabb, engem hajtott a vágy, az ambíció: magam erejéből érni el sikert. Egyszer, egyetlen egyszer fogadtam el Miska segítségét, amikor is beprotezsált a tatabányai Új Forrásnál. Itt három versem jelent meg. A későbbiekben magam kerestem meg a költő számára járható utakat, s így publikáltam a Mozgó Világban, a Forrásban s a miskolci Napjainkban. Egyre több frót, költőt ismertem meg személyesen. Miska ezt nehezen tűrte. Sokszor meggyanúsított nagyon is nőies dolgok elkövetésével. Ott tartottunk, hogy az új ismerősök közül jóformán senkiről sem beszélhettem, mert akkor jöttek a gyanúsítgatások: hol, mikor, kivel?

1980 telén találkoztunk utoljára. Akkor már romokban állt a szerelmi tűzhely.

Tavasszal megismerkedtem a férjemmel – aki teljesen „szakmán” kívüli volt. Miskának mindent megírtam. Barátsággal váltunk el. Amikor kislányomat hordtam, még akkor is kaptam tőle levelet, melyben az ő fanyar módján kellemes „maghasadást” kíván.

Néha megbőgöttem, mint egy talicska majmot. Ez igaz. De meg is vigasztalt. Holdas éjszakával, holdat ringató meggyfaággal, estéli fürdőzéssel, gombapörkölttel. Kis kobold volt ő, vagy inkább manócska. Mindent és mindenkifigurázott, felbosszantott és aztán megsértett. Aztán azon dolgozott, hogy mindent helyrehozzon. Azt nem tudom, hogy hol helyezkedik el az 1950 utáni irodalomban, a század irodalmában. Én csak azt tudom, hogy ő, aki „kovász” szeretett volna lenni a társadalomban és az irodalomban, ő, aki csak öntörvényeire hallgatott és fircskát mutatott a normális költői létnek (írhatnám úgy is, hogy a megszokott költői létnek) – meghalt. Másodjára akkor halt meg, amikor a csend felütötte a fejét csodálatosan gazdag költészete és élete körül. Én sohasem felejttem el.

Erdei-Szabó István

Dudás Sándor Felhőfény című kötetéről

„Szavakká kínlódva a dalt:
érezek legtisztább diadalt!”

Azt mondják, akit az Isten szeret, megveri tehetséggel. Tehetséggel a szó, a színek, anyagok formálására. Az alakítás, alkotás boldogságos – csak személyes sorsokban ragyogó – pokoljárásával. S aki megjárta a poklokat, csak az tud valódi jelentés-ruhát húzni a szavakra. Azt hiszem, Dudás Sándor ismeri a szavak öltözködési szokásait: nem a divatot követi, hanem téli időkre szóló melegségbe öltözteti szavait, hogy kitarson bennük a bizakodás, a reménység ígérete, öröme.

S bizony manapság – úgy tűnik – ugyancsak szükségünk van a lélek melegére, a szavak szomorú – szép megszólalásaira. Úgy érzem, Dudás Sándor a csönd mögötti idő-óceánból merített szavai ebből a melegségből táplálkoznak. Olyan egyszerűek, tiszták a szavai, mint az örökös munkálkodásban megfáradt embereké, akik valaha még – a ma már fölidézhetetlenül távoli –

harmóniában éltek életüket, a világot. Akik mindennek tudták idejét és módját; akik nem rohantak és mégis mindeütt ott voltak, mert teljes életet, sőt léteket éltek.

Dudás Sándornak talán kettőzött vagy inkább hatványozott erőre volt szüksége, hogy kiküzdje saját hangját, hiszen ő aztán valóban a csönd Mariana-árkaiból hozta föl csönd-vers beszédét a „Felhőfény”-re; mivel születése óta hallássérült. Első kötete Csöndkiáltó címmel jelent meg és szerepelt az Ars és Csöndharang című gyűjteményekben.

Ha közelebről szemügyre vesszük verscímeit (Örök nyár, Jegénye, Tájkép, Monológ, Emlék, Újra apámról) és versépítkezésének kedves szavait (titok, lélekéhem, lélekfilm, lobog, zuhog, felhőfény), akkor arra gondolhatunk, hogy itt valami roppant erőfeszítés tanúi vagyunk, amely arra irányul, hogy egy sajátos, titkokkal – csodákkal – gyötrelmekkel teljes hallhatatlan vi-

lágot és a látható–tapintható–érzéki világot egyesítve kimondja a boldogság rettenetét.

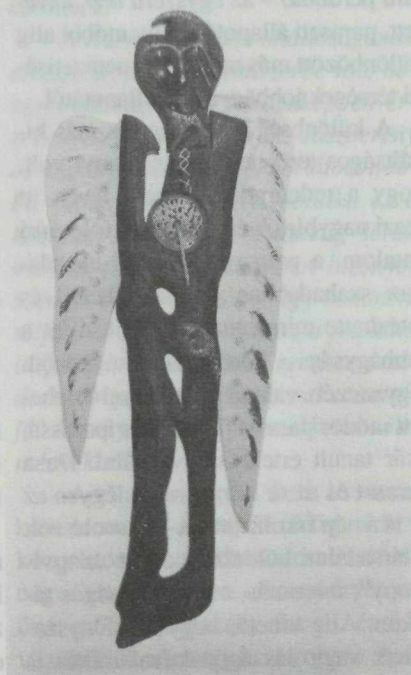
Ahogy ő maga írja:

*Végül is minden megtalál
a szó, az arc és a haldl.*

Dudás Sándor a maga kiküzdött s naponta küszködő világával közel lakik a szívemhez, szavai, gondolatai az enyémmel rokonok, ismerősen köszönnek vissza a könyv lapjairól. Igen, azt hiszem valóban ilyen egyszerű szavakkal, ahogyan a Jegénye című versében ír, volna szabad csak verset írni.

*„A hajnali fényben súlyos
lombzoltárokat énekel
szememnek. Többet tud nálam
csöndről, szélről, madarokról.”*

Nagy örömmel és igaz lélekkel-szeretettel ajánlom figyelmükbe az újszilvási Dudás Sándor Felhőfény című kötetét, tudom önök is megtartják őt jó emlékezetükben.

Csobor Sándor: Álmodó angyal
Reprodukció: ifj. Papi Lajos

Pethő László

Autonómia, utórendiség és modernizáció

Márkus István a magyar szociológia és szociográfia egyik nesztora. Munkásságának középpontjában a magyar parasztság kutatásának problémája, az utóbbi években pedig az általa utórendiségnek nevezett társadalomfejlődési fázis elemzése áll. A problémakörhöz kapcsolódó vizsgálatai elsősorban az Alföld különböző részeihez kötődnek. A Jászsággal meglehetősen sajátos módon – szülei deportálása folytán – került kapcsolatba, majd nem egészen rajta múltott, hogy a hatvanas évek végén éppenhogy elkezdett szociográfiája torzóban maradt. Ezúttal – külön kérésére – mégsem erről, hanem a Jászság társadalmának történeti és aktuális problémáiról beszélgettünk.

– *Ha a Jászság történetét elemezzük, akkor annak középkori gyökerekre visszanyúló privilegizált helyzete – a kunokéval és a székelykével együtt – jelentősen eltér az ország egészétől. Mi volt a tartalma ennek a privilegizált-ságnak?*

– Bizonyára helytelen az a közkeletű elképzelés, mely szerint a feudális társadalom mereven kettéosztható, egyfelől privilegizált, egyben uralkodó kisebbségre, másfelől a privilégiumokból kizárt, dolgozó többségre. Még ennél is hibásabb az a felfogás, mely szerint a feudalizmus 1848-ig tartott volna, azóta pedig a kapitalizmus osztálytársadalmával volna hazánkban is dolgunk. Éppen a Jászság esete is mutatja, hogy a képlet kezdettől végig sokkal bonyolultabb.

– *A középkori előzményekre most nincs értelme kitérni, elég, ha a XVIII. századtól újrainduló fejlődésről beszélünk. Mit jelent ebben az időben az ún. jászok autonómia, és mit tesz ez a kiváltságos helyzet, hogy akár a jászok, akár a kunok – illetve hát a nevezett térségek lakosai, akár honnan jöttek is – kívülálltak volna a korszak rendi társadalmán?*

– Szó sincs róla. A XVIII. század magyar rendisége úgy illeszkedett az ugyancsak rendi szerkezetű Habsburg Birodalomba, hogy számos fontos terület, város és társadalmi réteg a birodalmi főhatalom és főhatóság különleges védelme alatt kívül került a rendi szerkezet klasszikus kettősségén, a nemesség és a jobbágyosság merev megosztottságán. Ezzel azonban sem a városok és mezővárosok, sem a katonai határvidékek őrnépei, sem a jászok és kunok nem kerültek a rendiségen kívüli állapotba. Csupán annyi történt, hogy nem a werbőczyánus magyar rendi jog, hanem a birodalmi rendiség differenciáltabb kategóriái érvényesültek itt. A XVIII. századi Jászság relatív autonómiája annyit jelentett, hogy a területet és lakóit kivonták a magyar vármegyei szervezethez, viszont ezek a térségek és népek is benne maradtak a birodalom átfogó, ugyancsak rendi szervezeteiben, ideértve a jogszolgáltatást, a vezető elit kiválasztását és helyi hatalmát, az egyház súlyát és szerepét, s – ami perdöntő – az egyszerű nép alávetett, paraszti állapotát, mely utóbbi alig különbözött más magyar és nemzetiségi térségek jobbágyainak állapotától.

A különbség a Jászság (és más kiváltságos területek) javára annyi volt, hogy a redemptió óta nem lévén itt igazi nagybirtok és közvetlen földesúri hatalom, a paraszti többségű társadalom szabadabban terjeszkedhetett és intézhette mindennapi dolgait, mint a jobbágyosság körülményei között. Ugyanezért valamivel könnyebb lehetett módos paraszt fiából akár iparossá, akár tanult értelmiségivé válni. De a paraszt és az úr között – lett legyen az úr is a nép iskolázott fia – hasonló volt a társadalmi különbség és az „alapviszony”, mint más, nem-kiváltságos tájakon. Alig hihető, hogy Jászfényszaru vagy Jászágonak valamikor is szélesebb körű és hathatósabb autonómiája lett volna, mint akármelyik alföl-

di jobbágyfalunak. Jászberényé sem különbözhetett sokban mondjuk Nagykőrös korabeli városi szabadságától.

Tudnivaló, hogy a rendiség országos megszilárdítását, abban az úri státus kiemelkedését és körülbástyázottságát éppen a XVIII. század hozta meg hazánkban, javarészt a Habsburgokkal 1740-ben megkötött nagy kompromisszum után. Éppen akkor, amikor a Jászság és a Kunság megváltakozott, jó pénzen megvásárolva a Német Lovagrend uralma alóli kiszabadulását, egyben a vármegyei szervezettől való függetlenségét is. A redemptációs tagozódás ugyancsak jellegzetes, hiszen a redemptusok számítottak „igazi jászoknak”, ők voltak a kiváltságok effektív élvezői. Az irredemptusok már nem tartoztak a kivételezettek sorába, mégsem voltak kirekesztve a kollektív nemesség általános állapotából, amibe a nádvági szegényember, a pásztor vagy a szolga is belefért.

Az egész építményt már a XVIII. században is át meg átjárja az értelmiségi funkciók rendszere, amelyben az értelmiségi tevékenység, a képzettség rendies helyet és rangot nyert. A papok szerepe sem egyszerűsíthető le vallási feladatokra: hatékony társadalmi szervezőerőként funkcionáltak. Jóvágyatták, szentesítették, megszokatták, ellenőrizték, egymáshoz igazították a különféle rendi, illetve rendies szerepeket. Ugyanakkor közvetítettek a felsőbb és az alárendelt rendek között. Bizonyos mértékig magát az államot is helyettesítették, megtestesítették és képviselték. Egységesen és erősen katolikus tájakon mint a Jászság, ez a szerepkör különösen erős lehetett.

Ennek az egész, sok tekintetben irracionálisnak tűnő, burjánzó státusvilágnak szüksége volt valamiféle legalizálásra. S minthogy a Tripartitum, meg egyáltalán a való életől eltávolodott jogrend ezt elég kevésbé legalizálta, itt a vallással összefonódó államiség töl-

tötte be ezt a funkciót, aminek szolgáltatásban a papság még jobban működött, mint máshol a nemesi vármegye. Az 1867 utáni és az 1945-ig fennálló *utórendiség* ennek a félig spontán, félig tudatos, egyházi és világi hatóságok által adminisztrált, irracionálisan zűrzavaros, mégis életképes tagozódásnak a továbbélése.

– *A jászok privilegizált helyzete különös hangsúlyt kapott a XVIII. században, amikor a redemptióban az autonómia szervezőerőként jelent meg. Újra és újra visszatér területük megváltásának igénye, amely a ragaszkodást és az összetartozást egyaránt magában foglaló jász öntudat egyik legfontosabb elemévé vált.*

– Ez ismét példa arra, hogy mennyire eltér az ideologikus, a jogászai és a reális magyarázat. Egyben arra is példa, hogy a valóságban ezek a fogalmak csak relatíve érvényesek.

A Jászságnak ahhoz képest autonómiája volt, hogy a Kunsággal együtt kivétellett az újjászervezett vármegyei szervezet alól. Autonómiája volt abban az értelemben is, hogy megváltotta önmagát, így nem került nagyobb mértékben földesúri hatalom alá, hanem legfeljebb önmagából alakultak ki kisebb-szerű földesúri rétegek vagy csoportok. Ebben a tekintetben autonóm volt. Ugyanakkor egyáltalán nem volt az abban az értelemben, ahogy betagozódott egy országos rendi struktúrába. Abba, amelyben nem önmaga által meghatározott, elvállalt szerepköre volt, hanem azt kellett tennie, amit tennie rendeltetett. A nádor legfelsőbb büntető bírósága, és a kebeléből kialakult félig-meddig úri és úri értelmiségi hatóságok sokszor igen diktatórikusan döntöttek, határoztak és alkalmazták vele szemben az országos jogot. Emellett ott állnak a gazdagparaszti és szegényparaszti életformának különböző fokozatai, amelyek édeskeves autonómiát mutatnak fel. Csínján kell bánni a definíciókkal, mert romantikus, utópisztikus és a mai politikára ráhangolt fogalmakkal operálva könnyen fennáll a tévedés veszélye.

Hangsúlyozom, hogy sem a jász, sem a kun autonómia nem zárta ki a XVIII. és XIX. századi társadalom tagozódását, amelyben a parasztság nagy tömegei, beleértve a kisebb-nagyobb

gazdák széles rétegeit és különösen a szegényparasztoztokat, a rendi társadalom alá szorultak, tekintet nélkül arra, hogy volt-e kollektív nemességük vagy sem. Legfeljebb az alászorulás itt egy kicsit enyhébben ment, nem lévén igazi nagybirtok. Ugyanakkor a Jászságnak is kialakult egy saját anyagból szabott, részben bevándoroltakból előálló úri és úri értelmiségi felsőbbsege. Ez annyit jelent, hogy jóval a jászkun kerületek közjogi önállóságának megszüntetése előtt betagozódtak a korabeli magyar társadalomba. Ki kell emelnem viszont a Jászság egyik különlegességét, amelyet elsősorban Fodor Ferenc kitűnő monográfiája bizonyít. A Jászság eszerint olyan értelemben volt szabadparaszti, hogy nem nyomorította meg külön egy jobbágyosító, robotoltató, az élet mindennapjaiba úri érdekből beavatkozó hatalom. A parasztság itt bizonyos értelemben a maga útján fejlődhetett. Bizonyos mértékig öntörvényű volt, ennek tudati tükröződését nevezhették jász öntudatnak is, ami keveredhetett a gazdaöntudattal. A kényes és valószínűleg bizonyos mértékig az úrnélküliséget hangsúlyozó, önelvű gazdalét öntudata azonosult a fejekben azzal, hogy mi jászok (és kunok) voltunk, és azok is maradunk. Hangsúlyozom, hogy *a mai polgári autonómia értelmében azonban semmiképpen sem voltak autonómnak tekinthetők.*

– *A Hármas Kerület önállóságának elvesztése, a megyerendszerbe való betagozódás azonban mindenképpen érzékenyen érintette a tájat. Jászberény és a környék lehetőségei korlátozottabbá váltak, amit a helyi politika és a köztudat lényegében mindmáig sérelmesnek tart. Ezzel szemben bizonyos szerzők ezt az eseményt úgy kommentálják, hogy a konzervatív, a feudális, idejémműlttá vált kerületi rendszert modern, polgári közigazgatással váltották fel. Mennyire ért egyet ezekkel a véleményekkel?*

– Ami a vármegyét illeti, itt vissza kellene menni a centralistákig, akik a központosítást mint a modernizáció elengedhetetlen és korszakosan érvényes útját-módját pártolták, akarták és üdvözölték. A vármegyét viszont az avult érdekek konzervatív védelmezőjének tekintették, és tegyük hozzá, nem ok

nélkül. A táblabíró világhoz képest egy európai típusú departement rendszert pártoltak. Olyan, a központosított hatalomnak alárendelt egységekben gondolkoztak, amiben a megyék rendi, úri, középnemesi vezetésű autonómiája végre megtöretik, és ezzel megnyílik a haladás útja. A departement-okban már lehetett volna folyókat szabályozni, a megyehatárokat átúlvéve végre célszerűen területet rendezni. Nem is szólva a követelményként jelentkező vasútról, ami ugyanezért nem fért bele a vármegye rendszerébe.

A kérdés további részére inkább sejtéseim vannak. Ezek egyike az, hogy az ilyen sokáig létezett félautonómiákban, mint amit a „kerületek” jelentettek, erős érdekviszonyok alakulhattak ki. Kikupálódhatott egy elit, többnyire jogtudó, iskolázott vagy földbirtokkal rendelkező, illetve a földbirtokot és a jogtudást összehozó, egybeolvasztó réteg. Néhány tucat família, amelyik persze egyáltalán nem rémuralmat gyakorolt, mert Magyarországon ilyen nem volt. De azért ez a réteg megtanulta a *maga jogait előjognak átértelmezni, és ekként örökíteni.* Nos, egy modernizációra törekvő gazdaságpolitika képviselői közül sokan voltak, akik akár a székely, akár a jász-kun, akár még a mezővárosi autonómiának a tradicionális formáit is elavultnak és konzervatív érdekek feleslegessé vált eszközeként fogták fel.

– *Maradjunk még a modernizáció és a konzervativizmus kérdéskörénél. A Jászság esetében ez annyit jelentett, hogy a privilegizált helyzethez való ragaszkodás szembekerült a modernizációval. Az említett kis autonómiák, kisgazdaságok és a középbirtokok tulajdonosai féltették a földjüket, és igen nehezen engedték ide a vasutat – ami konzervativizmus közismert megnyilvánulása a tájon? Netalán a modernizációval szembeni fenntartásos magatartásoknak racionális, megfontolásra érdemes elemei is akadtak?*

– Ezt is inkább sejttem, mint látom. Kétségtelen, hogy a vasúttal meg a modernizációval szembeni közparaszti ellenállásnak racionális alapjai is voltak. Jól kialakult formái éltek ugyanis a

majdnem önellátó gazdasági létnek, s ez a létforma joggal féltette önmagát. Tehát nem hiszem, hogy pusztán azért félték volna, mert a földjüket elveszi a vasút. Egyszerűen: tartottak a modern világtól, tudatosan és kevésbé tudatosan a világgazdaság betörésétől és versenyétől. Például már a közlekedők felosztásával szemben is meglehetősen nagy ellenállás volt országszerte, ami a Jászságban is megnyilvánult.

A modernizálás fő kérdése hosszú ideig az állattenyésztésre alapozott gazdálkodás megszüntetése volt. Azé a gazdálkodásé, amely aránylag kevés közvetlen munkát igényelt, és bizonyos biztonságot nyújtott. A jószágot tőkévé is lehetett tenni, vásárra lehetett hajtani akármilyen messzire, ahol elkelte. Ezt az életformát felcserélni egy olyanra, amelyben az időjárás sokkal nagyobb mértékben úr, kockázatosabb. Nem is beszélve arról, hogy a kinek-kinek jutó föld terjedelme eleve rétegeképző erő. A korábbiakhoz, a megszokotthoz képest nagy különbség támadhat emberek között. Nem mindegy, hogy valakinek 30 vagy 40 holdja van, vagy éppen csak 5, és eközben az önellátásra való visszahúzódás tömege lehetősége is elenyészik.

A XX. századi kis- és kisközép-paraszti *árutermelő* gazdálkodásra való átállásra ez a társadalom éppen rendies szerkezeténél fogva sem volt felkészülve. Véleményem szerint ez az alapkérdés. A manapság sokat emlegetett, de ritkán olvasott Hajnal István az Osztyáltársadalom című, a magyar századvégre írt kiváló tanulmányában kimutatta, hogy a rendies konzervatív formák között a szegényparasztságnak is megvolt a maga helye. Most ez a hely megsemmisült. Részben azért, mert számuk nagymértékben felduzzadt, a demográfiai robbanás viszonyai álltak elő, a társadalomnak pedig nem volt arra szerve, apparátusa, és persze figyelme sem, hogy mit kezdjen ezzel az új szegényparaszti osztállyal.

Itt jegyzem meg, hogy a probléma levezetésére nagyon fontos és nagyon pozitív példát mutatott a Jászság a maga nagy kirajzásaival. Magam ezzel Nagykőrösön találkoztam először,

amikor kiderült, hogy az eredeti református törzslakosság lassacskán a korábbi létszáma alá olvadt. Ezzel szemben a népesség növekedése a XIX. században kívülről, katolikus vidékről és elsősorban a Jászságból jött. Kiderült, hogy a Jászság egy roppant népeség-tartalék-medence, amelyik az Alföld első, második, harmadik vagy nem tudom hanyadik benépesítésének forrása, legfőbb mozgatója, kétkezi munkása, haszonélvezője a maga sokgyerekes, roppant szorgalmas és nagyon tanulékony családjainak tízezeivel. Ezek a tanyásként, felesként, később meg bérlőként megtelepedett jász családok benépesítették a tanyavilágot. A tősgyökös református nagykőrösi, kecskeméti gazdák jórésztben megmaradtak a városban, és ezeken a szolgáló népeken át folytatták tanyai gazdálkodásukat.

Külön fejezet ebben az intenzív kultúrák elsajátítása és meghonosítása, amiben az Alföld különböző részeire, a Duna-Tisza közére átrajzott jász népek jó része volt.

Itt érzem az egyik legfőbb vizsgálónivalót. Ahogy a Jászság megtelt, és a kirajzások nyomán más területek is megteltek, újabb tízezreket már nem tudtak felszívni. Az árugazdaság, az adófizetés kényszerűséggé vált, és közben megmaradt a nagy létszámú sokgyerekes család, mint egyik alapforma a Jászságban. A Jászság a többitől, érzésem szerint, sok tekintetben elütő változata a magyar parasztságnak, amelyben éppen a sokgyerekes család megfeszített, sokirányú állattenyésztő, kertészkedő és iparoskodó intenzív munkája válik tömeges és jellegzetes életformává.

Mindehhez sajátos módon kapcsolódott a babonákkal és szokásokkal átszőtt paraszti-népi vallásosság. Jászberényi emlékeim is arra utalnak, hogy szerették, ha közöttük van egy zárda vagy kolostor. Kedvükbe jártak papjainak, hogy azok a szertartásokkal megtegyék a magukét az élet megszentelésének érdekében. Tekintélyt is élvezett a papság. Az egymás közötti viszonyokban is élt a vallás. Kötelező volt, mert az apáik meg az anyáik is így csinálták, erre nevelték őket. Nem állhattak volna meg a szomszédság előtt, ha el nem mentek volna a templomba.

Összefoglalva, előttünk van egy sajátos, önmaga gazdasági dinamizmusát erősen átélő és ugyanakkor vallásos etnikum. És nem azért, mert autonóm lenne, nem azért, mert jásznak született, és jásznak hal meg. (Hiszen mindez a Kunságra nem érvényes! Mert ott se sok gyerek, se szorgalom ilyen értelemben.) Éppen azért speciális, mert bizonyos mértékig önelvű kisparaszti tömegfejlődést valósított meg, amely így felelt a kor kihívásaira, így reagált az őket ért hatásokra.

– *A hazai modernizáció egyik sokat vitatott – a tájon is érvényesülő – speciális alkérdéséről szeretném véleményét kérni, nevezetesen a zsidóság szerepéről. Beilleszkedésüknek a Jászságban élő idegenekkel szemben megfogalmazott fenntartások, az azokat „gyűtmenti”-nek nevező gyakorlat miatt különleges akadályai lehettek. Néhány csúcsteljesítmény azonban bizonyítja, hogy a zsidóság mégiscsak alakítója volt az itt élő emberek életszempontjainak.*

– Amikor én a Jászságban jártam a hatvanas években, akkor ez nem volt igazán élő probléma. Hipotetikusan mégis azt mondhatom, ha egy nép ennyire kompakt, ennyire katolikus, ennyire önérzetes a maga módján, s amelynek eredeti szokásai és erkölcei az árugazdaság világán kívül keletkeztek, annak komoly fenntartásai lehetnek az árugazdaság exponenseivel szemben. Azokkal, akik ráadásul nem is keresztények, tehát eleve gyanúsak. Az ilyen körülmények között megjelent és lassanként megtelepedett zsidóság ezért is sokáig megmaradt gettószerű állapotban. Ha utóbb kitört, akkor egyrészt a vagyon, másrészt a tanulás útján tehetett.

Ez is meglehetősen nagy kontrasztot jelentett a kisparaszttal szemben, akinek öt gyereke közül legalább négy ugyancsak kisparaszt lett. A négyelemis paraszt számára nem volt iskola, amely műveltebbé tette volna. A paraszt nem tanulta meg, hogyan kell a pénzből tőkét csinálni, de még a parasztból lett iparos sem. A jász paraszt fogta magát, és elment a nagykőrösi tanyák közé tanyásnak, felszerelte gyerekeit egy-két lóval, tehénnel, hogy az már bérlő lehessen. Pedig ekkorra a pénz forgatókévé is vált, kamatozott,

át lehetett váltani iskolázásra, tudásra, a gyerek taníttatására, és tudni kellett nem sajnálni az erre szolgáló összeget. A zsidóság egy része valóban tisztában volt azzal, hogy a tudásba fektetett tőke visszaszolgál. Nem a gyerek adta vissza, de visszakarta a család rangjával és öntudatával. Kiderült az, hogy a pénz meg a tudás kiemelheti az embert a Monarchiában, mert az értelmiség útja az egyetemeken át megnyílt az ügyvédi, orvosi és más úri státusok felé.

– Végül, időben most nagyot ugorva, az 1940-es évek végén, az '50-es évek elején mégiscsak berobbant ide a modernizáció. Igencsak váratlanul, méghez hozzá meglehetősen brutális módon. A deportáltak által épített, hadicélokot szolgáló hűtőgépgyár abszolút tájidegenként került ide, a későbbiekben viszont nagyon is beleszerveült a tájba. Méghez hozzá úgy, hogy tulajdonképpen a gyár alakított ki magának egy sajátos világot. A centralizált közigazgatás mindenféle helyi autonómiát megfojtott, eközben a hűtőgépgyár, élve az adódó lehetőséggel, nagyívű pályát futott be. Számomra mégis úgy tűnik, hogy a megjelent modernizációt meglehetősen nehezen tudta megemészteni ez a népesség.

– Nem tudom pontosan lemérni, hogy ezt az életformaváltást miként tudta átélni ez a nép. Tudok négy vagy öt családot, akik egy nemzedékváltás

során megtalálták helyüket a hűtőgépgyárban. Azt hiszem, magát a gyárat és a gyár különféle jázsági aleggységeit megszerették az emberek. Legalábbis nekem azt mondták, és valahol Gorjanc Ignác is így nyilatkozott. Mindenesetre az volt a benyomásom, hogy néhány év átmeneti zűrzavar elteltével ez a váltás megtörtént. Gorjancról egyébként érdemes lenne monográfiát írni. Ő azért tudott nagy emberré válni, mert a szakemberek jó kiválogatásával egyszerre bizonyult szerencsés kezű gazdasági vezetőnek, és ugyanakkor egy kegyes patrónus nagyúrnak.

Ezzel visszakanyarodunk az előbbiekben érintett utórendiség problémájához. A gyár itt valóban nagyhatalommá változott, és patrónusa lett számos dolognak: a sporttól a kultúráig, a csemelegondozástól a kórházak felszereléséig. Az az érzésem, hogy a modern és nem modern ipar behelyeződése a magyar vidék adott társadalmába több okból erősen utórendi jellegű volt és maradt. Olyan, amely újabb függési viszonyokat teremtett. Kialakult a nem egyértelműen öröklődő, de mégis sok tekintetben öröklődő előjogok és az előjogoktól való megfosztottság több tagozatú rendszere.

Ez oldottabb, mint a feudális alapzatú, ebben van mobilitás, van választási lehetőség, a következő nemzedék máshonnan indul el, de mégis-

csak függőségi rendszer... Ez nem egyedüli magyar jelenség, hiszen eléggé közismert, ahogy Japánban a feudalizmus alapszöveve átnőtt a kapitalizmusba. Ott az ipar mindenütt átvette a föld szerepét, és az emberek egy idő után nem a földhöz, hanem a vállalat-hoz lettek hűek. Ugyanott a segédszemélyzet felügyel, és tisztos megfélemlítéssel engedelmisségben tartja az emberek tömegét, akik egyébként erre hajlanak is, hiszen így vannak nevelve. Nálunk megannyi hasonlóság ellenére mégsem egészen ez érvényesült. Mert itt kiépült a második gazdaság és a szabad munkahelyválasztás gyakorlata. Az alulról kiinduló rejtett bérfelvérsi, korrigálási mozzanatok belejártak ebbe, átfomálták ezt a rendszert.

Mára viszont újra kiéleződött ez a probléma, és ez életbevágóan fontos kérdés. Annyi munkahely esik ki, hogy újra fennáll a refeudalizálódás esélye, rengeteg ember kerülhet függő helyzetbe. Ettől pedig hatalmasabbak lesznek a kishatalmasok, mint eddig voltak. Ebből valószínűleg egy új struktúra fog kialakulni, amelyben újra fognak éledni a személyes függésnek való alárendelődés mindenféle formái. Legáltalában ez az egyik tendencia.

Czobor Sándor: Fiókos ördög
Reprodukció: ifj. Papi Lajos

Zelei Miklós

A riportalany rutinja

Nem szoktam ebben a rovatban konkrét műsorokról írni, mert a lapzárta és a megjelenés közt annyi idő telik el, hogy nincs az az elszánt néző, aki addig ne felejtene el a műsort, amiről bölcselekdem.

Most szakítok ezzel a szokásommal, bocsássam meg az olvasó, ha van. Ugyanis olyan jól el tudtam húzni a cikkem leadását, hogy már régesrég lapzárta után vagyunk. Ezt a kis cikket várja a szerkesztőség teljes stábjá. A műsort pedig, amit ma, 1993. március 29-én, hétfőn nyolc előtt néhány perccel *A reggelben* láttam, néhány mondatban tökéletesen össze tudom foglalni.

Az új magyar váltópénzről beszélgetett a képernyőn Verzár Péterrel, a Magyar Nemzeti Bank emissziós főosztályának vezetőjével Albert Györgyi. Megtudtuk a bankártól, hogy az egyforintos előállítási költsége két forint hetven fillérbe kerül, ami ráfizetés, azonban a húszforintos anyagára és munkadíjára meg csak öt forint, és így végül is egyenesben vannak az aprópénzgyártók.

A magyar kis beszélgetés apropóját az adta, hogy azon a hétfői napon került forgalomba néhány új váltópénz. Remélem, olvasóinknak már bőven van belőlük. Ne feledjük az szót: „Aprópénz, minél nagyobb tételekben!”

Már hetekkel az új váltópénz bevezetése előtt tele volt a magyar sajtó azzal, hogy akkor most két-három éven át együtt lesz forgalomban a régi apró, ami a diktatúra jelképével, a már betiltott veres csillaggal van kidíszítve, és az új fémpénz, ami azonban tökéletesen magyaros.

Szóval, ezt már mindnyájan tudtuk azon a hétfőn. Egyet-

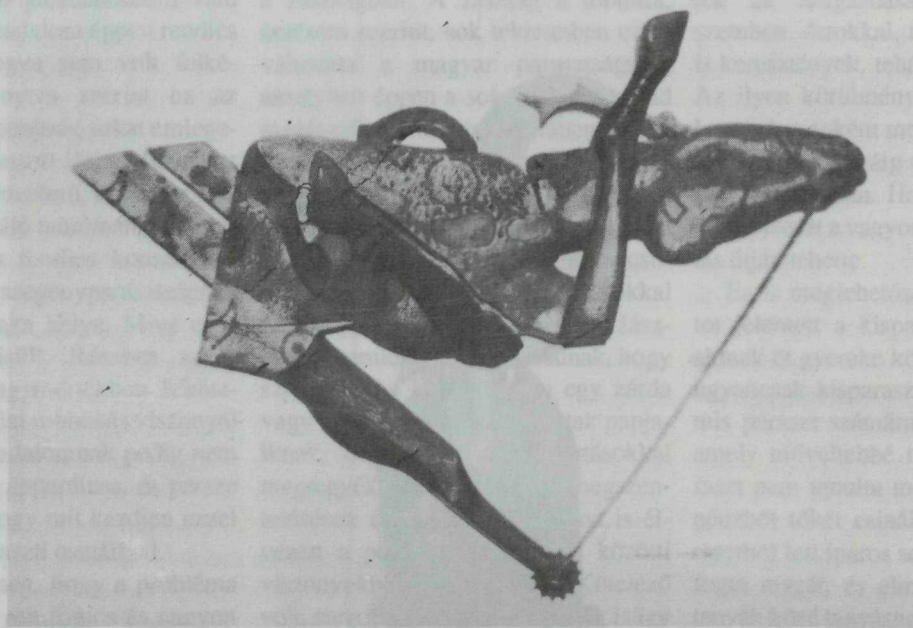
len egy magyar állampolgárt, a tv-riporter Albert Györgyit kivéve. Ő ugyanis megkérdezi a bankembert: „Mától nem érvényes a régi fémpénz?”

És erről szól a dal. Nem arról a március 29-i kis beszélgetésről, hanem arról, hogy a különféle kisebb-nagyobb, úgynevezett „tévés személyiségek” teljes mértékben el vannak szentelenedve. Fogalmuk sincs a témáról, amibe „beülnek”. Nem olvassák el a rá vonatkozó cikkeket, nem gyűjtik – gyűjtetik! – egybe a hozzá tartozó információkat. Lehet, hogy azért nem, mert nincs rá idejük, annyi műsorban dolgoznak? Lehet. De erre én, mint néző, fütyülök. Azt várnám el, hogy a hölgy, vagy a férfiú, aki a képernyő útján beül a szobámba, hogy tájékoztasson engem, maga is tájékozott legyen.

Momentán minden a riportalanyok hatalmas rutinjára van bízva. Ha ők jól vezetik a műsort, akkor Albert Györgyi, vagy épp Havas Henrik, jó műsort csinál. Ha azonban a riportalany mesterségbeli tudásával probléma van, akkor biza, a műsor is gyengécske lesz.

Emlékszem, mert feledni nem tudom, hogy évekkel ezelőtt Széchenyi Naplójára úgy készült harminc perces tv-beszélgetés, hogy a műsorvezető – ez a kérdéseiből kiderült – nem olvasta a könyvet...

Rendben van, hogy a műsorvezető hölgyek és urak lenézik önmagukat, és nem készülnek föl a munkájukra. De bennünket, egyszerű előfizetőket, a pénzünkért, ne nézzenek le.

Czobor Sándor: Hordozható szarvas
Reprodukció: ifj. Papi Lajos

Ecseki Jánosné

Rólunk írták

(1993. február–március)

Jász-Nagykun-Szolnok megye

1. Vincze Sándor: Közoktatási ellátási feszültségek Jász-Nagykun-Szolnok megye kistélepléseiben. = Magyar Közigazgatás, 1993. január, 1. sz. 24–31. p.
2. Benkó Imre: Halból sohasem elég. = Magyar Horgász, 1993. február, 2. sz. 21. p.
Az Alcsi Holt-Tisza horgászhatóságáról, halban való gazdagságáról, a teendőkről és a tervekről.
3. Szalontay Mihály: Szolnoki termékbe-
mutató orosz városokban. = Napi, 1993. febr. 2., 26. sz. 2. p.; Népszava, 1993. febr. 1., 26. sz. 7. p.
Megyénk vállalkozói bemutatják termékeiket Moszkvában, a kereskedelmi kirendeltségen rendezett kis kiállításon.
4. Rendőrtoborzó Szolnokon. = Népszabadság, 1993. febr. 5., 30. sz. 23. p.
Közbiztonsági osztályok indulnak ősszel a megye több középiskolájában. Cél: a rendőri pálya megismertetése, az utánpótlás biztosítása.
5. Elek Lenke: Szolnok megyei üzletemberek Oroszországban. = Világgazdaság, 1993. febr. 9., 26. sz. 5. p.; Magyar Nemzet, 1993. febr. 1., 26. sz. 9. p.
A kereskedők és termelők célja, hogy kapcsolatot alakítsanak ki Moszkva-környéki és permi vállalkozókkal.
- 5/a. Kijev és Szolnok megye együttműködése. = Napi, 1993. febr. 12., 35. sz. 3. p.
Gazdasági és kulturális együttműködésről szóló szándéknyilatkozatot írtak alá Kijevben megyénk és Kijev megye képviselői.
6. Megalakult a Jász-kun Teszöv. = Számadás, 1993. febr. 18., 7. sz. 22. p.; Független Magyar Újság, 1993. febr. 15., 3. sz. 5. p.
A szövetség a Jász-Nagykun-Szolnok megyei térszék megyei szövetségének a jogutóda. Elnöke János

Menyhért, a jásztelki Termelő és Szolgáltató Szövetség elnöke.

7. Ne legyen „hirdetőoszlop”. Új megyei napilap indul Szolnokon. = Népszabadság, 1993. febr. 18., 41. sz. 5. p.
Nagy Gábor, a lapot kiadó Elektrosoft Rt. vezérigazgatója nyilatkozik.
8. Egri Sándor: Áruk magyar felirat nélkül. Szolnok megyében a nagyokat ellenőrzik gyakrabban. = Magyar Nemzet, 1993. febr. 25., 47. sz. 12. p.
Megyénk kereskedelmének helyzetéről. Az áruk minőségét, a szolgáltatások színvonalát rendszeresen ellenőrzik.
9. (-e-): Jász-kun Hírlap és társai. Lapalapítási láz az Alföldön. = Magyar Nemzet, 1993. febr. 27., 49. sz. 6. p.
A Jász-kun Hírlap ingyenes mutatóványszáma a megyebálra jelenik meg. A lap márc. 15-én indul.
10. Polgári napilap Szolnokon. = Magyar Hírlap, 1993. febr. 27., 49. sz. 3. p.
Palágyi Béla, az új lap főszerkesztő-jelöltje nyilatkozik.
11. D. E.: Amíg mások lóttek, ők tanácskoztak. = Klub Magazin, 1993. március, 3. sz. 6. p.
Többek között Berecz Lajos, Szolnok megye MTOSZ képviselője nyilatkozik: taglétszámuk csaknem kétezer; legnagyobb az érdeklődés az írászat iránt. Pénzüik nincs, főként az önkormányzatokra számíthatnak.
12. Hol a megye? = Comitatus, 1993. március, 3. sz. 68. p.
Átvétel a Népszabadság jan. 4-i számából. Boros Lajos, a megyei közgyűlés elnökének nyilatkozata.
13. Horgász rekordlista. Eredményhirdetés 1992. = Magyar Horgász, 1993. 3. sz. 6–12. p.
Több horgászrekord a Holt-Tiszán és az Alcsi-szigeten született.
14. Munkaerőpiaci helyzetkép. = Munkaügyi Szemle, 1993. március, 3. sz. 34–35. p.
Megyei adatok a múlt év végi állapotról.
15. Lazányi József: Akik még éhbérért

várnak. = Világgazdaság, 1993. márc. 2., 41. sz. 5. p.

- Munkaerőhiánnyal küzd a kisújszállási Fékon Ruházati Rt. A hazai varrónők keveslik a bért, ezért Romániából szerződttetett az rt. dolgozókat.
  16. Munkanélküliség a számok tükrében V. Heves, Nógrád és Jász-Nagykun-Szolnok megye munkaerőpiaci helyzete. = Pesti Hírlap, 1993. márc. 5., 54. sz. 10. p.
  17. Endrész Sándor: Megfűjják-e Lehel kürtjét? = Reform, 1993. márc. 11., 10. sz. 22. p.
A megyében működő múzeumok vagyona jogilag a megyei önkormányzat tulajdonába kell, hogy kerüljön.
  18. Kruppa Géza: Polgármester-problémák. = Reform, 1993. márc. 11., 10. sz. 14–15. p.
A választási küzdelmek a helyi önkormányzatoknál is megkezdődtek. Ezzel kapcsolatos tapasztalatairól beszél Skultéty Sándor köztársasági megbízott.
- ## Abádszalók
19. Guba Zoltán: Vigyázz, Las Vegas. = Kurír (piros), 1993. márc. 2., 60. sz. 7. p.
Abádszalókon kaszinót akarnak nyitni a vízparton. A helyiek építenék és a személyzet is idevalósi lenne.
  20. Borsós Gyula: Akkor és most. = A Szabadság, 1993. márc. 12., 10. sz. 10. p.
Abádszalóki olvasó levele.
- ## Bereksziget
21. Berekszigeti üvegexport gondokkal. = Világgazdaság, 1993. febr. 25., 38. sz. 4. p.
Az üveggyár gazdasági gondokkal küzd, bár termékei változatlanul kereettek. Privatizációval tervezik megoldani a talponmaradást.

Csépa

22. Félmillió forint a nyomravezetőnek. Csépai kettősgyilkosság. = Népszabadság, 1993. febr. 16., 39. sz. 23. p.
23. (kulcsár): Vizsgálják a gyilkos esz- közt. = Esti Hírlap, 1993. febr. 26., 48. sz. 2. p.
Csépan jan. 7-én húsvágó bárdal megöltek egy házaspárt. 59 éves férfi a gyanúsított.

Cserkeszőlő

24. Práger György: A cserkeszőlői forradalmár. = Kakas, 1992. február, 1. sz. 20. p.
Szokolai Lajos, egykor sofőr, létrehozta Cserkeszőlőn az első ipari létesítményt, egy műanyagüzemet, ahol 70 munkanélküli kapott munkát.

Jászapáti

25. Betörők az ABC-ben. = Magyar Hírlap, 1993. febr. 4., 29. sz. 19. p.
Febr. 2-án betörték a Jászapáti és Vidéke Áfész 101. sz. üzletébe.
26. Sz. L.: Jászok kalákában. = Esti Kurír, 1993. febr. 9., 27. sz. 4. p.
Jászapátiin megszaporodtak az üzleti betörések. A jászberényi rendőrség elfogta a tetteseket.

Jászárokszállás

27. Hazafi László: Jászsági pillanatfelvétel. = Számadás, 1993. márc. 18., 11. sz. 16. p.
A jászárokszállási Kossuth Tsz-ben járt Magyar Bálint és Juhász Pál SZDSZ-es képviselő.

Jászberény

28. Szászné Kerek Judit: Beszámoló a Józan Élet Egészség- és Családvédő Országos Szövetség Konferenciájáról. = Egészségnevelés, 1993. január-február, 1. sz. 4–5. p.
A jászberényi Déryné Művelődési Központban 1992. aug. 27–29-én tartott konferenciáról számol be a cikk.
29. Karácsondi: Az Electrolux kürtje. = Privát Profit, 1993. február, 2. sz. 42. p.
A cikk bemutatja azokat a szervezeti változtatásokat, amelyeket az Elektrolux hajtott végre a hűtőgépgyárban.

A létszámcsökkentés mellett a termelési hatékonyság két év alatt 72%-kal nőtt.

30. Falukutatók a szomszédoknál. = Heti Magyarország, 1993. febr. 5., 6. sz. 15. p.
A Jászberényi Tanítóképző Főiskola falukutató munkába kezdett, amely határon túli kutatásokkal is bővül.
31. „Mélyhűtött” szakosztályok. Jászberény: az utolsó lehelet? = Népszabadság, 1993. febr. 13., 37. sz. 16. p.
A hűtőgépgyár vezetői közölték: a jövőben kizárólag a jégkorongozókat támogatja a vállalat.

32. Ballai József–Horváth Lilla: AB Elektrolux: csökkentik az osztalékot? A Lehel kedvező évet zárt. = Világgazdaság, 1993. febr. 18., 33. sz. 7. p.
A svéd AB Elektrolux gazdasági helyzetéről és magyar gyáregységének idei terveiről.
33. Rácz Lajos: Hit és remény. = Heti Kis Újság, 1993. márc. 5., 10. sz. 12. p.

A szerző jászberényi.

34. Másik gyárat is vesznek a svédek? Az Elektrolux jászberényi sikere nyomán. = Új Magyarország, 1993. márc. 19., 65. sz. 9. p.
Per Westerberg svéd ipari és gazdasági miniszter magyarországi útja során meglátogatja a jászberényi gyárat is.
Ld. még a 126. sz. tételt.

Jászfényszaru

35. Csirmaz Mátyás: Természetes anyagokból készült hangszerek. = Iskola-kultúra, 1993. 3–4. sz. 60–81. p.
Jászfényszarui tanító fényképekkel bőven illusztrált írása.

Jászkóhalma

36. Vámos László: A továbbtanulástól szánt baromfi nevelése. = Kistermelők Lapja, 1993. 2. sz. 26. p.
Jászkóhalmai szerző írása.

Jászkisér

37. Bartók Istvánné: Besegítés után csak a nyomor. = Heti Hírhöző, 1993. febr. 4., 5. sz. 6. p.
A jászkiséri levélíró saját küzdelmes életéről számol be.

Jászság

38. A Jászok Egyesülete... = Pesti Hírlap, 1993. febr. 9., 33. sz. 12. p.

Az egyesület febr. 7-én a Pest Megyei Megyeházán tartja összejövetelét, amelyen Barna Gábor néprajzkutató tart előadást a jászok hitéletéről.

39. Idén és jövőre is süllýedés. = Számadás, 1993. márc. 18., 11. sz. 16. p.
Az SZDSZ-küldöttség jászsági körútjának tapasztalatait foglalja össze Juhász Pál.
40. Jászság. Bővülő iskolaválaszték. = Köztársaság, 1993. márc. 26., 12. sz. 30. p.
A Jászság középiskoláiban jelentős struktúraváltás következett be. Új tanoda is nyílt.

Karcag

41. Nádasdi László: Megfordítás I. = Magyar Horgász, 1993. február, 2. sz. 1. p.
A szerző karcagi.
42. Kovai: Tíz perc Szabó Károllyal. = Új Szövetkezet, 1993. febr. 3., 3. sz. 6. p.
Szabó Károly, karcagi áfész-elnök a szövetkezeti nagykereskedelmi lánc kialakulásával kapcsolatos kérdésekre válaszol.
43. L. J.: Összefogás a kunsági vállalkozókért. = Világgazdaság, 1993. febr. 3., 22. sz. 5. p.

Karcagon a volt helyőrségi klubban jogi, számviteli, hitelkonstrukciós és befektetési javaslatokkal segítenek a kismesterségek újraélesztésében.

44. Vállalkozásfejlesztő központ. = Új Magyarország, 1993. febr. 9., 33. sz. 7. p.
Vállalkozásfejlesztő Iroda nyílt Karcagon a Phare-program keretében a Jász-Nagykun-Szolnok Alapítvány, a Postabank Rt. és egy helyi alapítvány támogatásával.

45. Földek szövetsége. = Új Magyarország, 1993. febr. 11., 35. sz. 6. p.

Térségi együttműködést határozott el 25 kelet-magyarországi helység. Létrehozták a Három Föld Szövetséget, amelynek központja 3 évig Karcag lesz, majd másik település váltja. Cél: bekapcsolódás a világhiálftás programjába.

46. Bosnyák Imre: Hagyományörző Központ Karcagon. = Heti Kis Újság, 1993. febr. 12., 7. sz. 5. p.

A Kun Péter által kezdeményezett Turulházról.

Kenderes

47. Joó István: Szeptemberben Kenderesen temetik. Horthy Miklós „hazatér” = Pesti Hírlap, 1993. jan. 28., 23. sz. 4. p.
48. Püspöki nyilatkozat a kenderesi újratemetés előtt. = Magyar Hírlap, 1993. jan. 29., 24. sz. 5. p.
Horthy Miklós újratemetésére szept. 4-én kerül sor. Az egyházi programról nyilatkozik Kocsis Elemér református püspök.
49. Muharay Katalin: „Apósom végakarátát teljesítem.” = Magyar Hírlap, 1993. febr. 1., 26. sz. 1., 8. p.
Interjú özv. Horthy Istvánné Bowden Ilonával, aki szeptemberben újratemeteti Kenderesen a Horthy házaspárt.
50. Kulcsár Anna: Kárpótolják Horthyékat is. = Esti Hírlap, 1993. febr. 25., 46. sz. 3. p.
51. Szepesi József: Vigyázz a gazdára! Horthy István kísérfő pilótája a tragédiáról. „Jó volt... A Héját is uralta.” = Reform, 1993. márc. 11., 10. sz. 31. p.
Horthy I. Szolnokról indult a harcra 1942. júl. 1-jén.

Kengyel

52. Kovács Imre: Kengyelen is fogytán a türelem. = Számadás, 1993. márc. 18., 11. sz. 12–13. p.
A Dózsa Mezőgazdasági Szövetkezet helyzete.

Kisújszállás

53. Tóth Albert: Zárszó helyett. = Iskolkultúra. Természettudomány, 1993. 2. sz. 84–85. p.
A kisújszállási szerző a Természet- és Környezetvédő Tanárok budapesti konferenciájáról ad összefoglalást.
54. A hazai varrónők nem vállalták. = Népszabadság, 1993. febr. 11., 35. sz. 5. p.
A Fékon kisújszállási üzeme romániai varrónőket is alkalmaz, mert az alacsony fizetés miatt a helyiek közül kevesen vállalják a munkát.
55. Lazányi József: Kisújszállási hétfé-ge. = Népszabadság, 1993. febr. 23., 45. sz. 4. p.
Február 27–28-án politikai fórumot rendeznek Kisújszálláson a népi politizálás esélyeiről. A rendezvényről

nyilatkozik az egyik szervező, Tóth Albert MDF-es képviselő.

56. Új helységnév a politika térképén. Huszonkilenc parlamenti képviselőt hívtak meg Kisújszállásra. = Népszabadság, 1993. febr. 24., 46. sz. 1., 4. p.
A népi politizálás esélyeiről rendeznek fórumot Kisújszálláson febr. 27–28-án.
57. Bartha Szabó József: Az MSZP figyelmzetteti a Kisújszállásra készülő tagjait. = Népszabadság, 1993. febr. 26., 48. sz. 4. p.
58. Szombathy Pál: Az MSZP Szűrösök-re bízta, elmennek-e Kisújszállásra. = Magyar Hírlap, 1993. febr. 26., 48. sz. 5. p.
A hétfévi kisújszállási találkozóra öt szocialista politikust hívtak meg.
59. Dornbach: Kisújszálláson állampártiak találkoznak. = Népszabadság, 1993. febr. 27., 49. sz. 4. p.
Dornbach Alajos nyilatkozik a kisújszállási Számadás '92 konferenciáról.
60. Kéri J. Tibor: Szűrös: Elsősorban emberek és magyarok vagyunk. = Népszabadság, 1993. febr. 27., 49. sz. 1., 4. p.
Szűrös Mátyás nyilatkozik részvételéről a kisújszállási konferencián, ahol a népi politizálásról tanácskoznak neves személyiségek.
61. Szombathy Pál: Szűrös: nem lesz konfrontáció Kisújszálláson. = Magyar Hírlap, 1993. febr. 27., 49. sz. 3. p.
Szűrös Mátyás részt vesz a kisújszállási fórumon.
62. H. Z.: Magyar-magyar össznépi párbeszéd. = Mai Nap, 1993. febr. 28., 57. sz. 3. p.
Tájékoztató a kisújszállási tanácskozás első napjáról.
63. Joó István: Népi politikusok Kisújszálláson. Megmaradni és felemelkedni. = Pesti Hírlap, 1993. márc. 1., 50. sz. 1., 3. p.
64. A népi politizálás esélyeiről. = Magyar Nemzet, 1993. márc. 1., 50. sz. 4. p.; Népszabadság, 1993. márc. 1., 50. sz. 1., 4. p.
Tudósítás a február végén Kisújszálláson rendezett Számadás '92 konferenciáról.
65. S. Á.: Kisújszállás: népi ajtónyitás. = Magyar Hírlap, 1993. márc. 1., 50. sz. 1., 4. p.
Beszámoló „A népi politizálás esé-

lyei” címmel rendezett konferenciáról.

66. A hét témája: kis, új szállás. = Tallózó, 1993. márc. 11., 439–441. p.
Interjúk, gondolatok a kisújszállási konferenciával kapcsolatban. Válogatás hat országos, illetve megyei lapból.
67. Gróh Gáspár: Mi a népi politizálás? Beszélgetés Bertha Zoltán képviselővel. = Heti Magyarország, 1993. márc. 12., 11. sz. 4. p.
A kisújszállási találkozó értékelése.
68. Torgyán József: SZDSZ–FIDESZ érdekházasság. Csurka és a Magyar út. Kisújszállás – kirekesztés. = Független Magyar Újság, 1993. márc. 17., 5. sz. 1., 3. p.
Beszélgetés Torgyán Józseffel aktuális politikai kérdésekről.
69. Kisújszállási kisérfő iskola. Dolgozatírás előtt. = Hócipő, 1993. márc. 18., 6. sz. 3. p.
Fényképek a kisújszállási találkozóról.

Kunhegyes

70. Magos Katalin: Kunhegyes, a biotelepülés. = Világgazdaság, 1993. márc. 31., 61. sz. 17. p.
Vegyszermentes, környezetkímélő gazdálkodás jegyében indult Kunhegyesen 1991-ben a Biogazdálkodói Főiskola.

Martfű

71. Újabb mélyponton Martfű. = Világgazdaság, 1993. febr. 16., 31. sz. 14. p.
A Budapesti Értéktőzsdén ismét esett a Szövetkezeti Sörgyár részvényeinek ára.
72. L. G.: Martfű erneut am Tiefpunkt. = Világgazdaság, 1993. febr. 17., 32. sz. 11. p.
A sörgyár papírjai negatív rekordot értek el a tőzsdén.
73. Martfűről Pécsre tart az Ottakringer. = Napi, 1993. febr. 24., 45. sz. 3. p.
Az Ottakringer licencszerződése hamarosan lejár Martfűn.
74. M. Gy.: Névérték alatt a Martfű. = Világgazdaság, 1993. márc. 6., 45. sz. 10. p.
A Szövetkezeti Sörgyár részvényeiről.

75. A Tisza új cipőben. = Kurír, 1993. márc. 31., 88. sz. 9. p.

A részvénytársasággá alakult Tisza Cipőgyár új márkanévet keres.

Mezőtúr

76. Környezetvédelmi Fidesz-kabinet. = Népszabadság, 1993. febr. 1., 26. sz. 5. p.

Mezőtúron tanácskozott a hét végén a Fidesz Zöld Frakciója.

77. Gázsprés látogatók. = Magyar Hírlap, 1993. febr. 10., 34. sz. 19. p.

Mezőtúron egy álarcos férfi betört K. István 80 éves nyugdíjas családi házába.

Szolnok

78. Kovács Ágnes Veronika: Hagyományörzés Szolnokon. A művésztelep 90 éve. = Új Művészet, 1993. január, 1. sz. 20–22. p.

Jubileumi kiállítás volt 1992 augusztusában Szolnokon, a Galériában. A szerző méltatja a kiállítást s áttekinti a Szolnoki Művésztelep 90 éves történetét, a szolnoki művészet fejlődését.

79. Menyhért László, L.: A göncölszekértől a Dél Keresztjéig. Borberek Kovács Zoltán, 1907–1992. = Új Művészet, 1993. január, 1. sz. 28–30 p.

Emlékezés a szobrászművészre, hamvainak hazahozatala kapcsán. A szerző áttekinti a gazdag életművet, melynek nagy része Szolnokhoz kötődik.

80. (Metszetek.) = Új Pedagógiai Szemle, 1993. 1. sz. 24., 84., 98. p.

A lapot a Szolnoki Metszőkör tagjainak munkái díszítik.

81. Hódi Éva: Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok. (Ada, 1992. okt. 8–10.) = Magyar Nyelvőr, 1993. január–március, 1. sz. 45–48. p.

Két szolnoki résztvevője is volt a versenynek.

82. Szende Aladár: Verseghy Nyelvművelő Verseny. (Szolnok, 1992. június 21–28.) = Magyar Nyelvőr, 1993. január–március, 1. sz. 107–109. p.

Részletes beszámoló a versenyről.

83. X. Magyar Repüléstudományi Napok. = Járművek, Építőipari és Mezőgazdasági Gépek, 1993. február, 2. sz. (78.) p.

1993. május 19–21. között Szolno-

kon rendezik meg a X. Magyar Repüléstudományi Napokat.

84. (Metszetek.) = Pedagógiai Szemle, 1993. 2. sz. 36., 43., 85., 90. p.

A lapot a Szolnoki Metszőkör tagjainak munkái díszítik.

85. Sós Péter: Papírpóker. = Privát Profit, 1993. február, 2. sz. 39–40. p.

Hogyan jutott oda a szolnoki papírgyár, hogy nem tud munkát adni a dolgozóinak és leállítja a termelést? A cikk feltárja az idevezető folyamatot.

86. Szabó Jenő: A szabadidős lövészsport esélyei. Ahogy a fegyverkereskedő látja. = Klub Magazin, 1993. február, 2. sz. 13. p.

Beszélgetés Kocsis Lászlóval, a szolnoki Turul Kft. fegyver- és vadászboltjának vezetőjével.

87. Tabák Lajos: Hrenovoje, 1943. február. Hdf-gyűjtőtábor a Don és a Volga között. = Ezredvég, 1993. február, 2. sz. 46–48. p.

Visszaemlékezés. Szerzője szolnoki.

88. Kőváry E. Péter: Kórház a szakadék szélén. Láttelet egy nehéz helyzetben lévő szolnoki intézményről. = Népszabadság, 1993. febr. 1., 26. sz. 8. p.

A Hetényi Géza Kórház súlyos anyagi helyzetének megoldására egyelőre nincs reális lehetőség.

89. Tihanyi László: Újra Szolnok. = Computerworld–Számítástechnika, 1993. febr. 2., 5. sz. 1., 3. p.

A lap szerint Szolnok központi szerepet tölt be az önkormányzati informatika terén. Jan. 21–22-én itt rendezték a Közigazgatási Informatika Konferenciát.

90. Kiténtetések a Magyar Kultúra Napja alkalmából. = Pedagógusok Lapja, 1993. febr. 3., 2–3. sz. 15. p.; Köznevelés, 1993. febr. 5., 5. sz. 3. p.

Megyénből négy szolnoki pedagógus részesült kiténtetésben: Szávai István, Szécsényi Lászlóné, Tóth László és Kalydy Sándorné.

91. Lazányi József: Csak a felmondásokat „gyártják”. A Szolnok Papír Rt. dolgozóinak kálváriája. = Világgazdaság, 1993. febr. 3., 22. sz. 3. p.

A vállalat felmond munkatársainak. Az első lépcsőben 400 dolgozót bocsátanak el.

92. Autókiállítás Szolnokon. = Világgazdaság, 1993. febr. 5., 24. sz. 4. p.

Febr. 25. és 28. között a tiszaligeti Olajbányász Sportcsarnok ad otthont

az országos autó- és versenyautó kiállításnak.

93. Diák hagyományok és diákszokások Magyarországon. = Köznevelés, 1993. febr. 5., 5. sz. 7. p.

A szolnoki Széchenyi István Gimnázium és a városi önkormányzat pályázati felhívása.

94. F. Zs.: Szolnok Papír–Dunapack fűzőt sürget Prinzhorn. = Napi, 1993. febr. 5., 29. sz. 1., 5. p.

A gyár összes dolgozójának felmondanak.

95. Magánkézben. = Népszava, 1993. febr. 6., 31. sz. 4. p.

Magánkézbe került a szolnoki Agroker Rt. A cég 97,5%-a 86 dolgozó kezében van, 2,5%-a Szolnok és Kunhegyes városokat illeti, mivel az Agroker telepei e két településen vannak.

16. (V. G.): Szociális diszkontáruházzal Szolnokon. = Világgazdaság, 1993. febr. 6., 25. sz. 4. p.

A február első felében nyíló áruházban a szociális vásárlási utalványokat be lehet váltani.

97. Szolnok és a Pécsi JATE együttműködése. = Magyar Hírlap, 1993. febr. 9., 33. sz. 3. p.

Együttműködésről tárgyal a megyei önkormányzat és a pécsi Janus Pannónius Tudományegyetem rektora. Az egyetem segíti a megye szakemberhelyzetének javulását, az önkormányzat pedig anyagilag támogatja az egyetem kollégiumának felépítését.

98. Cigányság az agrárágazatban. = Kertészet és Szőlészet, 1993. febr. 11., 6. sz. 2. p.

A fenti címmel rendeztek konferenciát Szolnokon.

99. Egri Sándor: Gazdátlan telkek. Szolnokon nem hallani az árákról. = Magyar Nemzet, 1993. febr. 11., 35. sz. 12. p.

Áltami lakás már régóta nem épül. Az üres telkek ára magas. A lakásigénylőket nem tudja a város kielégíteni.

100. A Szolnok Terv... (Hír.) = Világgazdaság, 1993. febr. 11., 28. sz. 4. p.

Az ÁVÜ javaslatot tett a vállalat megszüntetésére, ahol már csak húszan dolgoznak.

101. Papp László: A kígyó ha leveti bőrét. = Új Magyarország, 1993. febr. 12., 36. sz. 24. p.

Olvasói levél Szolnokról.

102. Amerikaiak a szolnoki kábeltévé-

- ben. = Népszabadság, 1993. febr. 13., 37. sz. 15. p.
- Vegyes vállalatot alapított az amerikai érdekeltségű Kábelkom Kft. és a szolnoki önkormányzat a helyi kábeltelevíziós hálózat fejlesztésére.
103. Szamurájkard a cigánybálon. = Népszabadság, 1993. febr. 15., 38. sz. 23. p.
- Tömegverekedés tört ki pénteken a Pelikán Szállóban, a farsangi cigánybálon.
104. J. E.: Falusi turizmus pályázat. = Új Magyarország, 1993. febr. 17., 40. sz. 6. p.
- A szolnoki Nagy Viktória az egyik nyertese a Falusi turizmus pályázatnak.
105. A távközlésfejlesztés éve Szolnokon. = Világgazdaság, 1993. febr. 18., 33. sz. 4. p.
- A város telefonhálózata rövid időn belül bekapcsolódhat az országos digitális hálózatba. 6,2 milliárd dolláros világbanki hitel erre a forrás.
106. Varga Zsuzsa: Bezárták a papírgyárat. Egy privatizáció anatómiája. = Népszava, 1993. febr. 18., 41. sz. 5. p.
- Maczkay Valéria, a Papíripari Dolgozók Szakszervezete szolnoki szervezetének titkára nyilatkozik a bezárárs okairól, előzményeiről.
107. Lazányi József: Fekete: Fegyelmezett miniszterium várja Mádl Ferencet. = Népszabadság, 1993. febr. 22., 44. sz. 4. p.
- Szolnokon sajtótájékoztaton nyilatkozott Fekete György, az MKM helyettes államtitkára.
108. Szolnoki lakbéremelési kísérlet. Az önkormányzat és a bérlő érdekét is szolgálja. = Magyar Nemzet, 1993. febr. 20., 43. sz. 6. p.
109. B. J.: Segítség a vállalkozóknak. = Világgazdaság, 1993. febr. 24., 37. sz. 5. p.
- A Szolnok Megyei Vállalkozásfejlesztési Alapítvány a Phare- keretből finanszírozza az első három évben elfogadott projektet.
110. Egri Sándor: Vidéki Tartuffe. Koltai Róbert filmről, színházról, újrakezdésről. = Magyar Nemzet, 1993. febr. 24., 46. sz. 11. p.
- Koltai Róbert Szolnokon a Tartuffe egyik főszerepét alakítja.
111. Gépeket kárpótlási jegyért. = Népszabadság, 1993. febr. 24., 46. sz. 23. p.;
- Új Magyarország, 1993. febr. 23., 45. sz. 7. p.
- A Mezőgép Rt. lehetőséget biztosít arra, hogy gépeit kárpótlási jegyért is meg lehessen venni.
112. H. É.: A dolgozóké a szolnoki Agroker. Kiegészítő tevékenységre is gondolnak. Nem lesz elbocsátás. = Népszava, 1993. febr. 24., 46. sz. 9. p.
- A dolgozók 50,9%-a úgy döntött, hogy megvásárolja az Agrokert.
113. Sz. P.: Halász: kirekesztették a centrumból az új elnökségi tagokat. = Magyar Hírlap, 1993. febr. 24., 46. sz. 3. p.
- Halász István szolnoki MDF-es parlamenti képviselő véleménye az MDF és a Magyar Út viszonyáról.
114. Egri (Sándor): Vidéki Tartuffe. Spolarics Andrea Kolozsvár és Szolnok között ingázik. = Magyar Nemzet, 1993. febr. 25., 47. sz. 10. p.
- Spolarics Andrea, a szolnoki Szigligeti Színház tagja beszél pályájáról, jelenlegi munkájáról. Rendszeresen játszik Kolozsvárott is, Szolnokon pedig a Tartuffe-ben szerepel.
115. Lazányi József: Áruház hátrányos helyzetűeknek. = Népszabadság, 1993. febr. 26., 48. sz. 23. p.
- Új diszkont áruház nyílik Szolnokon a szociálisan rászorulóknak számára. A segélyezettek az utalványok egy részét itt kötelesek beváltani.
116. Szociális diszkontáruház. = Magyar Hírlap, 1993. febr. 27., 49. sz. 3. p.
- Az áruházat február 26-án Sándor László, az MSZOSZ országos alelnöke nyitotta meg Szolnokon.
117. - Cs. B. -: Csodatevő kaució? Előbb fizess, aztán dolgozhatsz! = Szakoktatás, 1993. 3. sz. 29. p.
- Átadták a Pintér Group Kft. tulajdonában lévő szolnoki Suzuki-szervizüzemet. A fiatal autószerelőknek 100 ezer Ft-ot kellett letenni kaucikóként.
118. Csillei Béla: Fölösleges nemzedék. Pályakezdők munkanélküli segélyen. = Szakoktatás, 1993. 3. sz. 1-2. p.
- Az elmúlt évben 693 fiatalot vettek nyilvántartásba megyénkben.
119. Szociális diszkont áruház nyílik. = Kereskedelmi Magazin, 1993. március, 3. sz. 14. p.
- A szolnoki áruház az MSZOSZ megyei épületében kapott helyet.
120. Tabák András: Arany Segesvárra gondol; Nagy Lajos; Hasek halála; Ladányihoz; Aki ír, az ír; Farsangi éj; Médeia; Az ember végtére... = Ezredvég, 1993. március, 3. sz. 3-4. p.
- Versek.
121. Tischler János: Lengyel jelentések 1956. november 4-14. = Valóság, 1993. 3. sz. 85-104. sz.
- A 18563. sz. távirat említi a Szolnokon élénk tevékenységet folytató MDP-t.
122. Cs. I.: Napilap-előállítás világszínvonalon. = Napi, 1993. márc. 2., 50. sz. 4. p.
- Márc. 2-től a Szolnok megyei Új Néplapot a kecskeméti Petőfi Nyomda Rt-ben nyomják, számítógépes rendszerrel.
123. Szabó Szilárd: Önkormányzati projektek. Városról városra. = Heti Chip, 1993. márc. 4., 9. sz. 16. p.
- Beszámoló a jan. 21. és 22. között Szolnokon rendezett Közigazgatási Informatikai Konferenciáról.
124. Tóth Levente: Kartelleztek a cukorgyárak. = Világgazdaság, 1993. márc. 5., 44. sz. 1., 3. p.
- A cukorgyárak a tavalyi áremeléseik egy részét összehangoltan, a verseny korlátozására alkalmas módon hajtották végre, amit a törvény tilt. A Szolnoki Cukorgyár Rt. 11 millió Ft bírságot fizet.
125. N. I.: Igazságtalan pénzelosztás. = Népszava, 1993. márc. 6., 55. sz. 5. p.
- Nyugdíjasokkal, vállalkozókkal találkozott Szolnokon a Pető Iván vezette SZDSZ képviselőcsoport.
126. SZDSZ-látogatás mosolyfürdő nélkül. = Népszabadság, 1993. márc. 6., 55. sz. 4. p.
- Pető Iván elnök több SZDSZ-es parlamenti képviselővel Szolnokra és Jászberénybe látogatott.
127. Az Elektrosoft Kft. = Magyar Hírlap, 1993. márc. 8., 56. sz. 10. p.
- A szolnoki kft. megvásárolta a Versegly nyomdát.
128. Kamarás József: Sem a törvények, sem a nemzet. Hadigondozottak illetékes szövetsége. = Pesti Hírlap, 1993. márc. 9., 57. sz. 10. p.
- A cikk elismerően szól a Hadirokant Szövetség szolnoki tevékenységéről. Vezetője, dr. Leskó Ferenc elhivatottsággal végzi munkáját.
129. Kecskeméten nyomják a szolnoki Springer-lapot. = Népszabadság, 1993. márc. 9., 57. sz. 5. p.
- Az ok: a kiadó cég, az Axel-Sprin-

- ger M. Kft. kimaradt a Verseggy nyomda privatizációjából.
130. Mezőgazdasági gépek külföldre. A Szolnoki Mezőgép lengyel piacon. = Népszabadság, 1993. márc. 12., 60. sz. 5. p.
Sziráki András vezérigazgató vezetésével tárgyalt a Mezőgép Rt. küldöttsége Varsóban.
131. K. Gy.: Szolnokon háromezer disznót nem vettek át. = Mai Nap, 1993. márc. 16., 72. sz. 7. p.
Nyilatkozik Lévai Júlia, a Szolnoki Húsipar vezérigazgatója.
132. (t.i.): Karcsú kamaraszínházi találkozó. = Új Magyarország, 1993. márc. 17., 63. sz. 13. p.
A budapesti kamaraszínházi találkón márc. 23-án a Szigligeti Színház előadásában Beckett: Godot-ra várva c. darabja kerül színre.
133. Egri Sándor: Költségvetés a túlélés reményében. Szolnok pontosan fizet. = Magyar Nemzet, 1993. márc. 18., 64. sz. 12. p.
Szolnok város költségvetési forrásainak alakulása 1993-ban.
134. Számváltozás Szolnokon. = Népszabadság, 1993. márc. 19., 65. sz. 23. p.
Új telefonközpontot helyeznek fizembe Szolnokon, emiatt a telefonszámok egy része megváltozik márc. 19-től.
135. Szolnokon a denveri víztisztító. = Magyar Hírlap, 1993. márc. 18., 64. sz. 19. p.; Magyar Nemzet, 1993. márc. 19., 65. sz. 10. p.
A város víztisztító üzemét kap az USA-beli Denverből
136. Digitális telefonközpont Szolnokon. = Világgazdaság, 1993. márc. 20., 54. sz. 4. p.
137. M. K.: Idén bővítették a gyártmány-szerkezetet. Szolnoki Mezőgép egri gyára. = Világgazdaság, 1993. márc. 20., 54. sz. 4. p.
138. Dohányt ígérek állástalanoknak. Szolnok környéki kezdeményezés. = Népszabadság, 1993. márc. 23., 68. sz. 5. p.
A Dohányfermentáló V. dohánytermesztési lehetőséget biztosít munkanélkülieknek.
139. Emelkedő Alföld. Szolnok polgármestere magasra tör. = Új Magyarország, 1993. márc. 25., 70. sz. 8. p.
Várhegyi Attila nyilatkozik az Expo-val kapcsolatos tervekről és ezek megvalósításáról.
140. Igriczi Zsigmond: Partra vetett delphin. = Képes Újság, 1993. márc. 27., 13. sz. 28. p.
Portré Nagy István szolnoki szobrászművészről.

Tiszabó

141. Gyenei Márta: A létminimum alatt – Jajhalom II. = Statisztikai Szemle, 1993. február, 2. sz. 130–146. p.
A tanulmány második része folytatja a tiszabóiek életkörülményeiben jelentkező sajátosságok ismertetését, majd az 1991-es adatfelvétel segítségével a jövedelmi viszonyokban, illetve a foglalkoztatottságban bekövetkezett változásokat mutatja be.
142. Tiszabói szűkölködők. Hányadán élünk? = Népszabadság, 1993. febr. 22., 44. sz. 10. p.
Életkörülmények Tiszabón. A cigányok zöme és a munkanélküliek a létminimum alatt élnek. Alacsony az iskolázottsági szint is.

Tiszafüred

143. I. azányi József: Eladó a tiszafüredi

hajógyár. Csaknem félezren várnak a végkielégítésre. = Népszabadság, 1993. márc. 25., 70. sz. 13. p.

Felszámolás alatt áll a tiszafüredi Ganz Danubius Daru- és Gépgyár Rt. Az üzem rövid története, a csőd eljárás és az eladás lehetőségei.

Tisza-tó

144. Fűvessy Anikó: A Tisza-tó néprajzi értékei. = Világszövetség – Magyar Kultúra, 1993. márc. 16., 3. sz. IV. p.
A tó környékének néprajzi értékeit, hagyományait, múzeumait ismerteti a cikk.

Törökszentmiklós

146. Per-Szalay: Gátrepedés a Tisza mellett. = Létünk, 1993. február, 2. sz. 8. p.
1992. dec. elején Óballa gátórházánál megrepedt a Tisza gátja. A Közép-Tiszavidéki Vízügyi Igazgatóság a területéhez tartozó gátszakaszt teljes hosszában felülvizsgálta és a sérülést kijavította.
147. Ismét van gáz Törökszentmiklóson. = Új Magyarország, 1993. febr. 6., 31. sz. 4. p.
Meghibásodás miatt szünetelt a gázszolgáltatás pénteken a városban.

Túrkeve

142. Petróczy Éva: Tavaszváró látogatás a túrkevei iskolában. = Reformátusok Lapja, 1993. márc. 14., 11. sz. 6. p.
A Kaszap Nagy István Református Nyelvi Tagozatos Általános Iskola bemutatása.

Pályázati lap

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Közgyűlés Elnöke pályázatot hirdet a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár (Szolnok, Pozsonyi út 40-42.)

igazgatói állására.

<i>Képesítési és egyéb feltételek:</i>	szakirányú egyetemi végzettség, tudományos tevékenység, melyet publikációs jegyzék igazol, 5 év szakmai gyakorlat, legalább egy idegen nyelv ismerete
<i>A pályázathoz mellékelni kell:</i>	szakmai önéletrajzot, szakmai vezetési programot, 3 hónapnál nem régebbi hatósági erkölcsi bizonyítványt, az iskolai, illetve szakmai képesítést tanúsító okiratok másolatát. 1993. július 1.
<i>Az állás elfoglalásának ideje:</i>	1993. július 1.
<i>A pályázat benyújtásának határideje:</i>	a Művelődési Közlönyben történő megjelenéstől 1 hónap.
<i>A pályázat elbírálásának határideje:</i>	a pályázat benyújtási határidejét követő 1 hónap.
<i>Illetmény és vezetői pótlék:</i>	az 1992. évi XXXIII., a közalkalmazottak jogállásáról szóló törvény szerint.
<i>A pályázat benyújtásának helye:</i>	a Megyei Közgyűlés elnökénél.

A pályázattal kapcsolatban felvilágosítást ad dr. Györgyi Lajos irodavezető (Szolnok, Kossuth L. út 2. fszt. 54., tel.: (56) 423-203). A megbízás 5 évre szól.

Pályázati lap

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Közgyűlés Elnöke pályázatot hirdet a Jászapáti Mezőgazdasági Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet (Jászapáti, Hősök tere 2.).

igazgatói állására

<i>Képesítési és egyéb feltételek:</i>	egyetemi pedagógusi vagy szakirányú egyetemi végzettség és pedagógiai képzés, 5 éves szakmai gyakorlat.
<i>A pályázathoz mellékelni kell:</i>	szakmai önéletrajzot, vezetői programot, fejlesztési elképzelést, 3 hónapnál nem régebbi hatósági erkölcsi bizonyítványt, az iskolai végzettséget, illetve a szakmai képesítést tanúsító okiratok másolatát. 1993. augusztus 1.
<i>Az állás elfoglalásának ideje:</i>	1993. augusztus 1.
<i>A pályázat benyújtásának határideje:</i>	a Művelődési Közlönyben történő megjelenéstől 1 hónap.
<i>A pályázat elbírálásának határideje:</i>	1993. június 30.
<i>Illetmény és vezetői pótlék:</i>	az 1992. évi XXXIII., a közalkalmazottak jogállásáról szóló törvény szerint.
<i>A pályázat benyújtásának helye:</i>	a Megyei Közgyűlés elnökénél.

A pályázattal kapcsolatban felvilágosítást ad dr. Györgyi Lajos irodavezető (Szolnok, Kossuth L. út 2. fszt. 54., tel.: (56) 423-203). A megbízás 5 évre szól.

Pályázati lap

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Közgyűlés Elnöke
pályázatot hirdet a fegyverneki Jász-Nagykun-Szolnok Megyei
Csecsemőotthon (Fegyvernek, Szapárfalu, Angolkert u. 1.)

igazgató főorvosi állására.

<i>Képesítési és egyéb feltételek:</i>	gyermekgyógyász szakorvosi képzés, 5 éves szakmai gyakorlat.
<i>A pályázathoz mellékelni kell:</i>	szakmai önéletrajzot, szakmai vezetési programot, 3 hónapnál nem régebbi hatósági erkölcsi bizonyítványt, az iskolai, illetve szakmai képzést tanúsító okiratok másolatát. 1993. augusztus 21.
<i>Az állás elfoglalásának ideje:</i>	1993. augusztus 21.
<i>A pályázat benyújtásának határideje:</i>	a Népjóléti Közlönyben történő megjelenéstől számított 30 nap.
<i>A pályázat elbírálásának határideje:</i>	a pályázat benyújtási határidejét követő 30. nap.
<i>Illetmény és vezetői pótlék:</i>	az 1992. évi XXXIII., a közalkalmazottak jogállásáról szóló törvény szerint.
<i>A pályázat benyújtásának helye:</i>	a Megyei Közgyűlés elnökénél.

A pályázattal kapcsolatban felvilágosítást ad dr. Györgyi Lajos irodavezető
(Szolnok, Kossuth L. út 2. fszt. 54., tel.: (56) 423-203) A megbízás határozatlan időre szól.

Pályázati lap

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Közgyűlés Elnöke
pályázatot hirdet a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok
Igazgatósága (Szolnok, Kossuth tér 4.).

igazgatói állására

<i>Képesítési és egyéb feltételek:</i>	szakirányú egyetemi végzettség, tudományos tevékenység, melyet publikációs jegyzék igazol, 5 év szakmai gyakorlat, legalább egy idegen nyelv ismerete, egy tagolt közgyűjteményi szervezet vezetésére és szervezésére való készség.
<i>A pályázathoz mellékelni kell:</i>	szakmai önéletrajzot, szakmai vezetési programot, 3 hónapnál nem régebbi hatósági erkölcsi bizonyítványt, az iskolai, illetve szakmai képzést tanúsító okiratok másolatát. 1993. július 1.
<i>Az állás elfoglalásának ideje:</i>	1993. július 1.
<i>A pályázat benyújtásának határideje:</i>	a Művelődési Közlönyben történő megjelenéstől 1 hónap.
<i>A pályázat elbírálásának határideje:</i>	a pályázat benyújtási határidejét követő 1 hónap.
<i>Illetmény és vezetői pótlék:</i>	az 1992. évi XXXIII., a közalkalmazottak jogállásáról szóló törvény szerint.
<i>A pályázat benyújtásának helye:</i>	a Megyei Közgyűlés elnökénél.

A pályázattal kapcsolatban felvilágosítást ad dr. Györgyi Lajos irodavezető
(Szolnok, Kossuth L. út 2. fszt. 54., tel.: (56) 423-203). A megbízás 5 évre szól.

Híreink:

Az Óda a Fényhez c. kötet összeállításában való közreműködésért Baranyiné Miks Mária Széchenyi- emlékérmert; Körmendi Lajos, a kötet szerkesztője pedig Braille-emlékérmert vett át Budapesten március 27-én.

Március 24-én Endrődön – Békés megyei alkotókkal közösen – Jász-kunság-estet tartottunk. Egyesületünket Pádár Julianna, Szent Ernő, Körmendi Lajos és Sarusi Mihály képviselte.

Karcagon szintén tartottak Jász-kunság-estet március 29-én Pádár Julianna, Dorkovics Ágnes, Eredei-Szabó István, Szent Ernő és Körmendi Lajos közreműködésével.

Könyvajánlat:

A Költészet Napjára megjelent Buharaj Ravil tatár költő Vadszonettek koszorúja c. kötete.

A könyv 80 Ft-os áron az alábbi helyeken kapható:
TIT Könyvesház; Szolnok, Baross u. 20.
Szigligeti Könyvesbolt; Szolnok

Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár; Szolnok
Írók Boltja; Budapest, VI. ker. Andrássy út
Orosz Kultúra Háza; Budapest, V. ker. Semmelweis utca

A kötet megvásárolható a szerkesztőségben is, ill. utánvétellel megrendelhető.

In memoriam

Makra Sándor

református lelkész, folklórkutató

1915-ben született Túrkevéren. Tanulmányait a szegedi polgári iskolai tanárképzőn és a budapesti Református Teológiai Akadémián végezte. A debreceni KLTE-en néprajzi doktorátust szerzett 1965-ben. Főleg népmese-kutatással és a babonák vizsgálatával foglalkozott. A népmese-katalogizálásának új módszeréről könyvet jelentetett meg.

1992 decemberében, életének 77. évében hunyt el. Hamvasztás utáni búcsúztatását ez év január 16-án tartották Budapesten az újvárosi református templomban.

Társadalmi és kulturális folyóirat. 1993. XXXIX. évfolyam 2. szám. Megjelenik kéthavonta 48 oldalon, A/4-es nagyságban.

A szerkesztőség címe: 5000 Szolnok, Kossuth L. út 2. fszt. 65.

Telefon/fax: (56) 420-610

Szerkesztőségi fogadóóra: péntek 10–13 óra között

Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Szerkesztőbizottság: dr. Botka János, dr. Csatári Bálint, Fekete-Szabó Sándor, Györfi Sándor, dr. Kerékgyártó T. István, Körmendi Lajos, Sarusi Mihály, dr. Szabó László, dr. Tóth Albert

Kiadja a Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár,
5001 Szolnok, Kossuth tér 4. Pf. 139 Telefon: (56) 341-333

Felelős kiadó: Bertalanné Kovács Piroska

Készült a Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár nyomdájában.

Felelős vezető: Bertalanné Kovács Piroska

Az egyedi lapszámaink megvásárolhatóak Szolnokon a Szigligeti Könyvesboltban, a TIT Könyvesházában, a Verseghy Ferenc Megyei Könyvtárban és a szerkesztőségben.

Budapesten: Írók Boltja (VI. ker. Andrássy u. 45.)

Egyes szám ára: 50 Ft

Terjesztés előfizetés útján. Megrendelhető a szerkesztőség címén (5000 Szolnok, Kossuth L. út 2.)

Előfizetési díj egy évre: 228 Ft

ISSN: 0448-9144

lét térhűdít, is, és sürgős léptekkel az elárvult ló mellett magasodó templom felé vette az útját. S oda bé is mene. De az is lehet, be is méné. Mesénkben a hanyagolható distinkciót borítsa jótékony homály. Mivel az ajtó ott tárva-nyitva vala, abba bé. A ló meg csak állt, állt ott kint maradvá, ahogy a lovak általában állni szoktak, maradvá, kint. Hiszen, a lovak állva alszanak, állva bagzanak, állva szobranak. Mit tesz templomban a király? Ilyenkor éjtájban, talpig az idő bronzában? Törte a fejét a tér sok álmélkodója, törte persze, hiszen ha nem jut a dolgok végére, jól vállalni vagy elhatárolódni, ez ám a kötelező cselekedet. lehet követ törni, Duna-delta építgetni, majd, később. Meg aztán slussz.

De jött Funár úr, polgármester, s kereste a szoborlovon a lovonkirályt. A király pedig hova lett? Senki válaszra száját nyitni nem merte ki. Funár úrról pedig a tajték szakada, toporzékelással adott kifejezést elégedetlenségének. Példa ilyesmire eladdig nem. Mivel ő nem adott arra engedélyt, hogy a királyok önként a lovukról letávozzanak az ő felségterületén. Szószó, akarta ugyan, hogy levénnek a magyarok szeretett uralkodójának bronztestét a magas lóról, de hogy úgy, önként? Csak úgy lemene (leméne). Ne, na! Még egy király sem lehet város helytartójával szemben anarchista. S áll a főispolgármester ottan, az idő percek, sőt, másodpercek formájában pergett, fejében forgatta vadul, mit tehet? Csendőrei a szobrot igazoltatni nem bírták, erős munkagépei az emeléssel is igen elkéstek vala. Leemelődött a Rex, csak úgy, maga, magától. Nézte, nézte a lehetetlen helyzetet, úgy ahogy volt, szobor hátán a hiányt, s igen megharaguda. S jött belőle a hirtelen gondolat, ahogy megeredt csöben a csatornából a lé. Parókáját félreacsapta a fején, s felhágott a posztamensre, felhágott a megdöbbsent hívek hátán, fel oda, felhágott a megdöbbsent ló hátára, a meghágott hátú hívek után, ült fent, odafent Funár főispolgármester, úr, s egyszerre igen elégedettnek érezte magát. Végre valósan magas lóról nézhette kedves, még nem teljesen tönkretett városát. Habár, ami k' sik, nem múland. Megmutatta nahát, hogy ki az igazi király, Kolozs várában. Nahát.

Látjuk. És szűnik megtelik ezzel a bizonyossággal. Ám. Nézzük csak meg azonban, mit tesz Mátyás király, aki a tempiómba bemén (bémen). Láss csodát, a király a templomból már ki is men. Valami hátsó ajtón, oldalsó kijáraton, kioldalgott áruhában, bronzait a sekrestye homályos szegletében hagyva, magára kapva valamely papszemély civil ruháját, hátha volt ott olyan, s futott, szemben mindenki halandóval, kik is nem csak a nyelvet törték, de magukat is, hogy a bronzlovon bronzlovagolni láthassák az össznépi babérokra is pályázó Funár főnököt.

Sétafikál az áruhás király Kolozsvár utcáin, s vala neki ott minden igen setét. Arra járó összes férfutótól kérdezi is, mi az a nagy sötétség ott távol, messze, Kolozsváron túl, az országba befelé. Azt mondja az összes és bajszos ember, az a nagy setéség ott Bukarest fényei nyilván, s halovány kacagásban tovalengedez. Mire a király az embert figyelmezteté ott helyben még utána, humorral királyt kéretlen illetni nem ajánlatos, a magyar nyelvet használni szám személy egyeztetésével szükségeltetik. S ment tovább, rögvést, bár lelkére mély szomorúság leszálla alá.

Ismerős ház elé ért a király, áruhában, az a ház pedig volt a szülőháza. Könnyek csorrantak markáns arcán lefelé, végig az áruha feslett fodrain, én édes szüléim, én édes szülém, Szilágyi Örsébet, aki a levelet megírtad, amikor én Prága városában, még nem Havel elnök vendégeként, de ott a dutyiban, és én édes szülém, Hunyadi János, kinek is a harangok rendszeres zúgnak, már ahol harangok még vannak, hogy zúgjanak – s gondolt erősen a király rájuk. Hanem egy nagy gép jött arrafelé, igen nagy, sárga gép, olyan sárga gép, amelyet a művelt nyugaton gyártanak, s azzal a feladattal bír,

hogy bebuldózezze a házakat a talajba, bele, s gondolataiba őt belezavarta.

Mátyás a nyelvi nehézségeken áthágva, kérde a derék gépvezetőt, mi okból közelít a nagy sárga gép a ház felé, vehemensen a nagy éjszakában. S a gép derék hajtója igen egyenes választ ada a király érdeklődésére.

„Felséges áruhás magyar király, kit is rögtön felismerek, hiszen már a fényképed hetek óta nálam van, hogy a szobrodát is bebuldózezze a nagy román talajba, szóval, Mátyásnak nevezett ex rex, az a helyzet, hogy jöttünk volt ezt a kis fehér falú vityillót, jelesen a te szülőházadat, bebuldózezze a nagy román talajba. Gyanús vagy ugyanis, te Mátyás, hogy nem vagy egészen román király, hanem a magyarokkal kokettálól, még mindig, te huncut, titkon, a setét éj leple alatt.”

Ekkor Mátyásnak, magyarok királyának a szíve elszomordék, hogy ilyeneket hall. S kérlele erősen az embert, ne buldózezze bele már a szülői házat a nagy román talajba. Addig-addig, az embernek valamit még a markába is csúsztatott, akár a román vámosoknak a határon átutazó, ki tudja, mi volt az, kávé, vagy szalámi, vagy vegyszer vagy óvszer, annyi bizonyos, az ember elpöfögött haragos sárga gépével a kis utcából másfele. Buldózerolás nélkül. Jön majd persze vissza, ha a király ismét a helyére kerül, idő van, s állítólag emberek vagyunk. Is.

S a Szamos partjára kimegyen nagy bánatában a király, s ott a locsogó hullámok közelében leül. Jönnek ám a halak, a szamosi csacska pikkelyesek, kisebbek, nagyobbcskák, kövérek és szálkákra soványodottak, s láss csodát, magyar rex, Mátyás király, verset deklamálnak a halak, szép magyar, irónikus verseket, zsong, zsong, borong a víz a bolond hegedűje, versektől valóban. A versek pedig valának Zudor költő úr irományai, ki is egy szomorkás pillanatban a folyó hídjáról beleugdolta könyvének sokszorta ki nem adott kéziratát a folyóba, hadd olvassák azt a halak. S a halak, szemben az emberekkel, Zudor költő úr verseit betéve tudják, mondják, lám most a királynak is. S lágyul az áruha alatt a bronzszív.

Hőbaglyok szállingóznak a huszonharmadik hóesésben, ül a király a folyónak partján, balon-e vagy jobbon, erre nem is ügyelt, később persze ebből még baja lehetett volna, szóval ül, és nem jut észébe semmi. Sem csavar, sem bölcsesség, kezdi érezni, hogy töri a lábát a kölcsönvett cipő, s kezdetét veszi őbenne az éhezés. Tagjait kinyújtóztatja, s veszi az útját az élelmiszerbolt felé. De ottan hasznosítható élelmiszert a maga számára nem talál. Konzervák mindenhol, konzervák, vagy még azok se. Kérdezne egy szegény, sovány párat, mondja neki, mondja, na lám, a piacra ki. S igazá lón annak a szegény párának. A piac valahol nem a piacon volt, de minden ott volt, tiltakoznám, ha ríméletst vélne bárki e beszédben felfedezni, s a király a járkálásban elmerült. S fűtött egy ember utcai szeméttel, a megfagyás ellen nyilván, és francia parfümököt árult, közben, csak úgy, akkora pénzért, amekkorákat hajdan Mátyás miniszterei sem vágtak zsebre csak úgy. De mert a kölnt megenni, de mert az Adidas-cipőket megenni nem lehet, mi más maradt a derék királynak: a térre vissza, oda föl. No, persze, volt lökdösődés, Funár úr már igen megszokta, hogy fenn, ott, igen megszokta. Taszajtott rajta rendkívülit a király, s ült a helyére fel. Funár bácsi pedig visszaballaga a nem messze található hivatalába, hogy ottan komoly feljelentést tegyen a magyar királyok, a magyar emberek, a magyar nyelv, a magyar történelem, a magyar miegymás ellen. Minden magyar ellen, mindétig. S biztos, ami biztos, belekeverte még a Kárpát-medencét is, egy csöppet. Hogy így ezt jól elrendezte, álomba ringatta magát, de még lefekvés előtt a tér sarkára civilben kisettenkedett. Láta ott ülni a nagyorrú magyart, odafönt. Ujját fenyegetően meglöbálta maga előtt, s valamit mondott. De ezt a király a nemes szájról leolvasni nem bírta, lévén a másik setétben állt, ráadásul a szobor fara felől...